موناجات

«مەحوی»

خودایا ئیرادەی موناجاتمە،
نیازی دووسێ عەرزی حاجاتمە
بەدەرباری هەرفەزڵتە ئیلتیجام
بەڕەحمەت نیشانم دەرێگەوی نەجام
بە (وَالذّاريات)ی هەناسان وئاه
کەبەر بادەدەن کێوەکانی گوناه
بە (والطّور) ی قەلبی تەجەللا قەرین
بە (والنّجم)ی پڕ ورشەورشی جەبین
بەدوو (وَالسّما) یەعنی دوو مەرتەبەت
یەکێ مەرتەبەی عیشق ویەک مەعریفەت
بە (وَالفَجْرِ)ی رووناکی بن چینی زولف
کە فەجرێکە سادق بەبێ کیذب وخولف
بە (وَالشَّمْسِ)ی پڕ نووری روخساری یار
بە (وَاللّيْل)ی خاڵ وخەتی موشکبار
بە (وَالتّين)ی عوشاقی دڵ پڕلەخوون
کەبێ تینن وزەرد وزار و زەبوون
بە (وَالعادِيات) ئەسپی هیمەت دەوان
بەرێی عیشقدا تاسەحەر شەبرەوان
بە (والعصر)ی ئەوعەسرەفەڕروخ زەمەن
کەناوی بەعەسری سەعادەت دەبەن
بەسوزی دڵی عاشقان تاسەحەر
بەئاهێ کەئەڕوا هەتاجێی ئەسەر
ببەخشە زوبانێ لەرووی مەکرەمەت
تەڵەبکا بەدایم لەتۆ مەغفیرەت
لەدرەگاهی تۆدا نەنێم گەرسەرم
شەوان ئاه ونالەم لەبۆکێ بەرم
بەزاری وبەگریان وهاوار و ئاه
تەڵەبیە لەتۆ "مەحوی"مەحوی گوناه

نیوەرۆک

ڕووبەرگ
دیاری
محەممەد ئیبراهیمیان

پشت بەرگ
دیاری
عومەر باپیری

سەروتار ۳
ئیمە و باوەڕ ۸
ئاورێک وەسەر سوارە ۱۲
شین گێڕی ۱۵
ناسکەخان ۱۶
جگەرخوێن ۱۸
کەوشی بلە ۲۱
زەنبیل فرۆش ۲۴
مەولانا خالید ۲۷
فۆلکلۆر چیە ۳۲
جوغرافیای شنۆ ۳۵
ئاخ شلێرۆک ۳۸
ئەدەبی ئیسپانیا ۴۰
جۆماڵ ۴۲
ڕەخنەی ڕەخنە ۴۶
هونەر و هونەرمەندانی ۴۹
کۆچ و کۆچبار ۵۲
چیرۆک بۆ منداڵان ۶۰
جەدوەل ۶۶

تلفن ۳۵۸۰۰
ارومیه : خیابان مدنی ـ سەراه خیام‌شمالی ـ انتشارات صلاح‌الدین‌ایوبی ـ صندوق پستی ۷۱۷

بەناوی خوا

سەروتار

لە ژمارەی پێشوودا باسێکی نوێمان دەست‌پێکرد و زانایان و خاوەنڕایانی دڵسۆزمان بانگ هێشتن کرد تا لەسەر مەسەلەی تەیاربوون بە چەکی عیلم و ئیمان ورد بنەوە و خۆی پێوە ماندوو بکەن . ئەوەشمان گوت‌کە نەبوونی یەکێک‌لەم دوو چەکە کەمایەسی یەکی گەورەیە و بەختەوەری بەبێ یەکێک لەم دوو نیعمەتە دەست‌ناکەوێ .

ئێستا بەم هیوایە کە هەموو لا هیچ نەبێ بڕووکە ئیمانێکی پێویستمان هەیە، درێژەی ئەم باسە بۆداهاتوو هەڵدەگرین و باسی بایەخ و پێویستی خوێندن دێنینە گۆڕ و بەختەوەرانە بایەخ

چون خۆشەویستان ولایەنگرانی سروە لە دەروژووری وڵات بە نامەی جوان ورازاوە داوای "فۆڕمی ئابوونمان"یان کردووە، ئەوە چۆنەتی ئابوونمان لە دەروژووری وڵات بەو شێوە ڕادەگەیەنین

نرخی	۱۲	ژمارە بۆنێو خۆی وڵات	۲۰۰	تمەن
نرخی	۱۲	ژمارە بۆ وڵاتە دراوسێکان	۳۸۰	تمەن
نرخی	۱۲	ژمارە بۆ هیند وئوروپا	۴۲۰	تمەن
نرخی	۱۲	ژمارە بۆئامریکا وخاوەری دوور	۵۰۰	تمەن

ناونیشان : اورمیه ـ صندوق پستی ۷۱۷ ـ انتشارات صلاح الدین ایوبی ـ تلفن ۰۳۵۸۰۰
بۆ ئەم خوێندکارانە کە لە زانستگاکانی دەرەوە دەخوێنن (ئەگەر بەڵگەی خوێندکاری خۆیان بنێرن) هەل و مەرجێک پێک دێنن کە گۆواری سروەیان بەنیوە قیمەت پێ بگا .

گرینگی وەدەست هێنانی ئاگاداری و زانین ئەوەندە روون و ئاشکرایە کەپێویستی بە بەڵگە و دەلیل هێنانەوە نیە و هێنانەگۆڕی ئەم باسە بە مانای شی کردنەوە و کلا کردنی دڕدۆنگی و دوودڵی نیە بەڵکوو وەبیر هێنانەوە و وشیارکردنەوەیە کە بۆ ئەوە ژەنگی کەمتەر خەمی لەسەر دڵ و گیانی جوان وبێ گەردی ئازیزانمان بکرێنین تا نەبێتە کۆسپی رێگای هەڵدان و پێگەیشتن و نەتوانێ مرخ و ئیستعدادێکی زۆر بەند بکا و سامانێکی بەرفرە بوەستێنێ و لەنێوی ببا. لە پێشدا بۆ چوون ورای جۆراوجۆر لەسەر باسی پێویستی وەدەست خستنی عیلم وزانست دەکەینە سەرەتای باسەکە و لەسەری دەدوێین.

پیرۆزی عیلم لەرێبازماندا

پێش هەموو لێدوانێک لەسەر پیرۆزی زانست وناسین لەبۆ چوونی رێبازی گیانبەخشی حەزرەتی موحەممەد (د.خ) کەلک وەردەگرین و دەچینە نێوقوولایی باسەکەوە.

وردبوونەوە ولێکۆڵینەوەیەکی بەزانستەوە ئەم راستی یە دەردەخا کە لە ئیسلامدا کەم باس وەک زانست و ناسین سەرنجی دراوەتێ.

قورئانی پیرۆز بەئاشکرا زانست بە تەرازووی هەڵسەنگاندنی "بەسەرەوەبوون" دەزانێ. هەر وەک پارێز دەکاتە بنەمای لێک هەڵاواردنی بەشەر.

ئەم سەرنج و بایەخە لە دینە ئاسمانی یەکانی دیکەدا بەم گرینگی یە نابیندرێ.

بەکورتی لە ئایەت و حەدیس وریوایەتان وادەردەکەوێ کە بێ زانین و ناسین موسڵمانەتی باوەڕێکی تەق و لەق و بێ بناخەیە. جا دەبێ هەرواش بێ چون ئینسانی نەزان ئەگەر رێگاکەشی راست بێ پاداشی نیە. لە نێوان وەها ئینسانێک و ئیتسانێکی کە نەیزانیوە و بە هەڵە چووە هەر ئەوەندە فەرق هەیە کە ئەمیان بە هەڵکەوت رێبازی هەقی دۆزیوەتەوە و ئەویان بە هەڵکەوت لا رێ بووە

کەوابوو تەنیا شکڵ و شێوەی هەڵوێست گرتن بەتەنێ بەس نیە بەڵکوو ئەم هەڵوێستە دەبێ بە زانست و ئاگاداری یەوە گیرابێ .تاکوو ببێتە هۆی رزگاری و لە ئادەمیزاد قەبووڵ بکرێ.

لەم پێیەدا باس زۆرن کە وردبوونەوە و شی کردنەوەیان زۆر دەکێشێ و لە وزەی ئەم وتارەدا نیە

زانست و ژیانی مرۆڤ

ژیانی بەرتەسک و ساکار لە سەدەکانی رابردوودا نەیدەتوانی قانوون وزاکوونی حاکم بەسەر ژیاندا بە مرۆڤ بناسێنێ. ئیمرۆ پێشکەوتی

فۆرمی ئابوونمان

شمارە

ناو...............شۆرەت.............دانیشتووی ....

...... تمەنم بەحیسابی ژمارە ٥٤٠٠ ی شوعبەی ناوەندی بانکی سپەی ورمێ گرت و

فیشەکەم ونێرای ئەم بەرگە بۆ ئادرن . لەژمارە........را هەتا.......گۆواری سروەم.

بۆ بەرێ بکەن .

ناونیشان ....

....

مرۆڤ لێبڕاوی کردووە تا وێڕای پەیوەندی لەگەڵ جیهان سەبارەت بە پتر ناسینی قانوونی حاکم بەسەرتەبیعەتدا حەول بدا ئەم حەولە بەربڵاوە کە بۆ پتر زاڵ بوون بەسەر تەبیعەت ولەنێوبردنی کەندوکۆسپ ووەدەست هێنانی بارودۆخێکی بەرێ وحێ تری ژیانسەری گرتووە ،زۆر بەجێ بووە و زۆریش بەجێیە .

هەر وەک ئەگەر ئیمڕۆ وێڕای زۆربوونی حەشیمەتی دونیا گەلاڵەی پێویست بۆ ژیانی مرۆڤ لە هەموو بارێکەوە بەتایبەتی باری ئابووری و سیاسی یەوە دانەرێژرێ چەرمەسەری و کۆسپێکی یەکجار زۆر لە داهاتوودا خۆ دەنوێنن .

بەداخەوە لە ڕێبازی پەرەپێدانی پەیوەندی دوو لایەنەی کۆمەڵی ئینسانی و کەلک وەرگرتنی بەجێ لە تەبیعەت وێڕای هەموو بارەکانی ژیانی مرۆڤ هەڵە و لاڕێ یی ریشەداری ئەو کە لە مێشکی ئێسقانی مردووە بۆ دەستەڵاتداری شەیتان هاوار دەکا ، هەل بەدەرفەت دەزانێ و بنەمای ژیانی تووشی ئاڵ و گۆڕێکی بە زەبر و زەنگ دەکا کە ئەوکارە لەگەڵ بێ هێزی زانستی رابردووی ئەو یەک ناگرێتەوە . هەرچەند زۆرمان بەدڵ نەبێ بەڵام ئیدی جێی بەسەردابازدان و چاو پۆشی نیە .

ئێستا گەشە وپێشکەوتن وێڕای تێهەڵچوونی هێزوتوانا و دەستەڵاتداری مرۆڤ بەسەر گۆی خاکی وبگرە سەرەوەتریش ... لە دەروونەوە هەڕەشە لە بناخەی ژیانی ئینسانی دەکا

ئێستا زانست وەک کێردێکی دوو دم وایە . هەم دەتوانێ پەردەی رەشی نەزانی بدڕێ و ئینسان لە بەرابەر مەترسی بیۆلۆژیک و... دا بپارێزێ ، هەم دەتوانێ کەرەستەی دەستەڵاتی ئەوان تاغووتان بێ کەدان بە ژیانی هەزاران ژن وپیاو دانایەنن .

بەم جۆرە زانست وناسینی ئیمڕۆ هەر وەک دەورێکی باش و پڕبایەخی لە درێژە و سەرکەوتنی ژیانی مرۆڤدا هەیە دەشتوانێ ویستی چەپەڵی شەیتانیش لە هەموو زەمانان زیاتر پێک بێنێ . ئەوەی داخ وکەسەری هەر خاوەن دڵ و دەروونێک زێدە دەکا ئەوەیە کە بەشی هەرە زۆری دەستمایە و کەرەستە وحەول و دەولی زانستی لە دونیادا بۆ حەسانەوە وگەشەونەشەی ژیانی بەشەر و رزگارکردنی لەگێژاوی هەژاری وچارەڕەشی نیە بەڵکوو بۆ خۆسەپاندن و زێدەبایی دەستەڵاتی دنیاخۆران و دارو دەستەکەیان بەخت دەکرێ .

ئەگەر کەرەستە و دەستمایەی عیلم وزانست لە ڕێبازی دروست وبەجێ لەکار بکرێ دڵنیاین دیمەنی ئێستای دونیا بە تەواوی دەگۆڕێ و شوێنەواری هەژاری و فەڕق و جودایی و زوڵم وستەم دەبڕێ

بەڵام دیسان بەداخەوە ڕاستی یەکی تاڵی دیکە ئەوەیە کە ئەوانەی بێ وچان بۆ لەکۆتکردن وچەوساندنەوەی چەوساوەکان خەریکن تاگەڵاڵەیەکی نوێ دابڕێژن پتر لەوانە کە مرۆڤیان خۆش دەوێ لە عیلم وزانست بەهرە وەردەگرن وئەمبەهرەوەری یە زامنی هێز ودەستەڵات و حاکمەتی ئەوانە .

جائەگەر خۆمان بەئینسان دەزانین ودۆستی مرۆڤین دەبێ ئەمە لەگوێ بگرین کە :

هەرووەک شەرەف و پیاوەتی فەرمان دەدا لە بەرابەر هەموو زۆرداران و ئەوانە کە هێرش بۆ سەر هەرێمی مافی مرۆڤ وعەدالەتی کۆمەلایەتی و سیاسی و ئابووری وفەرهەنگی دەبەن و چەوسێنەرانی جیهانی لە سەرووی هەموانن ڕابوەستین و بەرەنگاری زوڵم و ستەمی ئەوان بین ، پێ لەسەر ئەوەشدا دەگرین کە هەست بە پێویستی جیهادی عیلمیش بکەین بۆ ئەوە کە سنعەت و تکنۆلۆژی لەدەست دوژمنانی مرۆڤایەتی دەرکێشین و دەرفەتی کەلک وەرگرتن لەم هەموو دەستمایە وکەرەستە لە پێنا و بنەبڕکردنی شوێنەواری

کەمدەستەڵاتی وهەژاری پێک بێنین تا هەموو کەس جا خاوەنی هەر تایبەتی و لەهەر نیژاد ونەتەوەیەک بێ،بەهرەی لێ وەربگرێ .

درێژەی هەیە

بسمه‌تعالی سرمقاله

درشماره پیش ضمن گشودن باب جدیدی از بحث و دعوت از اندیشمندان و صاحبنظران دلسوز جهت برخورد جدی با مسئله ، به ضرورت تجهیز و مسلح بودن به عناصر علم و ایمان اشاره کرده و یادآور شدیم که‌فقدان هر یک از این دو ویژگی ،کاستی بزرگی برای آدمی محسوب میگرددودستیابی به سعادت ابدی برای فاقد هریک از این دو نعمت غیر ممکن است . اکنون با این امید که همگی از حداقل ایمان لازم برخورداریم بحث در اینباره را به فرصتهای آتی موکول کرده وحسب وعده داده‌شده در اهمیت ولزوم ، تحصیل به‌بحث مینشینیم .

خوشبختانه اهمیت و لزوم کسب آگاهی و معرفت آنچنان واضح وروشن است که نیاز به‌بحث استدلالی و اثباتی ندارد و لذا طرح این مقوله دراینجا محض تاکید بروجود شبهات و ابهامات و آنگاه ضرورت پاسخ به آنها نیست بلکه جنبه تذکر و یادآوری وهشدار داردتا اگر زنگار غفلت تاکنون پرده صاف قلوب عزیزانی را تیره کرده ومانع از رشدوتعالیشان شده ، و استعدادهای قابل توجهی را محبوس و سرمایه‌های فراوانی را راکد و نابود کرده از چهره جان زدوده ، شود .ازاین رو بعنوان یک بحث مقدماتی اهمیت وضرورت تحصیل علم ودانش رااز نقطه نظرات مختلف موردبررسی قرار میدهیم .

قداست علم در مکتب

بیش از هرسخنی ازقداست علم وفضیلت ودانش از دیدگاه مکتب حیاتبخش محمدی (ص) استفاده کرده ونتایج بحث خود را تنفیذ میکنیم. یک تفحص عالمانه و محققانه بر این حقیقت تاکید دارد که کمتر موضوعی باندازه علم و معرفت دراسلام مورد توجه و تاکید قرار گرفته است . نخست آنکه قرآن مجیدبصراحت دانش را میزانی برای تشخیص برتری عنوان میکندوهمچنانکه تقوا را مایه‌کرامت و برتری فرد در برابر دیگر افراد جامعه میشمارد،از علم‌وآگاهی نیز بعنوان یکی ازویژگیهای ممتازکننده بشر یاد میکند درهمین راستا حدیث شریف منسوب به‌رسول خدا (ص) مبنی بر وجوب طلب علم و دانش نیز نشانگر عمق توجه مکتب به این مسئله بسیار اساسی ومهم است .بطوریکه این توجه را درهیچ یک از ادیان آسمانی با این شدت سراغ نداریم .

خلاصه کلام آنچه از مجموع آیات وروایات چنین مستفاد میشود که‌بدون کسب علم‌ودانش ادعای مسلمانی در واقع از همان سطح ادعا فراتر نمیرود منطقا" هم باید اینطور باشد. زیرا انسان فاقد ایمان درصورتی که در مسیر صحیح هم گام بردارد اجری ندارد و اصولا" بین اووکسی که ناآگاهانه بخطا رفته است تنها دریک اتفاق ، فرق وجود دارد. یعنی یکی اتفاقا در جبهه حق قرار گرفته و دیگری اتفاقا" درمسیر باطل گام نهاده است .بنابراین نوع وشکل موضعگیری بتنهائی کافی نیست بلکه آگاهی از علت موضعگیری (موضعگیری و عمل آگاهانه) بعنوان شرطی اساسی در پذیرش اعمال مطرح بوده ،هست وخواهد بود. دراین زمینه بحث فراوانی وجوددارد که مداقه لازم در هریک از ابعاد آن نیازمند تفصیل قابل توجهی است که‌از حوصله این نوشتار خارج است .

علم وحیات بشری

اگر زندگی ساده و کم دامنه بشر در قرنهای گذشته آنچنان که‌باید بشریت را متوجه شناخت قوانین حاکم بر

هستی نمیکرد و فضای بسته‌و محدود آن دورانها اجازه ارتباط جوامع مختلف با یکدیگر رانمیداد، امروزه پیشرفت بشر که بیش از هر چیزی به تکامل معلوماتش در زمینه‌های مختلف حیات خود و سایر جانداران مربوط است او را ملزم کرده تا ضمن گسترش ارتباطات درسطح جهانی نسبت به‌شناخت بیشترقوانین حاکم برطبیعت اقدام کند.این تلاش گسترده که‌بمنظور تسلط هرچه بیشتربرطبیعت و رفع مشکلات ودستیابی به وضعیت مناسبتر زندگی صورت میگرفت کاملا" موجه به نظر رسیده‌و میرسد. بطوریکه اگر امروزه همراه با رشد جمعیت‌جهانی طرحهای لازم برای زندگی انسان در ابعاد مختلف بویژه بعد اقتصادی وسیاسی ریخته نشود،مصائب ومشکلات بطور جدی ظاهر میشوند.متاسفانه در راستای گسترش ارتباطات متقابل جوامع انسانی و بهره گیری اصولی وصحیح بشر از طبیعت و همراه با بزرگ شدن همه ابعاد زندگی آدمی انحرافات ریشه‌دار وی که تا مغز استخوانش نفوذ کرده و حاکمیت شیطان رافریاد میزند از فرصت بهره جسته و کانون حیات را دستخوش سلسله تحولات تند وخشنی میسازد که‌اینکار با ضعف علمی گذشته‌او عمای نبود. هرچند بسیارناخوشایند شد اما دیگر قابل اغماض و چشم‌پوشی نیست .

اینک پیشرفت سریع آدمی در کنار روند رو به تزاید قدرت ،تسلط وحکومت بنی آدم برکره خاکی وبلکه بالاتر و... از درون پایه‌های زندگی انسانی رادر معرض تهدیدجدی قرار داده است .امروز علم بمثابه تیغی دودم، هم پرده سیاه جهل را دریده و آدمی را دربرابر مخاطرات بیولوژیک و...حفظ نموده‌وازسوی دیگر ابزارتسلط طواغیتی شده‌است که‌امروزه زندگی هزاران زن و مرد را انکار میکنند.

بدین ترتیب علم همچنانکه امروز دارای نقش مثبت و ارزنده‌ای در ادامه‌وارتقاء کیفیت زندگی انسان است امکان تحقق نیات پلیدشیاطین را بیشتر از هرزمان دیگر فراهم آورده است. آنچه که تاسف هر صاحبدلی را تشدید میکند اینست‌که متاسفانه بخش‌بزرگی از سرمایه‌ها و امکانات وسرانجام تلاشهای علمی در سطح جهانی درراستای ارتقاء سطح زندگی بشروخارج ساختن آن از ورطه فقر و بدبختی صورت نگرفته، بلکه در راه تثبیت وافزایش قدرت جهانخواران وایادیشان معروف میگردد. اگر امکانات و سرمایه‌های علمی در مسیر صحیح و اصولی بکار گرفته میشد قطعا" چهره جهان بکلی دگرگون میشد و از مظاهر فقر و تبعیض و ستم آثاری وجود نمیداشت .

جنبه تاسف‌انگیز واقعیت آن است‌که در شرایط حاضر همانها که‌برای به زنجیر کشیدن و بهره‌کشی ازمستضعفین پیوسته مشغولند تا طرحی نو دراندازند، امروز بیشتر از مجموعه بشردوست‌جهان از ثمرات پیشرفتهای علمی بهره - مندند واین بهره‌مندی بیشتر تسلط آنها را تضمین کرده است. ازاین رو اگر خودرا انسان و انساندوست میدانیم باید این عبارت را آویزه گوش‌کنیم :

همچنانکه شرف و مردانگی قاطعانه به مقاومت‌و مقابله علمی دربرابر حمله‌زورمداران متجاوز به‌حقوق انسانی،حریم عدالت‌اجتماعی،سیاسی، اقتصادی وفرهنگی و در راس آنها استکبار جهانی حکم میکند، بر ضرورت‌و وجوب جهاد علمی بمنظور خارج ساختن حربه‌های صنعت و تکنولوژی از دست‌دشمنان بشریت و بهره‌گیری از همه امکانات‌و سرمایه‌ها در راه محو مظاهر ضعف‌وفقر و فراهم ساختن بالسویه امکانات برای همه‌افراد بشر از هر مشخصه‌نژادی وقومی... .با همان جدیت‌تاکید دارد.

ادامه دارد

ئیمە و باوەر

مستەفازمزیری

زۆری و فراوانی بوونەوەر بە کەس ئەندازە ناگیرێ ، نە بەهیچ دەپێورێ ونە دەکێشرێ . بەشەر وەختێک کەرەسەگەلی زانستی وەک تێلیسکۆپ وکەشتی، هەوایی (سفینەفضایی) و... لەدەست دانەبوو پێی وابوو بوونەوەر لەو زەوی یەدا کە ئەو لە سەری دەژی و لەو عاسمانە شینەی دا کە بە چاو بەسەر زەوی رۆکراوەو لەو رۆژ ومانگ و ئەستێرانەدا کە بە روالەت بەسەری دا هاموشۆی دەکەن کورت هەلدێتەوە و ئیتر ئەگەر ببێتە بالندەیەکی تیژبال دەتوانێ ئەمسەر ئەو سەری دنیا راو بکا و بچێ سەر لە هەموو ئەستێرەکان هەلێنێ و هەموو کەلێن و قوژبنەکانی دنیا بپشکنێ .

بەلام وردە وردەئادەمیزاد بەرەوپێش چوو ،لەخۆی و بوونەوەر پتر تێگەیی و بە بەرەوپێشتر چوونی زانست وپیشە (صنعت) توانی بالەفرە بکا و تەنانەت لەبالندە- کانیش توندتر و دوورتر بڕوا ، سواری فرۆکە و کەشتی هەوایی بوو و خۆی گەیاندە میچی عاسمان و دەوروبەری ئەستێرەکان و لە دوورەوە وێنەی لێ هەلگرتن و لێیان ورد بۆوە ، بە چەند شەو لەسەر گۆی مانگ میوانداری لەخۆی کرد ،بە تێلیسکۆپی گەورە گەورە روانی یە بۆشایی دەوروبەری خۆی و بۆی مەعلووم بوو کە تا ئێستا هیچی لە هیچ نەزانیوە و بوونەوەر زۆرزۆرترەلەوەی ئەو بیری لێ کردۆتەوە و ئەوەی ئەو دیویەتی تنۆکەیەکە لە دەریا وپووشکەیەکە لەلۆدەکا .

بۆیەهات بۆ پێوانی مەودای ئەستێرە و گۆکان وبەربلاوی بوونەوەرلەباتی بست و بال و گەز و گوریس،کیلۆمەتر ،سالنووری دیاری کرد. سالنوور مەودایەکە لە درێژی دا کەنوور بە چالاکی برینی ٣٠٠/٠٠٠ کیلۆمەتر لە چۆکەیەک (سانیە)دا ،بەسالێک دەیپێوێ . وپێی لەوە نا کە مەودای نێوان هێندێک لە ئەستێرەکان بە ملیۆن سالنووریش زیاتر لێک دوورن ، بۆیە بە ناچاری ناوی لە بۆشایی دەوروبەری خۆی نا **بۆشایی** نەبراوە (فضای لایتناهی) .

بەلام هەرچی بێ بوونەوەر بێ سنوور نیە و لەجێیەک هەر دەبرێتەوە ، مەبەستی منیش ئەوە بوو کە هەر شتێک لەنێو ئەوبوونەوەرە فراوانەدا هەیە بە گیاندار وبێ گیانیەوە بە ورد و درشتی یەوە لە چکۆلەترین بەشیەوە کە گەردیلە (اتم)**یە** بگرە تا گەورەترین بەشی**وەک** رێکخراوەرۆژی (منظومە شمسی)یەکانن هەرکامیان لەدەوری ئامانجێک دەخولێنەوە و لە یاساگەلێکی زانستی و سروشتی پەیرەوی دەکەن . بەلام ئادەمیزاد زیادەلە هەموو ئەندامەکانی دیکەیبوونەوەر سەرەڕای پەیرەوی کردن لەو قانوونە وەک بەشەکانی دیکەی بوونەوەر ، لەبەر بەرخورداربوونی لە عیلم و ئیمان پەیڕەوی لە قانوونی تەکلیفیشی هەر کردووە وبە دوائامانجێکی گەورەتر و پیرۆزتردا گەڕاوە ،تێکۆشاوە ئەو بوونەوەرانەی کە بە پێی سروشتلە خزمەت وی دانین ئەوانیش هەر لە خزمەتخۆی باوێ ودەستەمۆیان بکا

بەلێ ئادەمیزاد لەبەر سەرفەرازبوونی بە دوو سیفەتی عیلم وئیمان بیری لەمدنیا

پان وبەرینە کردۆتەوە ولەو بوونەوەرەبەر بلاوو بێ بنە فکریوە و وەبەر شەپۆلی فکرانی داوە، لێی بۆتە عومەری خەییام و بە مەتەڵۆکە دای هێناوە،بەرواڵەت دنیای کردۆتە گرێ پووچکێکی نەکراوە، لەخۆی پرسیوە دەبێ ئەو دنیا زەلام وبەکلۆشە لە بنیاتەوە بووبێ یان نا ؟

ئەگەر دروست کراوەکێ وکەی وبۆچی دروستی کردووە ؟ ئەمجار ئەگەر لەبن را بووبێ یا دروستکرابێ دەبێ برانەوەی هەبێ یا نا ؟ دیسان ئەم هەموو کارانەی لەنێو ئەو بوونەوەرە دا روو دەدەن ، هەڵسوورانی رۆژ و مانگ و ئەستێران ،بارینی بەفر و باران، ساردی و گەرمی هەوا ،رووانی گیا و گوڵ، درک وداڵ و داروەوەن،فراژۆو بوون و پیر بوون و پۆڵتکان ورزینیان،ئەوهەموو مردن وزیندوو بوونەوە و...بەدەستکێ یە ولە کوێوەیە ؟ کێیە و چیە ئەم هەموو ئاڵ و گۆڕەی پێوەیە ؟ هەروەها پرسیوەیەتی کە بەرەی مرۆڤ لەکوێوە هاتووە ولێرە چ دەکا و بۆکوێ دەچێ ؟ ئامانج لە پێک هاتنی ئەو ژیانە بە ژانە چیەوئاکامەکەی دەبێتە چی ؟ بلێی هەر ئاوا بەردەوام بێ، یان ئەو تۆمارە دەپچڕێتەوە ودنیا چۆڵ و وێران دەبێ و تەنانەت (پەپووش) نابێ تێیدا بخوێنێ ؟

لەخۆی پرسیوە : خۆ هیچ دوور نەرۆین هەر ئەو خۆرە کە هەموومان کەلکی لێ وەر دەگرین و دەورێکی گرینگی لەژیانی گیان لەبەراندا هەیە خۆبنی لەئاو دا نیە، رۆژێک هەر دێ تینی تێدا نەمێنێ و هەموو گیان لەبەرانی سەر گۆی زەوی بکەونە تاریکایی و سارد و سەرما و بێ بژیوی و.. جا ئەگەر هەموو زیندەوەران چاویان لێکناو ماڵ ئاوایی یان لەژیانی سەر ئەم عەرزە خواست ئێمە بەرەوکوێ دەچین ؟بلێی لە جێیەکی دیکە سەر هەڵدەینەوە وچاو بە ژیان هەڵێنینەوە ؟ وەک پیرە هەڵۆ لەخۆی پرسیوە :

چم بەسەر دێ کە نەمام ومردم
پەڕی بەربایەک وتۆزی وردم
تۆبلێی راوی هەبێ لەو بەرزە
پاش هەموو چەرمەسەرەی ئەوعەرزە

دوای بیرکردنەوە و توێژینەوەیەکی زۆر زانیویەتی ئەو ماشتە بێ موو نیە وبۆی مەعلووم بووە کە ئەو هەموو کارانەلەخۆوە جێ بەجێ ناکرێن، ئەو ژیانەی ئەو هەموو بەرنامەی بۆ دارێژراون شتێکی کەمبایەخ و چکۆڵە نیە . هەروەها گومانی لەوەدانەماوە کە ئەو مرۆڤە دەستڕۆیشتووەی هەموو بوونەوەری بۆ دەستەمۆ بووە وبەقازانجی وی دێت و دەچێ شتێکی سادە وساکارو کەم بایەخ نیە . و بێ ئەوەی خوا وەک بەدی هێنەری بوونەوەر و داهێنەری ژیان راستەو خۆی پێ بناسێنێ وەڵامی هەستی خواویستی دەروونی خۆی داوەتەوە و بڕوای بەخوایەک کە هەموو جیهانی لەبەردەستدایە ،هێناوەو سەری کڕنۆشی بۆ دانەواندووە .

بەڵێ بنیادەم بەهۆی عیلمەوە توانی بەشی خۆی لەدنیا حاڵی بێ وەڵامی زۆر لەو پرسیارانە بداتەوە کە خوتخوتەی دڵیان داوە وبۆی وەک گرێ پووچکەیەک وابوون.وبە هۆی ئیمانەوە توانیویەتی کەلکێکی باشتر لە عیلم وەربگرێ و گرێ وگۆڵەکانی دڵی باشتر لە بەین بەرێ وخۆی لەسەرسووڕمان وسەرەگێژە رزگار بکا و بەکورتی بە هۆی ئەو دووانەوە دەتوانێ و بۆی لوا کەبزانێ لە کوێ را هاتووە و لێرە چ دەکا وبۆکوێ دەچێ .

لە بەشی یەکەمی ئەم مەبەستە کە لە ژێر سەردێڕی (ئیمەوباوەڕ)دا خرایە بەر دەستی خوێنەرانی خۆشەویستگوتمان کە : (ئیمان) لە ژیانی ئینساندا شوێنەوارێکی گەورەی هەیە و ئاقیدە وباوەڕی ئینسان‌هەر

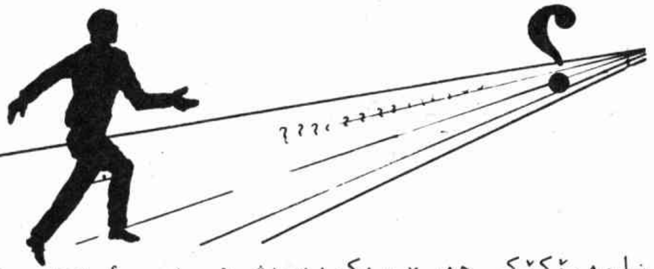

ناوەرۆکێکی هەبێ بەکردەوەش هەر ئەوە نیشان دەداو جوولانەوەی مرۆڤ بە پێچەوانەی نیوئاخنی بیروباوەڕ شتێکی نەگونجاوە بۆ نموونە چونکە هەموو کەس پێی وایە ئاور دەسووتێنێ کەس نیە لەرووی ئاگاهی و ئیختیارەوە خۆی دەئاور هاوێ ،یان چونکە هەموو کەس پێی وایە بەرق ئینسان دەگرێ کەس نیە خۆی بە بەرقەوە بکا

هەروەها گوتمان ئەگەر ئینسان کارێکی بە پێچەوانەی بیروباوەڕی خۆی ئەنجام بدا ئەوە بێ گومان باوەڕەکەی پتەو نیە و ئەو هێزەی نیەلەو کارەی بگێڕێتەوە ،ولەمباسەی پێشەوەدا بەم ئاکامە گەیشتین کە هۆی تەواوی ئەو کارەنا!حەزانەی ئێمە ئەنجامیان دەدەین و هەموو کۆمەڵی گرتۆتەوە تەنیا وتەنیانەبوونیوبێ هێزی ئیمان وباوەڕەکەمانە و پێویستە هەوڵ بدەین باوەڕەکەمان هەتا دەکرێ پتەوتر بکەین وگومانیشلەوەدا نیە کە هۆیەکی هەرەگەورەی زۆرتربوون وپتەوتر بوونی باوەڕ، تێگەیشتن ولێ حاڵی بوونە لە ناوەرۆک وئامانج و هەموو لایەنەکانی ئەو ئیمانە .

جاکەوابوو بگەڕێینەوە سەرباسەکە و دەڵێین : بەشەر بۆوەی باشتر بزانێ چیە و چکارەیە و بۆکوێ دەچێ ،بەکورتی بۆ وەی ، بتوانێ وەڵامی هەموو پرسیارێک لەمەربوونە ـ وەرەوە بداتەوە هۆشیارانە و لە رووی سروشتی خداویستی دەروونی خۆیەوە هانای

بردە بەر بڕواهێنان بەپەروەردگاری جیهان و دانی بەوە دانا کە ناکرێ ئەو جیهانە بەو هەموو ڕێکی وپێکی یەوە بێ بەدی هێنەر و هەڵسووڕێنەر بێ

بەڵام بەرەی مرۆڤ وەنەبێ بەو بیرکردنەوەشلەهەموو ئاوێک پەڕیبێتەوە ، چون پێویستە خوای ناسیبێ و هەموو چاکە و خراپێکی لێک هەڵاواردبێ و قانوونە بایەخدارەکانی لەوانی بێ بایەخ جیا کردبێتەوە ، توانیبێتی بگاتە پلەیەک لە مرۆڤایەتی و بڕواداری.کەچی بۆ خۆی پێ خۆشە بۆ خەڵکیشی پێ خۆش بێ ،بەڵکوو لە خواپەرستی دا زۆر بە هەڵە چووە وزۆرستی درووستکراوو بێ دەسەڵاتی کردۆتە شەریک و هاوبەشی خوا ، جا لە ئەستێرە وئاگروشتی واوە بگرەهەتا دارو وبەردو گیان لەبەران و تەنانەت خۆراکی بەردەستیشیان واهەبووە بە هاوبەشی خوا داناوەو بتیان لێ سازکردووە وکڕنۆشیان بۆ بردووە وئەگەر برسیشیان بووە بێ بەزەیی یانە خواکەی خۆیان خواردووە . هەروەها لە یاساکانی کۆمەڵایەتیشد زۆر نارێکی و بێدادی هەبووە و ....

جابۆیە پەروەردگاری خاوەن بەزەییپاش بەدی هێنانی ئەم بوونەوەرەو دروستکردنی ئادەمیەکان لەسەر ئەم گردە زەوی یە هەر ئاوا وێڵی نەکردوون و لە سەرگەردانیدا نەیهێشتوونەوە. بەڵکوو بەرە بەرە و بە پێی پێویست و گۆڕانی هەل ومەرج وپێشکەوتنی کۆمەڵی بەشەر کەسانێکی هەرلەنێو خۆیان وەک پێغەمبەران بن (د.خ)هەڵبژاردووە و هاورێ لەگەڵ هەموو قانوونێکیپێویست بۆ کۆمەڵی ئینسانەکان ڕەوانەی کردوون ، تا کۆمەڵ بەرەوپێشتر چووە ووای لێهاتووە کە بتوانێ تەواوترین و قانوون وزاکوون وەربگرێ ، جابۆ ئاخرین جار و ئاخرین کەس حەزرەتی محەممەدی (د خ) ڕەوانە کرد بە قانوونێکە کە بە کەلکی هەموو سات و کاتێکو هەموو شوێن وهەل و مەرجێکی

کۆمەڵی بەشەریەوە بێ و لەدنیا و قیامەت بی حەسێنێتەوە .

دیارە ئەو قانوونانەش کە پێغەمبەران هێناویانن هەموویان هەر بەدینی ئیسلام ناوبراون (ان الدین عندالله الاسلام) واتە : بەراستی دین بەلای خواوە هەر ئیسلامە ، ئایەتی ١٩ی سوورەتی آل عمران .
و لە هێندێک فروعیات دا نەبێ جیاوازیان نەبووە .

حاجی شێخ مورتەزای موتەهەری لەکتێبی (مقدمەای برجهان بینی اسلامی) دا لە ژێر عینوانی (دین یا ادیان) دا نووسیویەتی "...لە روانگەی قورئانەوە دینی خوای لە ئادەمەوە تا خاتەم ـ مەبەست حەزرەتی محەممەد (د.خ) یەکێکە ، هەموو پێغەمبەران چ پێغەمبەرانی خاوەن شەریعەت و چ پێغەمبەرانی بێ شەریعەت بۆ مەکتەبێک بانگەوازیان کردووە ،ئەسڵەکانی مەکتەبی پێغەمبەران کە دینی پێ دەگوترێ یەکێک بووە ،

جیاوازی شەریعەت یەکێک لە زنجیرەیەک مەسەلەی فەرعی دا بووە کە بە پێی پێویستی یەکانی زەمان وخسووسیاتی ناوەندی ژیان وتایبەتمەندی یەکانی خەڵکە بانگکراوەکە جیاوازی بووە ،.... و جیاوازی یەکی دیش لە پلەی فێرکردنەکان تەعلیمات ، دابووە کە پێغەمبەرەکانی دوایی هاوپێ لەگەڵ تەکامولی بەشەر لە پلەیەکی پێ هەڵاتردا فێرکردنی خۆیان کە هەمووی لە یەک رێ و شوێن دا بووە راگەیاندووە ..."

بەڵێ ناوەرۆک و ئامانجی ئایینی هەموو پێغەمبەرەکان هەر یەک شت بووە هەر پێغەمبەرێک هاتووە هەم پێغەمبەرەکانی پێش خۆی تەسدیق کردوون وبڕوای پێ هێناون هەم مزگێنی هاتنی پێغەمبەری دوای خۆی بە خەڵک راگەیاندووە

دوایین ئایین :

کتێبی (محەممەدرسول اللە) نووسراوی (محەممەد رەزا) چاپکراوی ساڵی ١٣٩٥ ک ١٩٧٥ ز ،لە بەیرووت لەلاپەرەی ٥٩دا دەڵێ " بوونی محەممەد (د.خ) بە پێغەمبەر لە رۆژی دووشەممۆی حەڤدەی مانگی رەمەزانی چل و یەکەمین ساڵرۆژی لە دایک بوونی دابوو. واتە تەمەنی پیرۆزی لەوکاتەدا ٤١ ساڵ مانگی و ٦ مانگ و ٨ رۆژ بوو کە رێکەوتی ٦ی (اغسطس)ی ساڵی ٦١٠ی زایینیە وبە یەکیەتی هەموو مێژوونووسانی ئیسلامی و غەیرە ئیسلامی قورئانی پیرۆز لەماوەی ٢٣ ساڵ دا هەمووی هاتۆتە خوار و دینی ئیسلام بۆ هەمیشە تەواو کراوە و وەک دوامیین ئایین و تەواترین دین بەکۆمەڵی بەشەر بێ سپێردراوە

قورئانی پیرۆز هەرچەند (معجزات علمی) زۆری تێدایە وئاماژە بەزۆر مەسایلی سروشتی و پزیشکی و جوغرافیایی دەکا و بەکورتی هەرچەند پڕە لەوردیاتێکی عیلمی ئەوتۆ کە زانایان دوای تێپەڕ بوونی سەدان ساڵ پاشهاتنی قورئان هەستیان پێ کردوون،واش هەر بە کتێبێکی عیلمی ناژمێردرێ چونکە مەبەستی قورئان ئەوە نیە کە لە یەکێک لەو زانستە سروشتی یانە بدوێ ، بەڵکوو قورئان دابی . ژیانە و زۆرتر لە مەسەلەی ئەخلاقی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی و نیزامی ـ یەکان دو وە .

هەڵبەتە سەرچاوەی دینی ئیسلام تەنیا بریتی نیە لە قورئان وبەس ، بەڵکوو بە قورئان و حەدیس هەردووکیان سەرچاوەی دین پێک دێنن .

پێویستە ئەوەش بڵێین کە چەندشتێکی دیش هەن کە بۆ دەرهێنانی شەریعەتی ئیسلام کەلکیان لێ وەردەگیرێ بەڵام ئەوانیش لە چوارچێوەی قورئان و حەدیس بەدەر نین

ئاورێک وەسەر: سوارە

ح. بەفرین

گۆڤاری "سروە" ماوەیەک لەمەوبەر دەرگای لەسەر شاعیرێکی بلیمەت وبەهرەمەندی وەک "سوارەی ئیلخانی" کردەوە منیش بە جێی خۆیم زانی هەوڵ بدەم بەکورتی هەندێک سیما و لایەنی شیعری نوێی ئەم شاعیرە نەمرە بە خوێنەری "سروە" بناسێنم .

کاتێ دەچینە سەر باسەکە بەر لە هەموو شت ئەم پرسیارە سەرقوت دەکاتەوە : شیعری نوێی "سوارە" لە چ ئاستێکدایە وتا چەند توانیویەتی دەستی نوێ کردنەوە بۆ گەردنی بەرزی شیعری کوردی بەرێ ؟

بەبڕوای من بۆ ئەوەی ئاسانتر لەگەڵ "سوارە"ی شاعیر ئاشنا بین،پێویستە ئاوڕێکی کورت لە شیعری نوێی کوردی بدەینەوە .

لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا ، لە کوردستانی عێراق شێعری کوردی شەپۆلی بزووتنەوە ـ یەکی نوێ خوازی تێکەوت . سەرئەنجام "گۆران"ی نەمر بەهۆی لێهاتوویی وتوانای بێ سنووری خۆی جڵەوی ئەو بزوتنەوەیەی گرتە دەست ورەگ وریشەی شیعری نوێی لە باخی شیعری کوردیدا چەسپاند ، بەم کردەوە مێژوویی یەی گۆران زەمینە بۆ گەشەسەندن و پەرە گرتنی شیعری سەردەم خۆشبووکە دوای جەنگی جیهانی دووەمیش زۆر چرۆی نوێ وتازەغونچەی تر چاوی پشکووت ،شاعیرانی وەک ع . ح. ب،کامەران موکری ، دیلان ، جەماڵ شارباژێڕی، هەر یەک لە لای خۆیەوە پەرەی بە نوێ کردنەوەی شیعری کوردی دەدا . لەگەڵ ئەوەش هیچ کام لەو شاعیرانە ،بڕستی ئەوەی نەبوو لەو ڕێبازە گشتی یە دەرچێ کە "گۆران" دەقی پێوە گرتبوو .ئەم کێشەیە تا چەند ساڵ پاش مردنی ."گۆران"ی نەمر مایەوە ،پاشان بەپێی پێداویستی یەکانی ژیان شیعری نوێ شێوەی سەردەمی خۆی وەرگرت وبەرەوپێش هەنگاوی گرتە بەر .

بەڵام لە کوردستانی ئێران هەر چەند **هەژار وهێمن** وەک دوو شاعیری گەورە وبەهرەمەند ، لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە ، بەشداری نوێ کردنەوەی شیعریان کرد،لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانیش بڕستی ئەوەیان نەبوو لەو دەقی ڕێبازە دەرچن کە خووی پێوە گیرابوو،کەچی هەر دوای مردنی "گۆران" لەم ناوچەیەدا شیعری نوێ بەرەوبار بۆ چوونێکی تر هەنگاوی هەڵگرت کە "سوارەی ئیلخانی" بە رابەر و پێشەوای ئەو دەست پێکردنە دەناسرێ ودیار و ئاشکرایە ئەگەر چی بەمردنی ئەو شاعیرە جوانەمەرگە ئیتر ئەو گڕ و بڵێسە گەرم وبەتینە وەک گەرووی‌نەمان هەڵی لووشیبێ کپ وخامۆش بوو ، وەک بڵێی ئەمجۆرە بەهرە وبڕستە هەر لە "سوارە"وە وەشابێتەوە و بە جوانەمەرگ بوونی ئەو چرا وەکوژێنەی لێکرا .

هەرچەند من نالێم ئەمچرایە بۆ هەمیشە کوژاوە ، بەڵام ئەوەندە هەیە حاڵی حازر کپ دەبینرێ وهەنگاوێک بەرچاو ناکەوێ درێژە بەو ڕێگا سەختە بدا .

ئەگەر دەسبەرداری ئەمباسە کورتە بین وبگەڕێینەوە بەرەوماڵی خنجیلانە وجوانی شیعری "سوارە" لە گولبژێرێکی شیعرەکانیدا بە تایبەتی : **خەوە بەردینە ، کچی بەیان خێڵی درۆ ، هەڵۆ ، بانگەوازی پەنجەرە** دەبینین کە دەنگ و ڕەنگی تایبەتی "سوارە" یان پێوەیە .ئەوجۆرە تاقیکردنەوەو ڕۆشنبیری وشارەزایی یەی لەم

شیعرانەدا بە ڕاشکاوی پڕشنگ داوی ئاوڕدانەوەیەکی تازە و بیرکردنەوەیەکی نوێیە سەبارەت بە ژیان ولێکدانەوەی خەمی سەردەم پێم وایە شاعیرێکی وەک سوارە توانیو ـ یەتی بە تەواوی بناغە و بنچینەیەکی ڕێک وڕەوانی،دوای "گۆران" بۆشیعری نوێی سەردەم دابین بکا ، تەواوی ئەو دەق و خووەی هەرەس پێ بردووە کە شیعری کوردی تائەودەم عادەتی لێرەدا ئەگەر لە شیعری "کچی بەیان" ورد بینەوەهەست دەکەین بەرپرسی شیعر لەئاستی ڕووداوەکانی ژیان بەرپرسیاری شاعیر بەرامبەر ئەرکی شیعر بەخۆ دەگرێ.بەرادەیەک ئەم بەرپرسی یەقووڵ دەکرێتەوە کە دوێنێ وئەمرۆ وبەیانی یەکتر تەواو دەکەن، بە درێژایی ڕابردوو بە بەرینی ئێستا ، بە قووڵی داهاتوودا ئەم گەشبێنێ یەی شاعیر دەکێشێت و لەڕوانگەی پێگەیشتوویی و تێگەیشتوویی شاعیریەتی "سوارە"وە ئەنجامی لێکدانەوەی خەمی ئاشکرا ونهێنی مرۆفبەوە دەگا کە دەربڕینی دەردەداری ئێستای ژیان وسەردەمی ئێستا لە سووچی پرسیا ڕێکەوە سەرەتاتکێ لەگەڵ نەبووندا دەکا ،بۆ ئەو ئامێزە سارد و سڕەی لەئاستی گەورەیی بوونی ئەم سەردەمە جەنجاڵەدا والای کردووە :

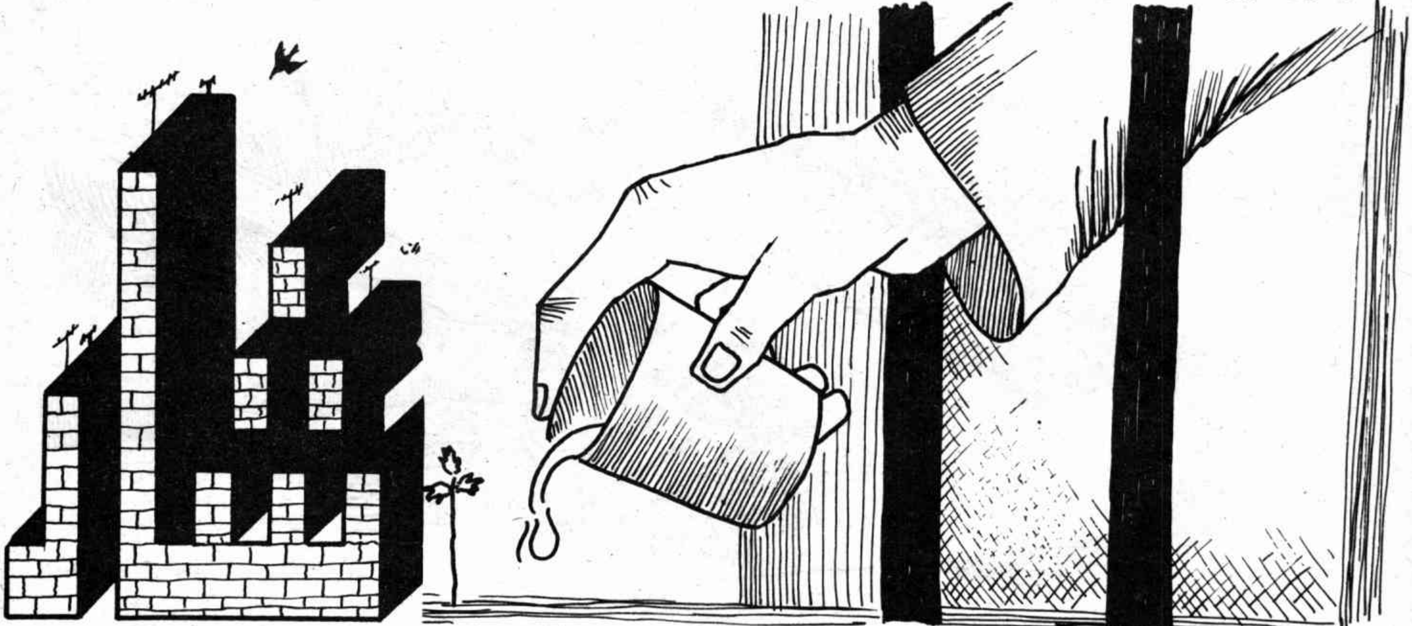

پێوە گرتبوو. "سوارە" بەر لە هەموو کەس پەی بەو ئەرکە مێژوویی یە بردووە وبەکردەوە سەلماندوویەتی کە: شیعر،کاتی ئەوەی هاتووە ڕووبەڕووی ڕووداوەکانی سەردەم بێتەوە هەڵبەت ئەم بەرنامە ڕوون و ئاشکرایەی "سوارە"ی نەمر لە چەشنە تاقیکردنەوە وشارەزایی و بۆچوونێکی تازە بابەتەوە ، سەرچاوەی گرتووە. لەدپێنا و پاراوکردنی دەردوئازاری خەڵکدا.
لە پەل داوێ :

پێم ئەڵێ : شەوکرە ، چیاچڕە
ڕاستە گیانەکەم
ڕێگەمان دوورە ،سەختە ،قاقڕە
خۆشەویستەکەم
لەپەنجەرەی نیوەتاکی بوومە-
لێڵەوە
چاوی من لەدیمەنی کچی
بەیانی یە
لەحەنجەرەی زەمانەوە
گوێم لەزمزەمەی زوڵاڵی
خیزە وردەکانی یە
تۆبڵێی ئەو خەوەهەستانی
بێ ؟
یانەئەوقافڵەوەستانی
بێ ؟

دەبینین " خەوە بەردێنە" ئەو ئەنجامی دەرک پێکردنەیە کە شاعیر فەلسەفەی ژیانی پێیەک لایی کردۆتەوە ،تێیدا سروشت و ژیانی کۆمەڵایەتی دوو شتی لە یەکچوون.لەوبزووتنەوەنەسرەو- تەدا وەک دوو کەناری دەریایەک کە بڕانەوەی بۆ نیە ، ئەم

شیعرە شاکارێکی نەمردووی
شیعری کوردی یە .
لام وایە ،شاعیرەتی "سوارە"
ئەوەندە گوڕوتینی ناسکی بیری
لە "خەوەبەردێنە"دا ماندوو
کردووە ، بۆ کۆڵ کردنی ئەو
رووداوە گەورەیەی ژیان لە
پێناو پەڕاندنەوەی لەگەرداوی
نەزانی یەوە بۆسەر خاکی
تێگەیشتن،هەرئەوەشە چەشەیەکی
فەلسەفی داوەتێ ولەم سەردەمە
جەنجاڵەدا لێکدانەوە تەنها

خۆشە
بەتەنیا ئەوە شارەزای کۆسپ
وکەندالّی رێ یە
هەوەڵ مەنزلّی زێ یەئاواتی
بەرزی زرێ یە
ئەزانێ لەهەڵدێرەهاتیبەهێزی
لەئەسکوندو چالّایە هەلّدان و
گێژی
پەڕۆی شینی سەرشانی دەریایە
ژینی کەرێزێ
ئەزانێ لەپێ ناکەوێ
پێ یە ، پێلّاوی تاسەی پیاسەیلە

ئیلخانی "هەر بەوەندە مەیسەر
نابێ، بەڵکوو بەئومێدیئەوەی
لە دەرفەتیتردا بتوانم زۆر
مەسەلەی شیعری بەرزی ئەم
شاعیرە جوانەمەرگە ، نەمرەبە
وردی باس بکەم .
تێ بینی :
سەبارەت بەوەی " سوارەی
ئیلخانی زادە" بەجێ یە یا
"سوارەی ئیلخانی" من پێم وایە
"ئیلخانی" دروستە زۆر لەبەو
نووسەر وشاعیرانەی کوردستانی

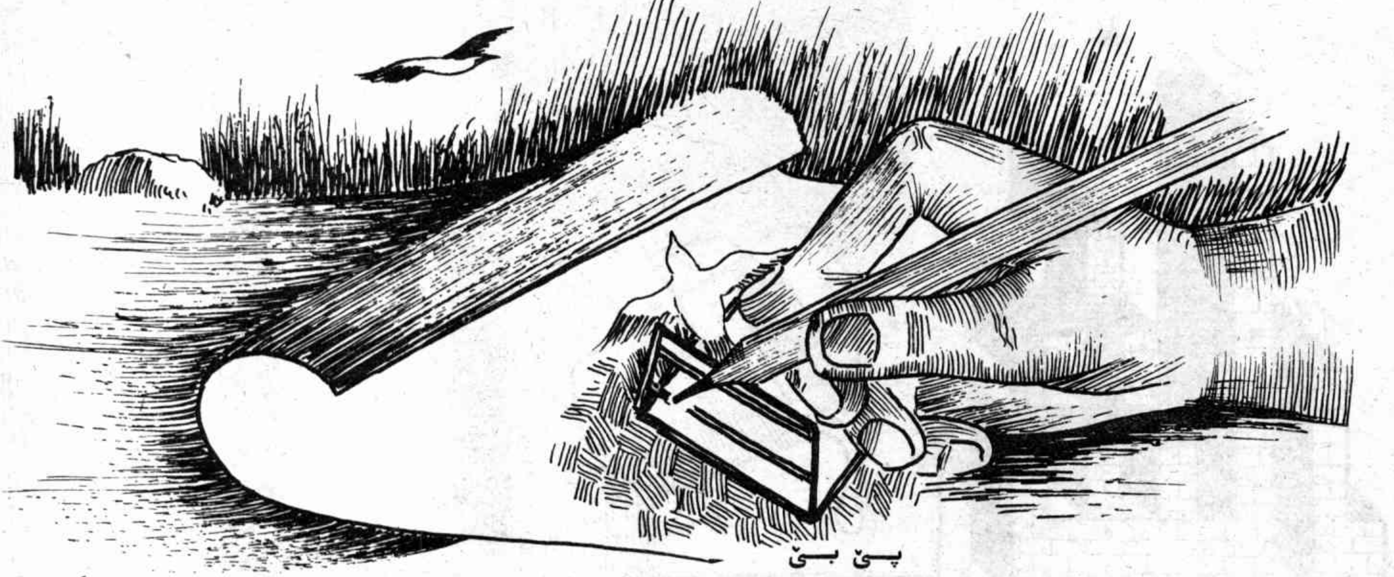

خەمی "خەوەبەردێنە"یە وەک
ئەوەی ژیان بە کۆتایی
تاریکی یەوە هەڵ واسرابێ :
ئەزانم ئەوانەی کەپاراوی
ئاون ،بژارن
ئەزانم لەرێگا مەترسی
گەلێ ژەنگ وژارن
بەلّام کاکە
ئەوگشتە
عەقلّی خەسارن
لەنائەوەهەمووئاوە
هەرچاوەیەک باوی هەنگاوی،

پێ بێ
نەوەستان ئەوەستێ بەدەستێ
کەخاراوی ئێش وسواوی
سوێ بێ
لەهەرشوێنێ راماوە ، داماوە
کاری کراوە
ئەزانێ ئەبێ
هەربژی وبازوێ تابژی
تابمێنێ
هەناوی بەهەنگاوە
نەسرەوتنە ،کوولەکەی رۆحی
ئاوە
شاعیرێکی گەورەی وەک"سوارەی

ئێراان کە من دیومن وئاشنایم
پێ یان بووە ،"ئیلخانی" بە
راستدەزانن نازانم بنەماڵەی
شاعیر خۆیان ڕایان بەکامیانە
روون کردنەوەی ئەمەش زۆر
پێویستە لە مەسەلەی ئەدەبداو
هەروا شتێکی سەرپێ یی نیە .

لەچلەمین ڕۆژی مەرگی ماموستا هێمن دا ،کۆبوونەوەیەکی زۆرگەورە لە شاری مەهاباد پێک هاتبووشاعیران ونووسەرانی سەرانسەری کوردستان تەنانەت ماموستایانی دوور ولاتیش لەم کۆبوونەوەدا بەشداربوون. ماموستا هەژار کەبەداخەوەلەو کاتەدا بەهۆی نەخۆشییەوە نەیدەتوانی بێتەکۆڕەکە ،

ئەوشیعرانەی ژێرەوەی بۆشینی هێمن ئامادە کردبوو. قەراروابوو هاوکارێکی ئێمە بڕواتە خزمەتی وەریان گرێ وبۆرۆژی کۆبوونەوەکەبۆمان بێنێتەمەهاباد کەبەداخەوە لەبیری دەچێ وبەوەخت شیعرەکەمان پێ نەگەیشت. لەسەر داخوازی جەماوەری خوێنەرانمان ئێستا ئەو شین گێڕی یە بلاودەکەینەوە.

شین گێڕی
«هەژار»

کاک هێمن برای شیرینم
چاوان دەگێرم نات بینم
زل کوێران دەڵێن مردووە
کۆچی یەکجاری کردووە!
دڵەی پڕکوڵی هەژارم
گیانی بێ ئۆقرەوقەرارم
بەمەرگی تۆ باوەڕ ناکا
چۆن بێ منی لەتوێی خاکا ؟
توێەک هۆگری مندالێم
هاوشکلی وهاوکرچ کالێم
هەمدەمی دەمانی لاویم
تەواو کاری ناتەواویم
هاوهەنگاو لەرێی خەباتا
هاوبەش لەهات ونەهاتا.
هەوالّ دلّداری کوردستان
هاوپێشمەرگەی زێدپەرستان
هاوسروود خوێن،بۆئازادی(1)
بۆرزگار بوون لەبێدادی
هاوسەنگەر دژی داگیرکەر
نامۆی خوێن مژی سەرەخەر
هاوقەتار لەدەربەدەری
بەهەژاری وخاکەسەری
هاوقەلەم هاوبیروهاوهەست
هاوزمان،هاودڵ وهاودەست
هەریەکێک بوو "هەژارهێمن"
منیش هەرتۆبووم ،تۆش هەرمن
رووحێک بووین دا بەش لەدوولەش
دوولەشی ماندووی بەخت رەش
پەیمان بووبەجێم نەهێڵی
وێلّم نەکەی لەشوێن خێلی
باری خەمۆیگرا هەلّ بگرین
دوا جاریش پێکەوە بمرین
تۆی کوردی واخاوەن بەڵێن
چی تۆی کردە پەیمان شکێن
گەوی بەین وبەقات هەڵبوارد
خۆت بەئاسوودەیی ئەسپارد
لاباری خەم خواریت لادا
ئەویشت بەمل من دادا
جاڕزبووی لەدونیای بێ فەڕ
دونیای پڕلەدەزبڕی وگەڕ
دونیای وڕوگێژو کاسان
گەوهەر وئەمەگ نەناسان
دونیای بازاڕی نامەردان
دونیای خەم وکوڵ و دەردان
خەلەسی لەدەم هاروماڕ
تەکیەوە لەو ژینی گەمار
ژیانی پرژانی بێ دەرمان
گەیشتیە هەواری هەرمان
بۆئەو کۆچەی بێ من کردت
ئەوبەشە خۆشیەی تۆبردت
زامی گیان ودڵ بەسۆیە
شین بۆخۆمە نەک بۆ تۆیە
خۆزگەبەرلەتۆ دەمردم
تۆشیوەنت بۆ دەکردم
دوور لەتۆدڵ گۆمی خوێنم
بەگازندە وەدەت دوێنم
منیش وەک تۆ قەلّسم لەژیان
"بۆچت جێ هێشتم هێمن گیان"(2)

1ـ لێرەدا ماموستا هەژار ئیشارە بە خەباتی دوو قۆڵی خۆی و هێمن دەکا لە دژی ڕژێمی دیکتاتۆری پەهلەوی.

2ـ ئەم دێڕەی دوایی بە حیسابی ئەبجەد دەبێتە ساڵی وەفاتی ماموستا هێمن : (١٣٦٥)

ناسکە خان

ع. وەکیلی

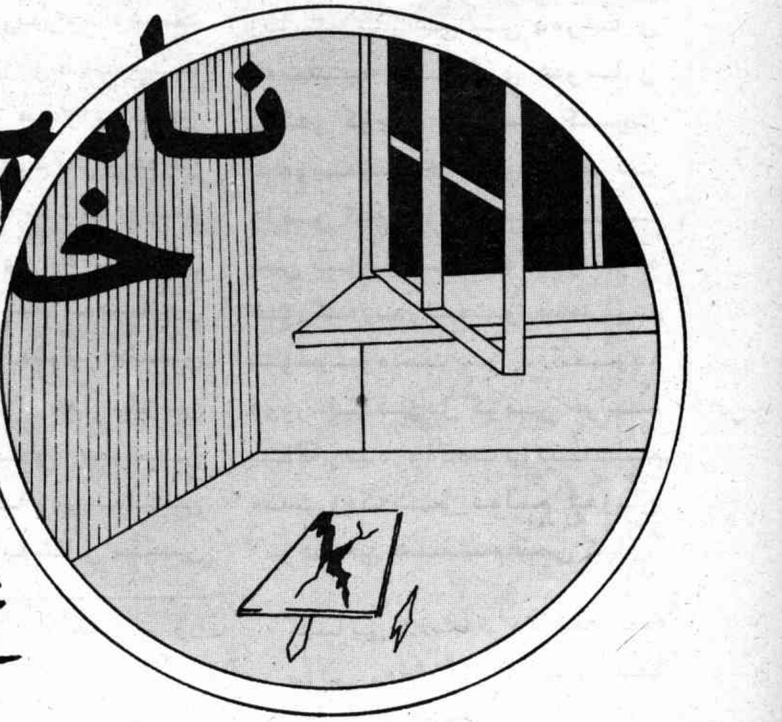

ناسک کیژۆڵەیەک بوو تازە پێ دەگەیشت. وەک پنجەگوڵی سەردەمی بەهار رۆژ بە رۆژ جوانتر و لەبارتر دەبوو. سەرگۆنای ئاڵی تروسکەی دەهات. زۆری شایی بەخۆ بوو. خودا خودای بوو زوو لەقوتابخانە بگەڕێتەوە وخۆی بگەیەنێتە بەردەمی ئاوێنەکە.

نیوەڕۆیەکی پایز لەبەر پەنجەرەی باڵەخانەکەیان دانیشتبوو سەیری ئاوێنەکەی دەکرد و پرچە زەردەکانی دادەهێنا

هەور بەری ئاسمانی گرت. ناسک هەر خەریک بوو پرچە زەردەکانی دادەهێنا. باران دەستی بە بارین کرد وئەوهەرخەریکی داهێنانی پرچی بوو. دنیا بوو بەتۆف و با و باران و ئەو هەر پرچە زەردەکانی دادەهێنا!

لەنەکاو، پشووە بایەکی تووڕە پەنجەرەی کردەوە و ئاوێنەکەی بەرداوە خوار. ئاوێنە بوو بە دوو پارچەو ناسک گەلێک زویر وپەرێشان بوو. بۆئەوەی خەمی ئاوێنە لەبیر خۆ بەرێتەوە لە پەنجەرەکەوە سەیری دنیای دەرەوەی کرد. دیتی (بینی) بەوبارانە کۆمەڵێک منداڵ جانتایان لەبن قۆڵیان داوە و بۆ قوتابخانە دەچن. هێندێکیان بە دەنگێکی بەرز سروودێکی نیشتمانییان دەگوت کە ناسک لەواژەکانی حاڵی نەدەبوو. حەماڵێکی مەیلەوپیر عارەبانەیەکی پڕ لە بۆتڵەغازی (بوتری نوشابە) بە دوای خۆدا رادەکێشا. سەیرە بەو سەرمایە "غاز" بۆ خەڵک دەبا! لەوبەر شەقامەکە جەماوەرێکی زۆر لە بن چەتری چاوەروانی پاس "ئوتوبوس" راوەستابوون. هێندێکیان ژن بوون. دوو منداڵیشیان بەباوەشەوە بوو پاسێکی سپی وەدەرکەوت، جەماوەر خۆیان بۆ کوتا و لەبەر چاوان ون بوون.

ئەوجار ناسک سەری هەڵبڕی وروانیە دوور. ڕیزە شاخەکان، لوتکەبەردینەکان هەڵمێکی سووکیان لێ هەڵدەستا. لە هێندێک جێ پەڵەمژێک کەوتبووە باوەشی چیاکان. ناسک لە دڵی خۆیدا گوتی:

ئای چەند جوانە ئەو هەورو هەڵمە نەرمە دەڵێی لۆکەیە!

بەڵام بەشێکی تری ڕیزە چیاکان لە تەم و مژدا شاردرابوونەوە. جار جار کەلێنێک لەو هەورانە دەکەوت وتیشکی رۆژ لە هێندێ لوتکەی بەرزی دەداو رووناکی دەکردنەوە. ناسک، چاوی بەوە کەوت وگوتی:

" ئاخ ئەم لوتکە شاخانە بۆ هێندە دڵ بزوێنن! دەڵێی هەڵاوەسراون. دەڵێی گوارەی زێڕن بە گوێی ئاسماندا کراون!

لەودەمەدا دایکی

ناسک هاتەژوور وگوتی :

ـ ناسک گیان من بە چێشت لێنانەوە زۆر ماندوو بووم. تۆ ژوورەکان هەڵوێژێرە.

ناسک گوتی :

ـ بەچاوان دایەگیان.

لەو رۆژەوە ناسک یارمەتی دایکی دەدا و لە جیاتی ئەوەی بەرامبەر بە ئاوێنەکە دابنیشێ و لە پەنجەرەوە بڕوانێتەدەرو، بەر وسەیری جیهان بکا، بە خۆشی یەوە کاران دەکا و سەرنج دەدا شت فێر بێ.

وردە وردە زۆر شتی زانی و ناسی. منداڵ و ژن وکرێکار لادێیی و هەموو خەڵکی وڵاتەکەی ناسی. زانی ژیان چەند گەورە وهەراوەوچەند قورسیشە! زانی وڵاتەکەی چەندە مەزن و جوان و چەند دواکەوتووشە! نرخی کاتی زانی، یا کاری دەکرد یا گۆوار و کتێبی دەخوێندەوە بەیانی یەک ئاوێنە بە ناسکی گوت :

ـ ناسکەخان(خانم) من لێت زوێرم (زیزم)

ناسک گوتی :

ـ بۆچی ئاوێنەکەم. من چیم کردووە ؟

ئاوێنە گوتی :

ـ بۆچی وەک جاران رۆژێ چەندجاران بەرامبەرم دانانیشی وسەیری نەمامی بەژن وبالآکەت ناکەی ؟ "

ناسک گوتی :

ـ ئاخر چ سوودێکی هەیە من کاتی خۆم بەدیار تۆوە بکوژم. من دەمەوێ بخوێنم و سەرکەوم دەمەوێ شت فێر بم یارمەتی دایک و باوکم و هاووڵاتی یەکانم بدەم.

ئاوێنە گوتی :

ـ تۆجوانی و ئەوەندەش بۆتۆ بەسە. جوانی هەموو شتە !

ناسک گوتی :

ـ ئاخر تۆ هەر وێنەی خۆمم نیشان دەدەی. فێری خۆپەرەستیم دەکەی، خۆ ژیان هەر من نیم ! ئەی دایک و خوشک وبراکانم ؟ ئەی هاو ـ ڕێ کانم ؟ ئەگەر من هەرتۆ بناسم ناتوانم لە خۆم بەولاوە کەس بناسم "

ئاوێنە گوتی :

ـ ناسکەخان تۆ جوانی و منیش یارمەتیت دەدەم. جوانترین کوڕیش حەز لەو جوانی یەت دەکەن.

ـ ئاخر تۆ هەر جوانی دەموچاو ورواڵەت دەنوێنی. ئەی جوانی دڵ و دەروون ؟ ئەی جوانی بیرکردنەوە ؟

ئاوێنە گوتی :

ـ دڵ ودەروون و هۆشی چی ؟ کوڕان هەر حەز لە جوانی رواڵەتودەم و چاو دەکەن. تۆش ئەوەت هەیە.

ناسک گوتی :

ـ ئەو کوڕانە هەرزەکار و خۆپەرست وبێ ئەزموونن.

ئاوێنەگیان ئەو کیژانەی تەنیا جوانی رواڵەت و سووڕەتیان هەیە وەک تۆ ساف و ساویلکەن وبەپشووە بایەک دەشکێن. تۆ ئێستا بوویە دوو لەت. دەتوانی ببیەوە ئاوێنەکەی جاران ؟

ئاوێنە گوتی :

ـ نا !

ناسک گوتی :

ـ ئەگەر منیش تێ نەگەم و هۆش وبیرم دەکار نەکەم بە پشووە بای هەڵەیەک. دەشکێم، ئەوسا برینێکی گەورە دەکەوێتە ژیانمەوە وبۆم سارێژ ناکرێتەوە پێت خۆشە بشکێم وخۆنەگرمەوە

ئاوێنە گوتی :

ـ ناسکەگیان. بمبوورە من خۆپەرستم. دەمەوێ تۆ هەر بۆمن بی، دەمەوێ چاوی بینین (دیتن) وگوێی بیستن وزبانی گوتن وهۆشی فێربوونت لە سینگمدا حەبس کەم. بەڵام تۆ مرۆڤی، تۆ زۆر گەورەی، تۆ لە مندا جێت نابێتەوە. تۆ دەتوانی ئەم جیهانە گەورە بناسی. تێی بگەی، بیگۆڕی، بەڵام من پارچە شووشەیەکم. نە دەتوانم بیربکەمەوە. نە دڵم هەیە ونە هەست."

ناسک دەستی کرد بە پێکەنین و زۆر دڵخۆش بوو کە ئاوێنەکەی بەزاندووە و لەخۆ پەسندی و خۆپەرستی رزگار بووە.

شاعیرانی کورد

جگەرخوێن

رەحیم لوقمانی

شاعیری ناودارونەمری کورد، جگەر خوێن یەکێکە لەو شاعیرانەی کەخزمەتی زۆری بە زمان وئەدەبی میللەتەکەمان کردووە، بەرهەمی چاکی پێشکەش گەل وولاتی کردووە، لەمرێ یەدا بەسەرهەزاران کۆسپدا هەنگاوی ناوە هەتا دوایی ترپەی دڵی تێکۆشاوە هەرلەسەرەتای ژیانەوە ئەویندار ی گەل ونیشتمانی خۆی بووە وکوێرەوەری ودەربەدەری زۆری دیوەهەموو کوردستان گەڕاوە. ولەدەشت وچیاوکانی وهەواردا هەست و سۆزی وەکوڵ هاتووە وهاواری کردووە:

دلبەرجوانوشرین ورندە
شۆخ وشەپا لەبەژن بلندە
سەری گهایە بەرتا جێگەردوون
ل سەرسەرێ وێ تاجا فەرەیدوون
ب ژێردە بەردان گولیورەش
بسک .

کراس بهارە سۆروزەرو کەسک
دوڕوجەواهر ژێ دێنەخوەش روو
کەڤانێ بەهرام چوبینەئەبروو
هێستر ژچاوان جۆبارو رووبار
ل سەرمەبگری نالین وهاوار

جگەرخوێن ناوی "شێخ مووس"ە وباوکیشی ناوی "حەسەن"ە. ساڵی ١٩٠٣ میلادی لەگوندی "حەسار" سەربە باژێری ماردین لەکوردستانی تورکیا هاتۆتە دونیا .هێشتا منداڵ بووە کەباوکی چووە بەر رەحمەتی خوا. ساڵی ١٩١۴ میلادی کە شەڕی یەکەمی جیهانی دەستی پێکرد ،کوردستا ـ نی باکوورو باکووری رۆژهەڵات بووبە چەپەرەکانی شەڕی نێوان عوسمانی ورووس لەبەر ئەوشەڕە قاتی وکولپ لە سەرانسەری کوردستان دەکەوێ .بەشێکی زۆر لە. کوردان نیشتمان وزێدیان بەجێ دێڵن وبەرەو جەنووب و جەنووبی رۆژاوایی کوردستان هەڵدێن، کورد بەم ساڵی هەڵاتن وبرسیەتی، ساڵی قوت و برو کوشت وکوشتار،" ساڵی سەفەر بەگلک" دەڵێن. تا

ئێستاش پیرەپیاوان وپیرە ژنانی کەئەو کارەساتەیان بەچاو دیوە ناوی " بشێری" و "دەشتی حەران "یان لەبیر ماوە. ماڵی " جگەرخوێن"یش لەو هەڵاتنە بێ بەش نەبوون ئەوانیش ئاوایی " حەسار" بەجێ دێڵن ولە گوندی " ئامۆدی" لەکوردستانی سووریا نیشتەجێ دەبن.بەشێکی زۆر لەکوردانی راکردوولەبەر گەرمای بەتینی ناوچەکانی " حەران" و"بشێری " لەنێو دەچن. دەگێرنەوە لەوناوچانە ـ دا بایەک بەناوی"بای سام" دەهات کەدەبوو بەهەگەری مردن ولەنێو چوونی رەوەندەکان. دایکی " جگەر خوێن"یش وەبەر ئەو بایە دەکەوێ و دەچێتەبەرڕەحمەتی خوا وجگەرخوێن هەر یەکجار هەتیوو سێوی دەمێنێتەوە. مردنی دایکی تەئسیرێکی زۆری لەسەردادەنێ.

جگەرخوێن وەک تەواوی منالەکانی ئەوسەردەمەی کوردستان خوێندنێکی تەکووزو بەردەوامی نەبووە ، لەهەر شوێنە شتێک فێربووە ،لەکن هێندێک مەلا دەرسی مەلایەتی خوێندووەو بەفەقێیەتی زۆر شوێنی کوردستان گەڕاوەبەشی زۆری دەرسەکانی لەلاجانی خانێ لەکوردستانی ئێراندا خوێندووە .پاشان گەڕاوەتەوە بۆ کوردستانی تورکیا ولە گوندی "تێل شیر"ی لەکن مەلا "سەیداعوبەیدوڵا" دەرسی خوێندووەولەکن برای ئەو مەلا فەتحوڵا ئیجازەنامەی مەلایەتی وەرگرتووەوبووەتە مەلا. تاساڵی ١٩٢٤ میلادی لە کوردستانی تورکیادا شۆڕشێک بە سەرۆکایەتی شێخ سەعید دەست پێدەکا . مامۆستاش لەو شۆڕشەدا هاوبەش دەبێ وهەر ئەوسا بەهۆی شیعری نیشتمانی دەبێتە شاعیرێکی بەناو بانگ ،بەڵام ئەوشۆڕشە بە کوشت وبڕی کورد تووشی شکەست دەبێ. "جگەرخوێن"یش کەئەوساسەرتەنیا بووە دەگەڕێتەوە زێدەکەی خۆی " گوندی حەسار"ولەوێ لەساڵی ١٩٢٨ لەو دێیەدا ژن دێنێ وبەرەوکوردستانی سووریا ، دەگەڕێتەوە ولەوێ دەبێتەمەلای گوندەکانی کوردستان، بەڵام مامۆستا هەرلەسەر نووسین و شێعر گۆتنی نیشتمانی بەردەوام بووە بەرەبەرەبیرو باوە.ی پێشکەوتوولەشیعرێدا سەرهەڵدەدا . بەگشتی شێعرەکانی باسی میللەتی هەژار وبندەست ، زۆرداری و ، دەرەبەگایەتی دەکا .بەرامبەر دوژمن وکۆڵەداران رادەوەستا ودەیگۆت :" ئەزدکم بڤی شووری سەرێ وە ژێکم."سەیدا دەردی ژاری وپەریشانی و بەلەنگازی بەکیان ودڵ هەست پێدەکرد. میللەتی مێرخاس و کەونارای دەدی کەپەست و بندەستن وژیانیان ژانە. هەر بۆیە ناسناوی " جگەرخوێن"ی بۆ خۆهەڵبژاردووە ـ هەمیشە بەدەنگی بەرزوبانگی بڵێند وبوێرانەی کۆمەڵی هەژار وبێ دەستانی بۆ وشیاری و رزگاری گازدەکرد، بەتایبەت رووی دەکردە پیاوانی دوارۆژو دەیگوت :

وەلاتێ من :

وەلاتێ من تویی، بووکا جهانی
هەمی باغ وبەهەشت ومێرگ وکانی
شەپاڵ وشەنگ وشۆخ ونازو گولڕوو
گەلەک شیرین وڕند وپڕ جوانی
سەری تاجا سەلاحەدینی کوردی
ئەنی رۆژا دبورجا ئاسمانی
دوبرییێن تەکەوانێ روستەمێ زال
دو زولفێن تەژتیرێن قەهرەمانی
روویێ تەئاگرێ زەردەشت ومەزدەک بخوێنە ببینە مروڤێن شیار
ژتە هێسر شەرابا کامرانی جهان سەرستێران تەنێ بەندەوار
دوچاوێ تەوەکی دەریای هورمز خاندن نەبە کەس ناچە پێش
کەپۆ ئالماسە کارێ مووش ووانی پەیدا دبن پردەردوئێش
دولێوێن تە کتێبا حاجی قادر هەردەم دبن دەستێ نەیار
زمانێ تە ژبەندا شێخێ خانی ئەم دێ بدن خۆلی وبێش

لەشۆرشی ١٤ تەمووز لە عێراق خۆی گەیاندە ئەوێ ساڵی ١٩٦١ تا ١٩٦٣لەزانستگەی بەغدا بەشی کوردی مامۆستای

زمان وفەرهەنگی کوردی بووەو کتێبێکی بەناوی " ئاڤاودەستوورا زمانی کوردی" وفەرهەنگێکی بەناوی"فەرهەنگا کوردی" نووسیوە . ساڵی ١٩٦٩و ١٩٧٠ لەریزی شۆڕشیکوردستانی ئێراقدا بوو . پاشان گەڕایەوە سووریە ولەساڵی ١٩٧٣ بۆچاپکردنی دیوانی خۆی (کیمەئەز) چوەبۆلوبنان هەتا ١٩٧٥ لەوێ مایەوە . پاشان گەڕایەوە سووریە تا هاوینی ١٩٧٨ لەقامیشلی بوو . ئینجا بەچاپکردنی دیوانەکەی چووە سوئێدوچوار کتێبی لەوێ چاپکرد .ئەمەش بەرهەمەکانی جگەرخوێنە :

١- دیوانا یەکان شام ١٩٤٥

٢- سەورا ئازادی شام ١٩٥٤

٣- کیمە ئەز ؟بیروت ١٩٧٣

٤- روناک ستوکهۆلم ١٩٨٠

٥- زەندئاڤێستا ستوکهۆلم ١٩٨١

٦- شەفەق ستوکهۆلم ١٩٨٢

٧- هیڤی ستوکهۆلم ١٩٨٣

هەروەها سالار ومیدیا کە کورتە چیرۆکە وبە شێوەیشێعر بڵاوی کردۆتەوە بیروت ١٩٧٣، جگەلەمانە کەشێعرن، چەن بەرهەمی دیکەش بڵاوبۆتەوە کە ئەمانەن :

جمو گول پەری - چیرۆک شام ١٩٤٧

رەشۆیێ دارێ چیرۆک شام ١٩٥٦،

گوتنێن پێشیا - (پەندی پیشنیان) شام ١٩٥٨

ئاڤاو دەستوورا زمانی کوردی(رێزمان) بەغدا ١٩٦١

فەرهەنگا کوردی١و٢- بەغدا ١٩٦٢،

ئەمسێ کتێبەشی وەرگێڕاوە - تە سەرزمانی کوردی **رقەبەری لەسەر- کوردستان ئاخەلفین - پەرتووکیکوردان وچیرۆکێکی فارسی**، ئەمانەو دەیان وتار وشێعری دیکەی لەرۆژنامە وگۆوارە کوردییە - کاندا بلاو کراوەتەوە .

شیعرەکانی جگەرخوێن لە زۆر بابەتان دەدوێن زۆربەی باسی کۆمەلایەتی ونیشتمان وئاشتی وئازادی وبرایەتی گەلان دەکا . شیعرەکانیسەرەتا بەشێوە کلاسیک وبەناوەرۆک نیشتمانی ورۆمانتیک بوون پاش شەڕی جیهانی دووهەم شێعری ئەمیش وەک هی زۆربەی شاعرانی کورد گۆڕانی بەسەر داهات .ئەلبەت بەشێوەکەمتر گۆڕان بەلام بەناوەرۆک بیرو باوەڕی نەوەی پاش شەڕبەسەر شیعریدا زاڵ بوو .

هەروەکوو پرۆفسۆرقەناتی کوردو لەپێشەکی " زەند و ئاڤێستا " نووسیویە :" جگەرخوێن لەریێ خۆیدا بەئەفراندنی خۆی بەحرێکی پان وبێ بن بوو گەلێ گرانە هەرمرۆڤێک لەو بەحرەیدا مەلە بکا . ئەوە کەسێکی دەوێ مەلەوان وپسپۆربێ مرۆی پسپۆر وشارەزا نەبێ کەس ناتوانێ دوڕ وگەوهەری نووسینەکانی مامۆستا بزانی. مرۆ تەنێ دەتوانێ بلێ کە جگەرخوێن ئۆستای شێعر و نووسەری زمانی کوردی بووەو شێعرەکانی بەناوبانگن وبۆ کورد وکوردستانی نووسیوە و دژی ئەمپریالیزمودا گیرکەر بووە ."

جگەرخوێن لەو کاتەوە نیشتمانی جوانی خۆی بەجێ هێشت وتەرەی ولاتانی بێگانە بوو .هەمیشە ئاواتوداخوازی خلاسی وگەڕانەوەی بوو ، کە دەیگوت :

مەبێژن سەیدا جگەرخوێن بوویە کال

دڤێ بمینم هەتادلبەر ببینم

بەلام داخێکی گرانەوە ئەم ئاواتەی وەدی نەهات وئاخریش لە٨٤/١٠/٢٢ لەولاتی غەریبایەتی (ستوکهۆلمی سوئێد)پاش ٨١ سال کوێرەوەری و دەربەدەری وجگەرخوێنی،دڵی گەرموبەسۆزی لەلێدان کەوت وسەری نایەوە . هەرلەسەر وەسیەتی خۆی، جەنازەکەی برایەوە بۆقامیشلی وئەسپاردەی خاکی ولاتەکەی کرا .

رۆژی ١٩٨٤/١١/٥ نەتەنیا خەلکی شار بەلکوو دەیان هەزار کەس لەدوور ونزیکەوە چووبوونە پێشوازی جەنازەکەی وهەموویەک دەنگ هاواریان دەکرد :" جگەرخوێن نامریت ئەوی سەیدا "

کەوشی بلە..!

ع : میهەن توور

شەوێکی فێنکی پایز بۆ گەڕان چوومە نێو شار . منداڵ لە کووچەوکۆڵانی شار خەریکی کایە وهەڵبەز هەڵبەز بوون. گەورەش وردەوردە دەهاتنەدەر. چرای شەقام تاریکی تاراندبوو شار هەرتروسکەی دەهات .

لەسەر کووچەیەک چەند منداڵ هاواریان دەکرد.

ـ بلە! دزە! بلە! دزە

لەپێشدا وامزانی ئەوەش جۆرەکایەکی منداڵانەیەچون ، منداڵی ئێمە مانان هەرکە قسەیەکیان کەوتەبەرزار پێی هەڵدەبەزن وماوەیەک خۆی پێوە دەغافلێنن بەڵام هەرکە وەڵامی ئەم قسەم بیست سەرنجی بۆلای خۆ راکێشام .

مێرمنداڵێکی لاواز لە وەڵامی ئەم منداڵانەدا دەیگوت:

ـ بەخودای من دزنیم!

منداڵێکی خرپنەی تووش لێی چووەپێش وگوتی :

ـ ئەی باشە ئەگەر دزنی ئەم کەوشەتازانەت لەکوێ بوو؟

یەکی دیکەلەولاڕا هەڵێدایە وگوتی:

ـ بابە دەوڵەمەندەکەی بۆی کڕیوە!

ئیدی بەم قسەهەموولەقاقای پێکەنینیان دا

کوڕە وەجواب هات وگوتی :

ـ وەڵڵاهی نەمدزیون ! کڕ

ـ یومە! بەئێوەچی ؟

دیسان منداڵەخرپنەکە سینگی رەپێش خست وگوتی:

ـ دزیش دەکەی ، درۆش دەکەی؟ ئاخر هەتیوە ئەتۆ ئەگەر پووڵت هەبوو کەوشی بریقەدار وجوان بکڕی ،بۆچی کراسێکت نەدەکڕی؟کراسەکەی بەرت دەڵێی گجوولە کایەیان پێکردووە !

دیسان منداڵ وەپێکەنین کەوتن ودەستیان کردەوەبە بلەدز ! بنەدز !

کوڕەکە کەئەوجار لێم حاڵی بوو ناوی بلەیەگوتی:

ـ ئەرێ ئەنگۆ دەڵێن چی ؟ کەیفی خۆمنیە؟ کراسی ناکڕم کەوشی دەکڕم !

ـ جائەمە بۆتۆمانە بەدبەخت . رەق هەڵدێی هەموو لەشت بەدەرەوە . چاولەگۆشتی سەرشانت بکە دەڵێی قایشی هەمەدانە!

ـ خوداش بەشی منی واداوە زۆرشوکر !

ـ ئای ! ئای ! هەتیوە دزە چۆن باسی خودا دەکەی.

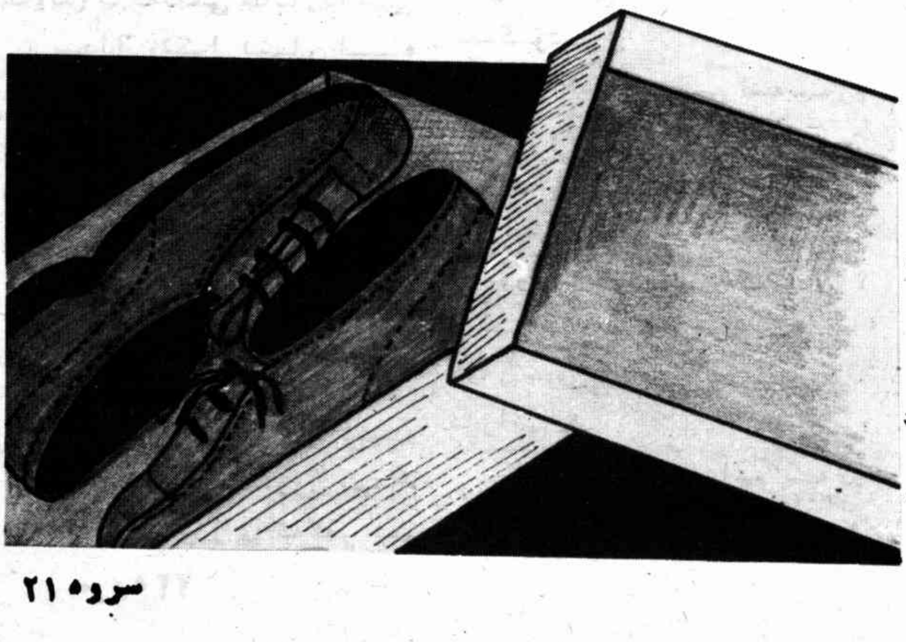

ئەتۆ دزی ! هەر ئێستا هەڵێ
ئەمکەوشانەت لەکوێ هێناوە ،
بەرەلەجێی خۆی دانێوە!

یەکی دیکەهاواری کرد :

– جاخودا لەوەخراپترچی لێ بکا ؟

– کورە ئاخربۆچێتان وایە من دزم؟ تائێستاچتان پێوە دیوم؟

– ئای!ئای ! کوڕەشەرمبکە لەبیرتەپێرار لەبەر دوکانی میرزا قاسمی مات ببووی! پاشتاوێک پڕتدا هەنارێک وەهەڵاتی ! ئەویش زوو رێت کەوت ولێی ستاندیەوە ! ئەتۆش گریای ونازانم چت پێگوت ئەویش دەستی گرتیو هێنایەوە دوکان وپاکەتێکی هەناردایەی!

– بەدی ! خۆحاشاناکەم! خوشکم نەخۆش بوو ،بابیشم پوولی نەبووبوی بکڕێ . منیش هەر تمەنێکم پێ بوو میرزاقاسمیش بایی تمەنێکی هەنار پێ نەفرۆشتم دوایە ،حاڵیم کرد ئەویش پاکەتێکی هەناردا مێ

منداڵ وێکرا لێیان لە هەڵڵادا ودیسان بلەدزە! بلە دزە!دەستی پێکردەوە زۆرسەیر بوو! لەتاوئەوکوڕە جەرگم جەرگی دەخواردەوە بەڵام هیچم لەدەست نەدەهات . لەلایەک زگم بەهەژاریئەوکوڕەدەسووتا ولەلایەک لێی ناڕەحەت بووم کەبۆدەبێ کەوش بدزێ . ئێمە هەژارمان زۆر دیتوون بەڵام سەرەرای هەژاری ئەگەر شەو برسی وتوونی سەربنێنەوە ، ئامادەنین وەها کارێک بکەن! جاچۆن دەبێ دایک وباب منداڵ ئاوا باربێنن کە لەبن سەوەتەوە فێری لارێ یی و دزی ببێ .

وردەوردە چوومەپێش . بلە هەرکە چاوی بەمن کەوت،شلەژا گوتم :

– کوڕە چت دزیوە؟

– کاکە بەخودای هیچم نەدزیوە.ئەوانە درۆدەکەن لە خۆڕا بەتەمان وام بەستۆدا – بێنن . پێیان وایەمن ئەو کەوشانەم دزیوە

چاوم بەلاقی کەوت جووتێک کەوشی رەشی بریقەداری دەنواند چاوێکم لێکرد ورووم لەبلەکردەوەوگوتم :

– ئەدی لەکوێت بوو .بلە؟

پێت نالێم کاکە! ... پێت نالێم .

ئیدی چاوم عەرزی نەدی گوێم گرت وگوتم :

– ئەگەر راستی نەڵێی پیس دەبینی

بلەگوتی :

– کاکە وامزانی لەسەرم دەکەیەوە.ئەتووش باوەڕم پێ ناکەی؟

– ئاخر کوڕە ئەتۆ دزیشت کردووە ، هاواریش دەکەی ؟ راستێ بلێ وخۆت خەلاس کە! برا گیان دزی خراپە! بۆخۆت نازانی ؟

– با،زۆرباش دەزانم بەڵام بەخودای دزیم نەکردووە بە قەبری دایکم بەگیانی بابم دزیم نەکردووە !

– باشە وەرە ماڵەکەتانم پێشان بدە بابزانم بابت کێیە ؟

– بابم نیە ؟ .....

وامزانی ئەومش هەردرۆیە چون زۆرجاران بەمنداڵی من بۆخۆم شووشەم دەشکاند یاتڵتە باینجانم بەخەڵک دادەدادوایە ئەگەر دەیانگرتم دەمگوت بابم نیە وسەغیرم . دڵیان نەدەهات لێم بدەن . بەرەڵڵایان دەکردم . گوتم :

– دایکت چی ؟

– وەڵلاهی دایکیشم نەماوە تەنیا من وخوشکەکەمین .دادە هەمینم لەمن گەورەترەکەسی دیکەشمان نیە!

وەخت بوو ئاگر بگرم نەمدەزانی درۆدەکا یا راست. بۆڵێک نەدەبۆوە . بەڵام ئاخر ئەم هەموو درۆیە دەبێ؟

هێندێک تێی رامامتەمەشام کرد کیژۆڵەیەکی جوانکەڵە لە دوورەوە دەهات . بلەگوتی:

– ئەوەخوشکمە هیچی پێ مەڵێ ! بۆوەی بیترسێنم گوتم :

– بەرێ وەڵلا هەمووشتی پێدەڵێم . خوشکی هاتەپێش و بێ ئەوەکەسلاو بکا رووی لە براکەی کرد وگوتی:

– ئافەرین بلەئەوە بە قسەت کردمئاوا بەقسەیخوشکی خۆت دەکەی؟ حەیاناکەی دزی دەکەی؟ ئەوکەوشەت لەکوێ بوو؟ زووهەستە بیدەوەبەسێحە

- بێ .

بلە دەستی بەگریان کرد . منداڵ دەورەیان دابووین کەس متەقی لەبەر نەدەهات . کیژە کەگوتی :

- کاکە ئەوکەوشانەئی تۆن؟

- ناوەڵڵا خوشکم! من ڕێبوارم ئاگام لەهیچ نەبوو بێرەدا رادەبردم . لەپڕدیتم هەڵڵا یەوها تمەپێش .

کیژەکەبێ ئەوە چاوی لە من بێ رووی لەمندالان کردو گوتی:

- چتان دەوێ بۆ وەک شلّغەمێش دەورەو داوین .

منداڵ سەریان بەرداوە و یەک دووهەنگاو دوورکەوتنەوە. بەلام بەیەکجاری ئەوێیان بەجێ نەهێشت.کیژە رووی لە بلە کردوگوتی :

- تازە خوشکت نابم . هەر کوێ یەک دەچی بچۆ . کارت بە من نەبێ . من برای دزم ناوێ !

ئەوجار دەستی کردبەگریان وگوتی:

خودا دایک وباب وبرای پێوەرەوا نەدیتم وهەمووی لێ ستاندم تەنیا تۆ ماوی! تۆش دزی دەکەی؟ بریا تۆش نەمابای بەلام دزیت نەکردبایە !

بلە خۆی پێ رانەگیرا بەگریانەوە گوتی:

- چون دادە تۆش پێت وایە دزم؟

- ئەدی دزنی چی ؟ ئەو کەوشانەت لەکوێ بووە؟

- کوا کەوش ؟

- ئەوەتا! دەی بڵێ کەوشیشم نەدیوە . حەتمەن بۆخۆی هاتووە! براقەتم نەدیوەکاری وا بکەی؟ ئەوەچیە؟

- کچێ دادە کوا کەوش؟ ماڵتە ئێوە هەمووتان کوێرن

تێکرد ودەلاقم هەڵسوو . ئاخر دوێنێ شەو پێخواس بووم . منداڵە وردکە هەراسیان بە روحی هەلگرتم گوتم بالاقم رەنگ بکەم بەلکوو وابزانن کەوشم هەیە ودەستم لێ هەڵ بگرن .

بەم قسە هەمووسەیری لاقی بلەمان کرد دەتگوت لە شتێکی شاراوە دەگەرێین دیتمان راست دەکا لاقی رەنگ کردووە . خۆکەوش نیە! تەنیا تاوێکی ئێمەی هەڵخەلەتاندووە

بلە درێژەی بەقسەداوگوتی

- ئێوارە میرزاجەلیلی پینەچی شووشەی بەتالی جەوهەری کەو - نی فرێدامنیش هەڵم گرتەوە وچۆرێکم ئاو

بەراستی شەرمم کردئەوان منداڵ بوون ونەیاندەدیت خۆمن گەورە بووم . دەبادیبام ئەی بۆچی گوێچکەی ئەم منداڵ گرت وبامدا ؟

بەشەرمەساری یەوە سەرم بەرداوەوکوڵانەکەم بەجێ هێشت هیچم پێ نەدەگوترا تەنیا رووم لەئاسمان کردو گوتم :

- خودایە هەڵی نەگری !!

ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی

زەنبیل فرۆش

جا دەلێ زۆری لەوموناجاتە کرد ولەوێڕا خۆی فڕێ دا خوارێ ئەگەر خۆی فڕێدا خوارێ وادەگێڕنەوە وەکوو کەمەند ـــ ێکی دەنێمو قەدی خەی بەو ئەندازەی کەوتە سەر زەمینەوە ... وە بۆمالێ ،وەختێکی کە گوڵ فەتەکەی گەڕاوە هاتەوە کن خاتوونێ .خاتوون کوتی :

ماشووقی منت چ لێ کرد.

کوتی :

خاتوونە بەرگی نوێت لێ موبارەک بێ .ئەوپیاوە دەستی کرد بە موناجات لەبەر خودای پاڕاوە ئەمن لەوێ ڕاوەستابووم لەسەر ئەو باڵەخانەی ڕا خۆی فڕێدا خوارێ.وەڵڵاهی لەخوارێ بەچاوی خۆم دیتم هیچی لێ نەهات .ڕۆیشتەوە بۆمالێ .

جادەلێ ئەگەر زەنبیل فرۆش ڕۆیشتەوە ماڵێ ،چۆوە بە خێزانی کوت :

برۆ بۆسەرا پەردەی خاتوونەی زەنبیلەکانم لەوێن هەرچەندەی گێڕایەوە دانەی پاردەشاییە ئەگەر هیچی نەگێڕاوە، بیان هێنە و وەرەوە.

دەڵێ وەختێکی خێزانی زەنبیل فرۆش ئەگەر هاتە کن خاتوونەی،خاتوونە لەوێ چاوی پێکەوت کە ئەوە خێزانی زەنبیل فرۆشە چەنگێکی زێڕ دەکۆشی کرد و ژنی زەنبیل فرۆش لەخۆشیان هاتەوە بۆماڵێ .

ئەگەر هاتەوە کن زەنبیل فرۆشی کوتی : ئەوە چیە لە کۆشت دایە ؟

کوتی :

وەڵڵا خاتوونە چەنگێکی زێڕ

داوەتێ.

کوتی : داوەرە پێشێ، کە وەختێکی لێی چووە پێشێ ،دەڵێ ئەگەرفووی پێداکردن هەموو بوون بە زەرگەتە وژەنگەسوورە بەسەر وگوێلاکیانەوەدا ، هەموو دەموچاوی هەستا .

کوتی مەعزی ڕەزای خودای زەنبیل فرۆش بۆم وەکوو خۆی لێ بکەوە تاکوو بیان بەمەوە، بۆ خاتوونەی .

جا وا دەگێڕنەوە دەڵێ فووی پێداکردن بوونەوە زێڕ و بردنیەوە بۆ خاتوونەی ئەگەر چووە کن خاتوونەی ،

خاتوونە تەماشای کرد هەموو دەم وچاوی ئەستوور ببوو

کوتی ئەوە چت لێ بەسەر هاتووە

کوتی خاتوونە وڵڵاهی کە فووی پێداکردن بە جارەکێ بوون بە زەرگەتە وژەنگەسوورە هێندیان پێوەداوم ئەوەهەموو بۆیە وا دەموچاوی من وای لێ هاتووە.

جا کوتی ئەگەروابێ ئەوە پیاوی خودایە ،ئەتۆش زەعیفە هەڵبەتە هەوەڵێ خانم بوویە ئەگەر ئەتۆ ئەلحانەکانێ بەو ئەندازەی ڕەفتارێ بکەی تاقەت نایەنێ ئەتۆ پێملەکن مەبڕە ئامۆشۆیە بکە وەرەکنم ئەمنیش لە هەموو شتێکی مولاحەزەت دەکەم.

دەڵێ خێزانی زەنبیل فرۆش فریوی خوارد، دە حەفتەیدا جارێک دوو جار سێ جاران دەچووە کن خاتوونەی هەتا وای لێ کرد دڵی نەرم کرد .

کوتی چ شەوێکی ئەگەر زەنبیل فرۆش دەگەڵە تۆجەمع دەبێ پێم بڵێ . کوتی هەر شەوی جومعانە . شەوی جومعانە بە درەنگەوە ئەگەر زەنبیل فرۆش هاتەوە ئەمن گۆزەڵێکی ئاو بۆ لەسەر کورسی دادەنێم نانێکی رەقی بۆدادەنێم ،نانە رەقەکەی دەخواو دەگەڵم دێتە دەجێ یەوە.

دەڵێ رۆژێکی قەراروبریاری دانا بەو ئەندازەی کە پێی کوتبوو لیباسەکانیان هەموو گۆڕیوە فەقەت خاتوونە لەخۆشیان لەبیری چوو ئەگەر بازنە وخڕخاڵی لە دەستی دەرێنێ،پاوانەی هەر دەلاقی دابوو.

بەڵێ دەڵێ بەوتەرتیبەی کە پێی کوتبوو هەمووی ئەنجام دا کە شەوێ دەگەڵی چوو دە جێگایەوە دەستی وەباسکی کەوت ئەوە بازنەی تێدایە ، خڕخاڵی تێدایە، ئەگەر لاقی درێژ کرد لاقی وەلاقی کەوت تەماشا دەکا ئەوە پاوانەی تێدایە دەڵێ فکری لێ پەیدا بوو پیاوی خودای لەخەراپەی بەدوورن .

کوتی یارەبەنا دەبێ خاتوون ئەو عەیبەی لە من نەکردبێ مەرتەقی لە خۆی بڕیبوو خاتوونە هیچ دەنگی نەدەکرد .ئیدی هەرخێرایەکی لاقی بەعەرزی دادا و هەڵات .

ئەگەر هەڵات بۆدەرێ لەپشتەوە ـ ڕا وادەگێڕنەوە دەڵێن شاقەلی پڕی کەوتە سەری بە نێو شاریدا هەتا لە شاری هێنا دەرێ . دەڵێ چوار رێیانەک بوو لەچواررێیانەکە بەئیرادەی خودای لەپێش چاوی ون بوو.جا بەعەزێک دەڵێن عەرز قەڵەشیوەتەوە و چۆتە تێوی.ئەمن دەوێدا نازانم ئەمن وام بیستووە لەوێ لە پێش چاوی ون بووە.

ئەگەر لەپێش چاوی ون بوو لەو جێگای خاتوونە جێ بەجێ هێنای ئەوجێگای نیشانە کردبوو سبحەینێ میعماری هێنا سەرێ. سەختوو مانێکی لێ سازکرد عیماراتێکی وای لێ سازکرد ئەگەر دەو شاری دا هەوتای نەبوو.

دەڵێ زەنبیل فرۆشیش بە ئیرادەی خودای دەسووڕاوە لە مەملەکەتی دیکە .لەمێژسالێ بوو دەگەڕا بەئەندازەیەکیوا کە وەختێکی ڕێی دەوێکەوتەوە بۆخۆی پیر ببوو ،جائیدی خودا دەزانێ کەچەند سالی پێ چوو ئەو خاتوونەش ئەگەر ئەو عیماراتەی ساز کردبوو مەعموری دانابوون هەر مەنزووری ئەوە بووکەزەنبیل فرۆشی وەگیر کەوێتەوە. هەر کەسێک بەوڕێگایەی دا هاتبایە ئەو مەعمورانە بە زۆری

دەیان هێنا . دەیان کوت دەبێ لادەی نانی بخۆی،پێخوری پخۆی، تەعامی بخۆی، برۆی ، ئەوە بۆ خێرێ دروست کراوە .

دەڵێ وەختێکی زەنبیل فرۆش رێگای دەوێ کەوتەوە بەوێدا هات چاوی بەوعیمارات ودەزگایەی کەوت ،تەماشای کرد دوو مەعموور هاتنە سەر رێ . کوتیان کاکی رێبوار لادە لێرە نان وتەعامی خۆت بخۆ برۆ.

کوتی بابم لێم گەرێن ئەمن رفتەنیم دەرۆم.لانادەم خوای وناخوای زۆریان لێ کرد.

کوتیان ئەتۆلەکنەخۆ موسلمانی ئەوە بۆ خێرییە بۆ ...بە باحیسی خێری کابرای. لابدە چۆرەک ئاو بخۆوە نانێک تەعامێکی بخۆ برۆ.

بەلێ کە وەختێکی هاتە ئەو سەراپەردەیەی. زەنبیل فرۆش چوو نانێک تەعامێک بوو خواردی. تەماشای کرد یەک نەفەر لەوێ دانیشتووە نقابی خۆی پۆشیوە ئەگەر خەلاس بوو ئەو نەفەرە رووی تێ کرد.

کوتی میوان بەخودات سوێند دەدەم ئەتۆ چت بەسەر هاتووە لە منداڵی یەوە بۆم بگێرەوە. ئەمن نەخۆشم نجومدا- ران تەماشای نجومیان کردووە ئازارێکم لەسەرە هەرکەسێکی حەکایەتی خۆم بۆ بگێرێتەوە ئەو نەخۆشیە لەسەر من دەفع دەبێ . ئەتۆش دەرێی خودای بەسەرهاتەکەتم بۆبگێرەوە.

چوون زەنبیل فرۆش پیاوی خودای بوو ،موسلمان بوو، هەر چی بەسەری هاتبوو لە نووکەوە بۆی گێراوە.

ئەگەر بۆی گێراوە جێ بە جێ دەستی لەیەکتر توند کرد جومگەی دەستی گرت . کوتی ئەی زەنبیل فرۆش ئەوەئەتۆی ئەمن لە ئاسمانانم دە-یستی لەعەرزیم وەتیر کەوتی .

زەنبیل فرۆش کوتی یا ئیلاهی بەس ئەمن بە جحێلی تووشی کاری خەراپ نەبووم دەبێ تازە بە پیری تووش بم، یارەبی خودایە تۆ رەحمێکم پێ بکەی.

دەڵێ فکری لێ پەیدا بوو کوتی هەرچی هەیە ئەوە لە تەرەف خودایەوەیە .

کوتی خاتوونە ئەگەر ئەتۆ هەر خاتوونەی ئەگەر هەروایە بنێرە لەدووی مەلای تا مارەت کەم دیارە خودا وای ئیرادە پێ یە .

جێ بەجێ خاتوونە ناردی لە دووی،مەلای هێنا بە عومری شەرع خۆی لێ مارە کرد، کە وەختێکی خاتوونەی مارە کرد خاتوونە کوتی :

بەخودای ئەمن هەتا ئەتۆ لەبەر خودای بەپارێیەوە نەیەینەوەسەرعومری چاردەساڵە ئەمن نایەلم ئەتۆ بە وەسلی من شاد بی .

جا دەڵێ وەختێکی کە زەنبیل فرۆش دوورکاتی نوێژ کرد لەبەرخودای پاراوە فەقەت ناردی ژنەکەی خۆشی هەر لەکن خاتوونە بوو کە لە کنەخۆی راگرتبوو وهێنای .

خاتوونە وهەر سێکیان هاتنەوە سەر عەمری چاردە ساڵەی جا ئەو دەمەی بە وەسلی شادبوو .جا وادەگێرنەوە دەڵێن زەنبیل فرۆش بەخۆی و وبە دوو ژنانەوە رۆیشتن دەسووراوە سەیاح بوو هەر زەنبیلەی دروست دەکردن .

مەولاناخالید

«عومەرفاروقی»

کوردستان پەروەرگای، گەورە پیاوانێکی وەکوو **سوهرە وەردی و شارە زووری و سەعید نوورسی وشێخ قەسیم و مەلای موسەنیف ونالی** ودەیان مەزن وبەڕێزی ئەوتۆبوون کەهەرکامە توانیویانە بە یارمەتی خوای گەورە جێگای پێ ورەوتی خۆیان لەمێژووی ئێران وئیسلامی گەورەدا هەتا هەتایە دابنێن وئەوانە کە زمانی دڵ ودەروون دەزانن هەزاران رەحمەتیان بۆبنێرن. جالەرێزی ئەوانەدا ئێمە دەبێ لەسەرئاڵقەی مشایەخ و شۆرەسواری فەرهەنگ وئەدەبی ئیسلامی وکۆمەڵایەتی خوا لێ خۆش بوو **مەولانا خالیدی نەقشبەندی موجە دەدەی شارە زووری** ناوبەرین....

خوێنەری بەرێز..مەیدانی عیرفان وخۆپاراستنی ولە خوا ترسان مەیدانێکی ئەوتۆ نیە کەمن وتۆبتوانین چارە-وای خەیاڵی خۆمانی تێدا لینگ بدەین وئەو بەحر وچەم ورووبارە نیە کە بتوانین مەلەی تێدا بکەین " چونکە مەیدانەکەی سوارچاکی زۆر کارئامەوبەکاری دەوێ و، گۆمەکەی مەلەوانی بەتاقەت و مەندولەسەر خۆی گەرەکە تاکوو بەئارامی رێگابگرێتە بەر وخۆلە شەپۆل وشەپلاخە بپارێزێ.بۆیە منی بێ بەشیش لەقەراخەوە وبێ ئەوەی بوێرم ئاوقەی ئەومەیدان و گۆمەقوولەبم وەکوو لایەنگرێکی زانایانی کورد بە دڵی خۆم بەسەرهاتی عارف و زانا وشێخ ومورشید وشاعیر و خۆپاریز ومەزنی کورد مەولاناخالیدتان پێشکەش دەکەم.....

من بەیارمەتی وەرگرتن لەسێ کتێبی تاریخ مشاهیرکُرد ژینانەری زانایانی کورد گولزاری شاعیرانیکوردستان ئەم وتارەم بۆئێوە دەنێرم بەو هیوایە کەبتوانن کەلکی لێ وەرگرن وگەلی کورد شانازی بەوزاتەوە بکا و هەندەران وهاو وڵاتیەی غەیرە کوردەکانیش ئەم زاتە وەکوو گەنجینە وخەزێنەیەکی فەرهەنگی کوردستان بناسن وبزانن هۆی سەربەرزی ئێمەیە.....

مەولانا خالید لەساڵی **١١٩٣**ی کۆچی مانگی لە شارۆچکەی **قەرەداغ** نزێک شاری **سولەیمانی** لەدایک بووە باوک ودایکی لەبنەماڵە گەورەکانی کوردبوون دایکی بەناوی **فاتمەخاتوون** لە. ئەولادی خوالێخۆش بوو **پیر خدری شاهۆ** وباوکی لە **هۆزی جافی میکائیل** و**مەولانا ئەحمەدی حوسێنی** ناوبوو.... خالید لەسەرەتای ژیانی خوێدالەلای ماموستایانی ئاینی کوردستان وەکوو **شێخ عەبدوڵڵاخرپانی ومەلاعبدالرحیم زیارتی** و **سەید عەبدولکەریم بەرزنجی مەلا ساڵح تەرەماری و مەلامحەممەد باڵەکانی** خەریکی خوێندنی عیلم وزانست دەبێ هەرلەم سەردەمەدا هەستی ناسک وجوان

وپاراو سەرانسەری دڵی پڕ کوڵی دادەگرێ وقەڵەمی دەداتە دەست وچەند پارچە شیعری جوانی داناوە کەلەوشیعرانەدا خواپەرستی وئایینی پیرۆزی ئیسلام وعیرفان خۆیان نوانْدووە .

مەولانا خالید پاشکەلک وەرگرتن لە مەحزەری ئەم ماموستا مەزنانەدا بەعەزمی وەدەست هێنانی عیلموزانستی زیاتر کوردستانی ئەودیو بەجێ دێڵێ ودێتە شاری سنە ... لەم کاتەدا سنە ناوەندێکی گەورەی عیلم وئەدەبی ئیسلامی وکۆمەڵایەتی بوو وماموستایا- نی گەورەی کورد لەمزگەوتی رازاوەو شکۆداری جامیعەدا ، کە**پەداڕول ئیحسان** ناوبانگی دەرکردووە خەریکی دەرس گوتنەوە بوون، یەکێک لە وانە ماموستای خوالێخۆش بوو شێخ محەممەد قەسیم مەردوخی لەوێ دەرسی ریازی وهەندەسۀ نجوومی دەگوت.مەولانا ماوەیەک لەخزمەت ئەمزاتەدا لەشاری سنە کەپای تەختی دەستەڵاتداری میرەکانی ئەردەڵان بوو دەرسی خوێندو کەلکی وەرگرت تا ساڵی ١٢٢٠ کە بۆزیارەتی مەرقەدی پێغەمبەری خودا " د- خ" بەرەوحیجاز وەرێ کەوت وسەر ئەنجام لەشاری شام بەخزمەت شێخەگەورەکانی قادری گەیشت وەکوو **شێخ مستەفا کوردی** **شێخ محەممەد کزبری** وئەمجار چووە مەدینەی منەووەرە . و مەرقەدی پێغەمبەری مەزنی ئیسلامی زیارەت کردقەسیدەیە- کی بەرز ورازاوەی فارسی بەم بۆنەوە داناوە کەیەکێک لە شیعرە تەڕوپاراوە جوانەکانی مەولانایە وبەم چەشنە دەست پێدەکا .

عجایب نشئەای زین دامن کهسار
می‌آید
توگوئی با نسیم صبح بوی یار
می‌آید
زخاکش یافت تسکین زخمهای
سینهٔ ریشم
تعالی الله چەسان از مشک
این کردار می‌آید

هەرلەمەدینە مەولاناش وەکووعەبدووڕڕەحمان حاجی شاعیر وعارفی گەورەی ئێران کەحەوت بەندیکی بە فارسی لەتاریفی پێغەمبەری خوادا گوتووە شیعرێکی هەیە بەم چەشنە .

سرور عالم، من دلدادەوحیران
توام
والە وسرگشتهٔ سودای هجران
توام
شاە تخت قاب قوسین تو
من کمتر گدا
کی بود یارای آن گویم کە
مهمان توام

پێویستە بگوترێ **عەبدووڵڕە- حمان حاجی** بۆ خۆی یەکێک لە مورشید وشێخەگەورەکانی تەریقەی نەقشبەندی بووە و هەرلەم شیعرەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە **مەولانا خالید** چەند مایل وداخوازی **نەقشبەندی یەکان** بووە ....

پاشگەڕانەوەی سەفەری حەج مەولانا لەشاری سولەیمانی خەریکی دەرس گوتنەوە دەبێ تا ساڵی ١٢٢٤ کۆچی مانگی کە دەرویشێکی هیندی دێتە سولەیمانی ودەچێتە جەلەسەی دەرس گوتنەوەی مەولانا خالید وسەرنجی رەفتار وکرداری ئەو دەدا ولە حوجرەی مزگەوت بۆماوەیەک دەمێنێتەوە تا سەرئەنجام رۆژێک بەمەولانا دەڵێ: تۆ کەپێت ناوەتە عیرفان وتەقوا وزیارەت بۆچی ناچیتە خزمەت حەزەتی **شاە عەبدوڵڵا دێهلەوی**؟مەولانا سەبارەت بەوشێخە پرسیاردەکا دەرویش دەڵێ:ئەوەجێگاداری شاهی نەقشبەندە وخانەقای لەشاردێهلی پایەتەختی هیندوستانە ... بەم چەشنە مەولانا دەستی لە مزگەوت و خانەقا هەڵگرت وبەرەو هیندوستان رێ کەوت ولەسەر رێگای خۆی چووە تاران و بۆستام وزیارەتی مەرقەدی شێخ وعارفی مەزنی ئێران **بایەزیدی بەستامی** کرد ولە خوا پاراوە کە .

یارب بەآشیانەشهباز لامکان
یعنی بەقرب و منزلت جان
بایزید
برخالد شکستە بیچارۀ غریب
بگشادری زمخزن عرفان بایزید

ئەمجارە بەرەوخوراسان

وشاری مەشـەدوەڕێ کـەوت و مەرقەدی ئیمام رەزای غەریبی زیارەت کـرد واوـەویـش ، قەسیدەیەکی دوور ودرێژی فارسی داناوە کەبەم چەشنە دەست پێدەکا

این بارگەکیست کە از عرش برتر است
وزنورگنبدش همە عالم منور است

ئەمجارە دەگاتە هەرات و لەوێ بەری پێدەگرن کە هیندوستان ناوەندی بوت پەرستانە وخوانەناسانەوئەم رێگا درێژە مەپێوە بەڵام ئەو بەمچەشنە وەڵامی ئەوان دەداتەوە.

اگرچە کافرستان است باشد از وجود او
بهشت واین سخن نبود خلاف نص قرآنی
بسی توبیخ کردند اهل توران وخراسانی
بەدار الکفر رفتن چون پسندی گرمسلمانی
بەدلی ظلمت وکفراست گفتندو بەدل گفتم
بەظلمت رواگر درجستجوی آب حیوانی

سەرئەنجام ساڵی ١٢٢٤ بە خزمەت شا عەبدوڵڵا دیهلەوی گەیشت وخەریکی وەدست هێنانی رازی نهێنی عیرفان بوو و بۆماوەی ساڵ ونیوێک عیرفانی پێوا و ئەزموونی سەخت و دژواری بردە سەر وئیـزن و ئیجازەی ئیرشادی پێدرا و گەڕایەوە بۆ کوردستان و ماوەیەک لەشاری سنە خەریکی تەعلیم وفێرکردن وبارهێنانی ئۆگران وئەوین دارانی عیرفان وخوداناسی بوو. پاشان لە سولەیمانی وبەغدا وباقی ناوچەکانی کوردستان مورید وپەیرەوی لێ کۆبوون کەئەم چەشنە راپەرینەبوو بەهۆی داچڵەکاندن ولەخەوهەڵسانی چەندکەسێکی بەخیل ونەزانی وا کردەوە ونووسین وچوونەلای کاربەدەستانی دەوڵەت. مەولانا وموریدانیان جەزرەبەدا. بەڵام ئەو بەیارمەتی وەرگرتن لەخودا و دەریـای بێ بنی عیرفان وکەماڵاتی خۆی هەروا بەرەوپێش دەچوو، رۆژبەرۆژ ئاوازەی عیلم و مەعریفەتی دونیایان دەگرتە بەر. تاساڵی ١٢٤٢ی کۆچی مانگی کەلەشاری دیمشق پایەتەختی ئێستای سووریا کۆچی دوایی کرد ومەرقەدی لەوشارەدا زیارەتگای ئەوین - دارانی عیرفان وخۆپارێزان ولەخواترسانە.

مەولاناخالید پترلەپانزدە بەرگ کتێب وریساڵە ونامیلکەی نووسیوە ولەئەدەبیاتی عەرەبی وفارسی وکوردیدا ماموستا ولێزان بووە وبەسێ زمان شیعری داناوە بەتایبەتی شێوەی نووسینی لەگەڵ شوێنەواری شاعیران وعارفانی گەورەی ئێراندا بەرانبەری دەکا

مەولاناخالید پاش مردنی خۆی شێست وهەشت مورید و خەلیفەی گەورەی بەجێ هێشتووە کەهەریەکەی بۆخۆیان شۆرە سوارێک بوون لە مەیدانی عیرفان وخواناسیندا کەلەناو ئەوانەدا عارفی گەورە **شێخ عوسمانی سیراجودینی** ئەوەڵ کە ماموستای خوالێخۆش بوو مەولەوی کورد بووە و**شێخ عەبدوالقادری شەمزینی** و**حاجی عەبدوڵڵا جەلی کۆیی** بۆئێمە ناوێکی ئاشنان ،بەروانینی شیعری مەولانا ئەوراستییە دەردەکەوێ کەمەولەوی کورد لەشیعردا یەکێک لەشاگردانی ئەوە خوا **بیان بەخشێ ودەرەجەیان عالی بێ.**

قیبلەم فیراقت، قیبلەم فیراقت
ئارام سەندەن سەودای فیراقت
دڵ قەقنەس ئاسان ج ئیشتیاقت
تاقەت تاق بیەن پەی ئەبرۆی تاقت
دورج قامەت قیامەت خێزان
هجرت شەرارەی جەهەننەم بێزان
کارێ پێم کەردەن مەحروومەی رازت
نەکەردەن وەدڵ نیم نیگای نازت
قەدرعافیەت وەسڵت نەزانام
شوکرانە شەکەر رازت نەوانام

بەهاری شیعر

یاری خۆم لێ زیزە بۆیە حەز لەمانگی نەو دەکەم
شەو کە بێ هۆشم لەتاوی وامەزانە خەو دەکەم
سەرف وسوودی نەقدی دڵ لەم عالەمە بێ مایەیە
تا بەکەی بێ فایدە سەرفی گەنجی کەیخوسرەو دەکەم
بۆ شکاری مورغی وەحشی نەک هەڵۆ و شاهێنم
عاشقی چاو بازی خۆمم بۆیە راوی کەو دەکەم
رۆژ بە یادی رووی هەتا ئێوارە هەر هاوارمە
شەو بەفیکری زولفی تا سبحەینێ سوحبەت لەو دەکەم
لەو دلارامە بپرسن وا دڵ ئارامی نەما
جارێکی چارێکی دەردم کا دەخالەت بەو دەکەم
سافی یا کافیمە بۆ دونیاو قیامەت یاری خۆم
چیم لە باسی عالەمە هەر زیکری ناوی ئەو دەکەم

سافی هیرانی

قافلە : مەولەوی تاوەگۆزی

هام دەردان ئامان ئەرمەندەن هۆشم
سەدایی وەشەن، مەیۆنە گۆشم
چمان زیلەی زەنگ زەواری مەیۆ
زرنگۆی قافڵەکەی وەهاری مەیۆ
قافڵەچی ئامان دادەن دەخێڵم
نەک داری خەم خەیلێ زەلیلم
نەرای تیجارەت ئەمیرووەلی
تۆمایەی رەواج عەبباس وعەلی
ساتێ قافڵەکەت ساکن نەسەیر بۆ
یەک عەرزی دێرم ئۆغرت خەیر بۆ
گێج زرێوار هەرسم، مەوج وەردەن
سارای مەریوان تەمام هەڕکەردەن
بازش هەناسەم سوبوەنەش دەرۆ،
یەخ کەرۆ، قەتار ئاسان بویەرۆ
ئەمجا وە سووزەن موژەی جۆش وەردەم
سەرنووک قەڵەم ئاخ سووراخ کەردەم
وەبەند دووباد مەینەت جگەر
بورازە تا، تای جەوالان یەکسەر
قەیاسەی قایش پۆسەکەی جەستەم
حەڵقەی چەڵەمەی پێشەی شکستەم
رەگ تەن تاڵی، تاڵ وەردەی مێوەنگ
بفەرما یاران، بازان بدەن تەنگ
زەنگ دڵەی تەنگ، زایەڵەی سەدرەنگ
پێکیای تای دەرد ریشەی خەم گوڵەنگ
ووزان نەگەردەن بەرز پێشاهەنگ
بشۆ بدۆ دەنگ فرسەنگە وفرسەنگ
مەدەدیا عەلی پەی سەفەر کەرمەیل
مەنزڵ وەمەنزڵ، تا مەنزڵگەی لەیل
بەڵام هەرخاکێ جەوئاسانەکەن
گەرد سفتەی گیان هەراسانەکەن
رەحسەت بۆوادەی ووستەی بارەکەت
نەبووە پاشێل پای قەتارەکەت
جەزیلەی ئەودەنگ چون خەبەردارەن
مەیۆ مەشناسۆن ئاخر دیارەن
مەپرسۆ ئازیر پڕ وەفاو بەینەت
کۆن توجاربا شی سەرقافلەی مەینەت؟
واچە مەرنەدیت نەمام بێ گەرد
جێگە پارچەی گیان پایەندازیت کەرد

«شەو»

تەخمیسی ئەحمەد هەردی لەسەر
شیعری "شەو"ی نووری شێخ ساڵح

قەت نەدەی ئازاری گیانی مەست و بێدارانی شەو
خۆت نەخەیتە بەر شەپۆلی ئەشکی بێ پایانی شەو
ئەی کچی خواوەندی جوانی وئەی چرای دیوانی شەو
" خۆت بپارێزە لەئاهی دڵ بریندارانی شەو
نەک خوا ناکەردە گیرا بێ دوعای ناڵانی شەو "

* * *

وێڵم وتاریکە دەورم، فەرشی رێگەم مەینەتە
بێ کەسم، تەنیا ئەناڵم، مەرگی خۆمم عەزرەتە
سازی ئاهەنگی شەوانم، سۆزی جەرگی لەت لەتە
یاوەرو یاروئەنیسم ئاوئەشکی حەسرەتە
ئافەرین ئەی بارەکەڵڵا، دیدەیی گریانی شەو

* * *

وانەزانی دەستی خەمیادت لەدڵدا دەرئەکا
ئەشکی خوێنینم دەلیلە بۆ کەسێ باوەڕنەکا
گیانەکەم بەو تیشکی چاوەی شەڕلەگەڵ ئەختەرئەکا
دڵ دەبێتە قەترەیەک خوێن ولەدیدەم سەرئەکا
هەرکە رابووریْ بەدڵما، سوحبەتی جارانی شەو

* * *

هاودەمێ فەرمووی لەبەرچی کردەوەت گریانەهەر
تافی لاوێتیتە ، لاوی قەڵبەزەی سەیرانەهەر
من وتم سەیران وخۆشی پێشکەشی شادانەهەر
ئەشکی حەسرەت لازمی جەمعی سیابەختانەهەر
شەونمی سوبحە دەلیلی قەترەیەک گریانی شەو

* * *

هەوڵی زۆرمدا ، لەداوی زولفی ئەوبێ مرووەتە
دەرچم ودوایی بهێنم، بەم عەزاب ومەینەتە
پێی وتم بێ سوودە هەوڵت تاکوومای جێگەتە
"نووری"! لەم پێچ وخەمی زولفە نەجاتت زەحمەتە
لای سەخی تەبعان مەحاڵە روخسەتی میوانی شەو

ساڵی ۱۹۵۷

پرسیاری ١٤ – بیروڕات لەسەر کتێبی" توحفەی موزەففەری یە" چیە بەگشتی کاری ئۆسکارمانت پێ چۆنە؟

پرۆفسۆر ئۆسکارمانی ئاڵمانی بەحەق رچەشکێنی کاری فۆلکلۆری کوردی یە و بەراستی زەحمەتێکی زۆری لە سەر ئەو کتێبە کێشاوە. هەڵبەت بەم هۆیەوە کە "مان" تەنیا کەلکی لەسەرچاوەیەک وەرگرتووە و " ناحەقیش نەبووە "وئەوێ رۆژێ هەر ئەوەندەی پێ کراوە، جێی رەخنە نیە ئەگەر توانیبای لە هەر بەیتێک چوارپێنج نوسخە پەیدا بکا و وەک کوردی زانێکی باش لەبەر یەکیان رانێ و سەنگ و سووکیان بکا. ئاشکرایە توحفەی موزەففەری یەشتێکی دیکە دەبوو. هەروەک عەرزم کردن لەزەمانی " مان " دا ئەوەندەی کردوشێتی لە قەدەر زۆرە و بە راستی شایانی پێداهەڵخوێندن و سپاسە.

بەڵام بێ لەبەرچاوگرتنی ئەو هەل و مەرجەی کە "مان" تێیدا بووە و ئەو بەرهەڵست وگیروگرفتەی کە بێ گومان بۆ ئەو بووە و ئێمە هەر رێ شیان پێدا نابەین ئەگەر بێتوو بمانەوێ بێ لەبەرچاوگرتنی خزمەتی ئەو بەرێزەو "برامان برایەتی و گیسک دانەی دوو تمەن" و وەک کتێبێکی تازە نووسراو سەرنجی بدەینێ دەبێ بڵێین بەداخەوە ئیرادی یەکجار زۆرە و ناتوانین بەناوی سەرچاوە-یەکی باوەڕپێکراوی بەیت لەسەری حیسێب بکەین. سەر و گوێی زوربەی بەیتەکانی نێوەڕۆکی ئەوکتێبە پەریوە. زوربەی بەیتەکان نێوەرۆکێکی‌تەواو جیاوازیان لەگەڵ‌ئەسڵی ئەو بەیتەهەیە و تەنانەت‌لە دوو سێ جێ یان پیاو لای وایە هەڵەی چاپی رووی داوە کە بە ناوی بەیتێک باس لە بەیتێکی دیکە دەکرێ.

بەڵام هەر دەبێ سپاس لە "مان" بکرێ. زۆرتریش لە خوالێ خۆشبوو " ماموستا هێمن" کە بە زەحمەتێکی زۆر کاری گرانی هێنانەسەر رێنووسی ئێستەی زۆر پوخت و لەبار جێ بەجێ کردووە. ئەگەر مان دەزگای "ضبط"ی نەبوو، ئەگەر شێوەی فیش کردن وئارشیوی بە شێوەی ئەورۆ نەدەزانی، ئەگەر هەتا ئێوارێ رەحمان بەکرو یەک دوو کەسی دی بە هەزار زەحمەت وکوێرەوەری ومنەتی ئەموئەو رازی دەکرد بەیتی بۆ بڵێن و ئەو دێر بە دێر بڵێ بۆی بنووسنەوە، ئەورۆ سەدان رەحمان بەکرمان هەیە هەزاران دەزگامان هەیە کە کار هاسان بکەن. هەموو

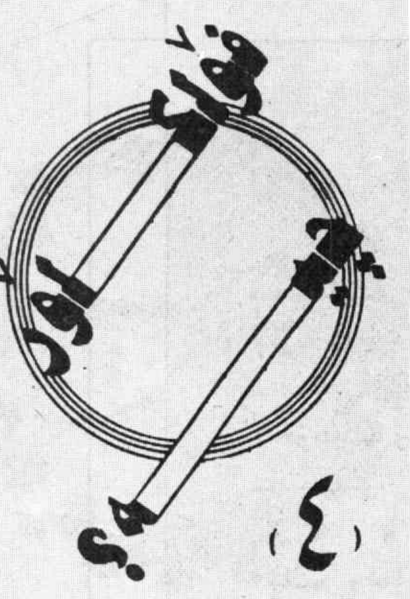

داوای لێبوردن

لە سروەی ژمارە ٩ لاپەڕەی ٢٢ دێری ١١ بەجێی "بڕەک" بۆرەکەیی نوسراوە چاکی بکەن.

وت وو‌ێژێك دەگەڵ: ع خزری

شتێک دەزانین و لەعیلمی کۆکردنەوەی باری فۆلکلۆر- یش شارەزایین دەشزانین کە کۆکردنەوەی ئەو بابەتانە چەندە پێویستن و چۆن پێوەندی یان بە بوون و مانمانەوە هەیە بەڵام بەو حاڵەشەوە پاش توحفەی موزەفەری یە تا ئەورۆ شتێکی وای "هەرچەند کورت و ناتەواو" کۆنەکراوەتەوە

پرسیاری ١٥- واباشە لەبارەی خۆتەوە قسان بکەی چۆن بوو ئەو بەشە لە لێکۆڵینەوەت هەڵبژارد ؟

وەڵام: رەنگە ئەگەر شتێکی بڵێم پێت سەیر بێ . منیش وەک زوربەی لاوەکانی کاتی لاویم، کاتێک گوێم لە بەیت دەبوو هەر تەقەم لە سەری دەهات وتێی نەدەگە- یشتم . بەڵام منالی بنەماڵەیەک بووم کەمیوانی لە دێهاتەوە زۆر بۆدەهات وپاش پەیدا بوونی زەبت چ میوانمان وچ زەبتەکەمان دەبوو بەیت بڵێ. وردە ،وردە دیتم حیکایەت وبەسەرهاتێکی خۆشن وبۆوەی دەبوو گوێیان بۆ رابگرم و هەر ئەو بە تۆبزی گوێ راگرتنە دونیای بەیت وبەسەرهاتی کوردیان پێ ناساندم. ئەوجار بۆ یەکەمجار کە چاوم بەکتێبی مەموزین یان خەج وسیامەند کەوت زۆرم پێ سەیر بوو کە بۆ مەگەر بەیت بۆ وەی دەبێ بکرێتە کتێب ؟ تەنانەت زانستگاش چاپی بکا ؟ کەوابێ ئەوەش کارێکە و ئێستا کەناتوانم وەک زوربەی لاوەکان لەخۆڵ بیمە شاعیر و شیعر بڵێم با ئەو کارەها سانەی|دەست پێ بکەم. بەڵێ وردە ،وردە خەریکی کۆکردنەوەی بەیت و باقی بابەتەفۆلکلۆری - یەکان بووم. بەڵام رۆژ بە رۆژ دەمدیت ئەو جۆرەی کە من بیرم لێ دەکردەوە کارێکی سادە وساکار نیە ؟ بەهەرحاڵ هەر ئەو کارە، وردە ،وردە ئەوینداری بەیتی کردم تاساڵی ١٣٥٣ی هەتاوی پاش کۆکردنەوەی زوربەی بەیتەکان مۆتۆر سیکلێتێکم کڕی وزەبتێک و دێهاتی دوور و نیزیک بگرە و هاتم. دیتم نە هەر بەیت بەڵکە هەزاران شتی بایەخ دارتری دیکەش هەن کە دەبێ خۆیان پێوەماندوو بکرێ .

وچان لەلای دوو پالەی ماندووی ئێوارەی‌بەر سێبەر و خولقی پڕ مێهر و مەحەببەتیان بۆنان و دۆیەک خواردن، خۆی دونیایەکی شتی جوانی تێدایە. لەلای چەند بێری دانیشتن و گوێ بۆ قسە و دەردی دڵ و ئەو وشە جوان‌ورەسەنانەی بەزاریاندادێ وتۆمارکردنیان گەنجینەیەکی بایی دارێک دێنن. زۆرجار وەختاوەختێک لەگەڵ شوانێک لەنیزیکەوە بووم، ژیانی جوان وساکاری ئەوم دیوە، هاورێم زەبتێک ودونیایەک مەیل و تاسە بووە ئەویش بۆ پتر بیستن و زۆرتر دیتن و باشتر فێربوون وتۆمارکردن. ئاکامی چوار ساڵ ژیانی ئاوا و چەندین ساڵ کۆکردنەوەی هەر شتەی‌بۆن‌و بەرامی کۆن وکەلەپووری لێ بێ،بوو بە ئارشیوێکی تا رادەیەک پڕوبایی دار . لە ساڵی ١٣٥٧ یشەوە خەریکی هێنانە سەرکاغەز و نووسینەوە وهەڵسەنگاندن- یان بووم و هەتا ئێستاش ئەو کارەهەروا درێژەی هەیە .

پرسیاری ١٦- چ کارێکت لەسەر ئەو بەیتانە کردووە و لەو رێبازەدا گەیشتوویە کوێ ؟

وەڵام: ئەوەی راستی بێ کە گوتم : لە کۆنەوە خەریکی ئەو بەیتانەم، ئەگەر بڵێم ئەو کارە بێ وچان وهەمیشەیی بووە دەبێتە درۆ. پاش ئەو چوار ساڵەی کە هەوڵم بۆ کۆکردنەوەیان دا، هەتا ئەورۆ ئەوەندەی پێم‌کرابێ و گونجابێ درێغیم نەکردووە وبەراستی هەل و دەرفەتم نەبووە ئەگەریش کارێکم کردبێ دڵبەندی یەکی زۆر

بەو کارەبووە کە خۆشمسەرم لێی سوڕماوە.

بەڵام گەیشتوومە کوێ؟ خۆشم نازانم، لە بەرەوە، لام وابوو هەرنووسینەوەیان بەشێوەی ئۆسکارمان بەسە بەڵام هەر هەنگاوێک کە چوومە پێشێ لکێکی تازەی لێ جیا بۆتەوە وئەو لکەش رووی لە لایەکی دی کردووە. بەو شێوەیە کەجاری وابووە هەر لەبیریشم چۆتەوە لەچی گەڕاوم! بەڵام ئەوەی راستبێ چوارچێوەکەم بەو شێوەیە دەستپێ کردووە کە کارێکی وای نەماوە بەڵام دوو شتم لەبەر چاوە.یەکەم دەربەستی رادەی ئەستووری و باریکی کتێبەکە نەبم و دووهەم تاڵووکە نەکەم و هەموو کات ئەوەم لەبەرچاو بێ کارەکە پوختتر و بێ ئیرادتر بێ. بۆ وێنە لە بەرگی یەکەمدا کە چی وای نەماوە تەواوبێ کاتێک باس لە شتێک هاتۆتە گۆڕێ هەر مەبەستێکی لام وابووە پرسیار بێنێتە پێش، وام لە پنج و بناوان کردووە کە جێی پرسیار نەیەڵێتەوە.

کتێبەکە رۆژ لەگەڵ رۆژ ئەستوورتر و بە بڕوای خۆم پڕنێوەرۆکتر دەبێ. بۆوێنە کاتێک لە بەیتێک دا دەڵێ: چۆتە پەتری پۆتی، روون کراوەتەوە پەتری پۆتی کوێ یە؟" کاتێک باسی وەزیرە چرچە دەکا ،لەبەیتی هەمزا غادا بیۆگرافی وەزیرە چرچە و بارودۆخی سیاسی ئەوکات لانی کەم بەکورتی نووسراوە. کاتێک باسی فلان هۆز و تایفەی کورد هاتۆتە پێش بە جوانی ئەوەی لەبارەیاندا نووسراوە یان بیستراوە روون بۆتەوە.کاتێک باسی مەلبەندێک دەکا هەولم داوە هەتا ئەو جێ یەی گونجا بێ و توانیومە دەرەجەی جوغرافیایی ئەو شار و ناوچەیەش روون کەمەوە جا ئەگەر ئەو مەلبەندە تایبەتی یەکی لەباریشی بێ چ باشتر. بە کورتی هەڵکەوتووە ئەوەی لەبارەی سوارۆیەکی چوار لاپەڕەییدا نووسراوە گەیشتۆتە چل پەنجا لاپەڕەپەراوێز.ئەوجار وێنە وبیۆگرافی بەیتبێژ و حیکایەتوێژیش کەکارێکی تازە نیە.ئەوەی لام گرینگە ئەوەیە کە نۆتی بەیتەکان بە شێوەی"ئاوانویسی"، بە شێوەیەکی کە هەموولەرەکانی دەنگ لەخۆ یدا جێ بکاتەوە بنووسمەوە، کە بە داخەوە لەوکارە پڕ زەحمەتەدا، کەسی وام وەگیر نەکەوتووە بەتەواوی شارەزابێ.ئەوەی کراویشە زۆر بەدڵم نیە و رەنگە هەر ئەو مەبەستەش کارەکەی وەدوا خستبم کە هیوادارم کەسێکی شارەزا پەیدا بێ وئەوکارە قورس و گرانە وەئەستۆ بگرێ کە هەموو لایەک لێی مەمنوون بین. لەو کارەدا لەگەڵ ئەوەی کە زوربەی بەیتەکان بەباشی لەناوچەی موکریاندا پارێزراون هەولم داوە لە ناوچەکانی دیکەی کوردستان لە باقی زاراوەکانیش کەلک وەرگرم. بۆ وێنە کتێبێکم وەدەستکەوت بەناوی «بەیت و سەرهاتێد کوردی"کەبەختی رووسی یە و کۆ کراوەی شامیلۆف و حاجی جوندی و... یە وبەزاراوەی کوردەکانی ئێرەوانە. ئەوەم هێناوەتە سەر رێنووسی خۆمان و بە شێوەیەکم مانا لێ داوەتەوە کەهەموو کەس لە نێوەرۆکیان بگا کە ئەگەر ئەوڕۆش ئەو کارە بەرجی دۆزینەوەی زۆر وشەی رەسەنی کوردی سوودێکی دیکەی نەبێ لانی کەم لە داهاتوودا لەزۆر بارانەوە بەکەلک دەبێ. لە باری تەرکیبی رستە، گۆڕانی وشەکان ،مۆسیقای شیعر و مۆسیقای بەیت و لە جوانی ناسی لەبەیتدا.

هەڵبەت لەگەڵ تەواوی ئەو مەبەستانە بروام وایە ئەو کارە لەتوانایی کەسێک یا دوو کەسدا نیە و ئاشکرایە نە ئەو جۆرەی باسم کرد و نە ئەو جۆرەی خوم دەمەوێ نایەتەدەر.

دریژەی هەیە

جوغرافیای شنۆ

بەشی (٢)

مارف ئاغایی

١- بای زریان : بایەکی ساردە و لە رۆژهەڵاتەوە بەرەو رۆژئاوا دێ،هاوینان ناهێڵێ دەغڵودان زۆر وشک بێ وبۆ هەڵاویشتنی خەرمانیش بەکەڵکە

٢- شەماڵ : ئەو بایە لە هەموو وەرزەکانی ساڵدا دێ ولە رۆژئاواوە بۆ رۆژهەڵات دەچێ، مامناوەندی بای شەماڵ ٤٠ کیلۆمیترە لە سەعاتدا کە بۆ گەیشتنی میوە وهەڵاویشتنی خەرمان قازانجی زۆرە. دەرسەدی هاتنی ٨/٩٪ لە ساڵ دایە و کەمترین دەرسەدی هاتنی بایە.

٣- بای سەڵماس :بایەکی ساردە ولە شوماڵەوە بۆ جەنووب دێ بەڵام وەکوو بایەکانی دیکە توند نیە.

٤- بای قوبلە : لەجەنوو- بەوە بۆ شوماڵ دێ.

مەودای شاری شنۆ لەگەڵ ناوەندی ئوستان (ورمێ) ٧٢ کیلۆمیترە لەگەڵ شاری نەغەدە ٣٣ کیلۆمیتر ومەودای بۆ خانێ (پیرانشهر) ٥٠ کیلۆمیترە.

سێڵاو و ئاودڕگەکان :

شنۆ لە داوێنی بەرزایەکانی شوماڵ و داوێنی بەرزایەکانی رۆژهەڵات دایە بە سەرنج دان بەلایەنی نشێوی زەوی وزار لە شوماڵی رۆژئاواوە بەرەوجەنووبی رۆژهەڵات دەچێ، بەهۆی بارانی زۆری ناوچە و ئاو وهەوای تایبەتی بەفر لەو بەرزاییانەدا یەکجار ناتوێتەوە بەچەشنێک بەفری کۆن بەفری نوێی بەسەردا دەبارێ

جسنی بەردەکانی ئەو داوێنە ئازەرین وبە ئاو هەڵنامسێن کەئەوەش یەکێک لە هۆیەکانی سێڵاوگری ئەو ناوچەیە ،لەکاتی باراندا پاڵاوەکەی لە رۆژئاواوە، سەربەرەوژێر دەبێتەوە و بەرەو شار وەرێ دەکەوێ و لە بەشی شوماڵی شاردا لافاو پێک دێنێ.

چۆنیەتی ئاودڕگەکانی بەچەشنێکە کە بەهۆی ئاوی باران و تێپەڕبوونی زەمان دوو دەرەی تەبیعی پێک هێناوە کە یەکێک لە شوماڵی ترین بەشی شارە و بەرینایی تەقریبی ١٥ میترو قووڵایی ٧ میترە، لە بەرزاییەکانی شوماڵی غەربی بەرەو جەنووبی شەرقی دێن ولە بەشی شوماڵی غەربی شار تێکەڵ جۆگەی نەڵیوان دەبن .بێجگە لەو دوو دەرەیە لافاودڕێکی دیکەش لەرۆژئاوای شار دەستپێدەکا وتێکەڵ جۆگەی کەرخۆر دەبێتەوە. کاتێک سێڵاو هەڵدەستێ چونکە پانایی جۆگەی نەڵیوان ٣ میترە وقووڵایی ١/٥ میترە ئاوەکە ناکێشێ بە کووچە و کۆڵان وشەقامەکانی شاردا بڵاو دەبێتەوە، زیان و زەرەرێکی زۆر وە خەڵک دەکەوێ.

سێڵاوی دەرەی شوماڵیغەربی پاش تێکەڵ بوون لەگەڵ جۆگەی نەڵیوان بەهۆی کاناڵێکی سەرداپۆشراو دەرژێتە رووباری ئەسڵی شار بەڵام کاناڵەکە رێک نیە

وئاوەکە ڕەسەر دەکەوێ و زیانێکی زۆر لەخەڵک دەدا.

هەروەها بەهۆی تەسکی و قووڵ نەبوونی جۆگەی کەرخۆر ئاوی باران دەچێتە نێو شار وخەسارەت پێک دێنێ. بەڵام ڕووباری گەورەی شار لە دوو لاوە بە بەرد و سمیت داندراوە و دانیشتووانی گەڕەکەکانی دەوروبەری لە خەتەری سێلاو بەدوورن.

بوولەرزە لە شنۆ :

ساڵی ١٣٤٩ لە ٣٥ کیلۆمیتری جەنووبی شار بوولەرزەیەک بەتوندی ٦ ڕشتێر هاتووە کە توندترین بوولەرزەی ناوچە ناسراوە وسەبت کراوە بەڵام زۆر بە هێمنی شاری لەرزاندەوە. ساڵی ١٣٦٠ جارێکی دیکە بوومەلەرزەشاری

ڕاژاندووە وخەسارەتی زۆری بەدواوە بووە ،بەڵام زیانی گیانی نەبووە .دیسان ساڵی ١٣٢٠ (ک ـ م) بوومەلەرزە شاری بەتەواوی لەناوبردووە.

ڕووبارەکانی شاری شنۆ:

گادەر: یەکێک لە گەورەترین ڕووبارەکانی ناوچەی شنۆیە کەبە فارسی (قادرچای) پێدەڵێن ولە کتێبە مێژووییەکاندا (کدیرش) نووسراوە.

گادەر لە کێوی دالامیری دزەی مەرگەوەڕ کەکەوتۆتە شومالی شنۆ بەرەو ناوچەی شنۆ دێ وسەرچاوە، ئەسڵی یەکانی بریتین لە :

" کێوەکانی پۆریک ، گردە سوور، گردە پووران کە لە سەرەتاوە هەشت چاوەن بەڵام پاش تێکەڵ بوونەوە دووچاوە پێک دێنن بەناوی گادەری چووکە وگەلاز (چای) کە بە نێو شاردا رادەبرێ وپاش تێکەڵ بوونەوەی هەر دووک گادەری گەورە پێک دێ.

ئەو ڕووبارە سەرەتای دەست پێ کردنی بەرەو ڕۆژ، ئاوایە و لە نزیک سنووری عێراق بۆلای جەنووب دەکەوێتە ڕێ، هەزێمی ئاوگیری ١٩٠ کیلۆمیتری چوار گۆشەیە و درێژایی ١٠٠ کیلۆمیترە و مامناوەندی چاردەساڵەی ١٢/٧٢ میتری موکەعەب لە سانیە دایە و مامناوەندی چاردەساڵەی (بدە) ئاوی ڕووبارەکە ٤٠٢ میلیون میتری موکەعەبە لە سانیەدا ودرێژایی لە ناوچەدا ٣٣. کیلۆمیترە. ئاوی هەمیشە هەیە وبە دوازدە دێ دا تێپەر دەبێ و لەئاکام تێکەڵ گۆلی ورمێ دەبێتەوە

لەسەرەتاوە سەربەرەوژێر بەنێوان دەرەکاندا بەتوندی دێتەخوار بەڵام کاتێ گەیشتە دەشتی شنۆ زۆر بە مەندی دەڕوا ولیمێکی پێش چاویش بەجێ دێڵێ،چون ئاوی ئەو ڕووبارە لە بەفراوو سەهۆڵاوی زۆزانەکان پێک دێ . لە وەرزی بەهار زۆر و لە هاوین دا کەمدەبێتەوە، بۆ کشت وکاڵ وخواردنەوە لولە کێشی وکاناڵ کێشی کراوە.

لقی دیکەی گادەر نەڵۆس وکانی ڕەشە کەلەکێوەکانی جەنووبی غەربی سەرچاوە دەگرێ و پاش تێپەربوون بە گوندەکانی چەپەرئاوا ونەڵۆس ـدا تێکەڵ گادەرچای دەبێ ودرێژایی ٦کیلۆمیترە دێهاتی دەوروبەریش کەلکی لێ وەردەگرن بەڵام ساڵێ چوار مانگ ئاوی هەیە.

گەلاز چای :

لە کێوەکانی شومالی غەربی شنۆ .سەرچاوە دەگرێ. لقێک لە گادەر کەخۆشی چوار

لقی هه‌یه به‌ناوی جلی دار له کێوه‌کانی رندۆڵه وباڵۆڵه سه‌رچاوه ده‌گرێ دووهه‌م گومی راج که له گه‌رمه‌سێر سه‌رچاوه ده‌گرێ،سێهه‌م چل ئاش ، چواره‌م هه‌وارخاتوون مامناوه‌ندی ١١ ساڵه‌ی (بده) ٥٣/٤٠٠ میتری موکه‌عه‌به ئاوی ١/٦٦ میتری موکه‌عه‌ب له سانیه‌دایه،به‌هۆی نشێوی

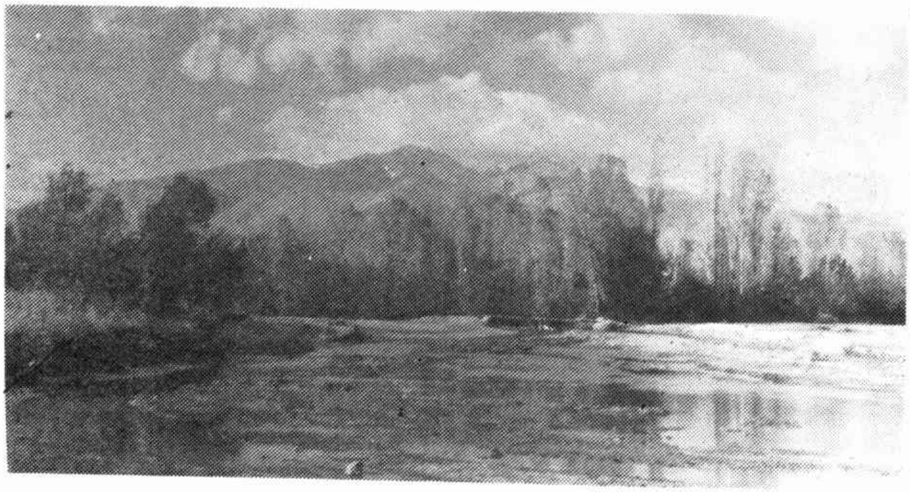

زۆر رژده به‌ڵام پاش تێپه‌ڕ بوون له کێوه‌کان له‌ده‌شتی شنۆ هێدی ده‌بێته‌وه.هاوینان ئاوی که‌مه وبه‌درێژایی ٢ کیلۆمیتر به‌نێو شاری شنۆدا ده‌ڕوا،بۆ کشت و کاڵ و خواردنه‌وه ومه‌له که‌لکی لێ وه‌رده‌گیرێ .

چومی گردکاشان :

له کێوه‌کانی شومالی رۆژهه‌ڵاتی شنۆ سه‌رچاوه ده‌گرێ وبه شه‌ش گونددا تێپه‌ڕ ده‌بێ . درێژایی له چوارچێوه‌ی ناوچه‌دا ٦ کیلۆمیتره و دوو مانگ ئاوی هه‌یه .

کانگاوئاوه‌کانی مه‌عده‌نی و غه‌یره‌مه‌عده‌نی: چه‌ند کانیاوی مه‌عده‌نی له‌ناوچه‌ی شنۆدا هه‌یه که خه‌ڵک بۆ ده‌رمانی نه‌خۆشی ورۆماتیسم ونه‌خۆشی پێستی که‌لکی لێ وه‌رده‌گرن.کانی گراو له هه‌موویان به‌ناوبانگ تره‌وله نێوباغێکی قه‌راغ شار دایه. له‌سه‌رده‌می ده‌سه‌ڵاتداری رۆمی یه‌کان چوارده‌وره‌یان دیوار کێشابوو.کانیاوه‌کانی دیکه‌ی بریتین له: سوڵتان مسته‌فا (کانی با)،پیر ره‌ش ، کانی بای شێخ ره‌ش ، کانی پۆلیه‌له گوندێکی ٥کیلۆمیتری شار و ئاوی کانی یه‌که مه‌عده‌نی یه له‌که‌لێنه به‌رد هه‌ڵده‌قوڵێ و ٢ میتر دوور، ده‌که‌وێته‌وه وده‌بێ به به‌ردی ئاهه‌کی. کانی یه‌کانی به‌ناوبانگی تر بریتین له: کانی مه‌رگه‌وه‌ڕ،تۆبه‌بلاغ عه‌ینه‌رۆم ،سێ کانی.

قه‌برستانه‌کانی شنۆ:

شنۆ چوار جێگای بۆناشتنی مردوو هه‌یه که‌بریتین له:

١- شێخ عبدالعزیز ٢- سوڵتان مسته‌فا ٣- شێخ سمایل ٤- قه‌برستانێک که‌ که‌وتۆته شومالی شار.

کانگا یا بنه‌کانی بن ئه‌ردی: له‌داوێنی کێوی ره‌ندۆڵه‌دا کانی یه‌ک به‌ناوی کانی چاوره‌ش ده‌رده‌قوڵێ که ئاوه‌که‌ی چه‌وره و له پێشوودا بۆسوته‌مه‌نی که‌لکی لێ وه‌رگیراوه. به بڕوای پیاوانی خاوه‌ن را گۆیه له ره‌گه‌کانی نه‌فتی که‌رکووکه و وێنه‌ی له‌د ێ شه‌مش وسه‌رده‌رێ هه‌یه .

به‌رده‌زه‌رد به‌رقه‌دێکه له شومالی غه‌ربی شنۆ که ئاسه‌واری به‌ردی مه‌ڕمه‌ڕو به‌ردی ئاسن له‌سه‌ر ئه‌و به‌رده دیتراوه.

له ده‌ره‌ی گردکاشان به‌ردی ئاهه‌کی ده‌بیندرێ که له‌به‌رده ئاهه‌کی یه‌کانی کێوی زاگرۆسه یانی هی ئاخره‌کانی ده‌وره‌ی دووهه‌م و سه‌ره‌تای ده‌وره‌ی سێهه‌می ئه‌ردناسی یه. له سه‌ره‌وه‌ی ئه‌و به‌ردانه به‌ردی (دگرگونی) ده‌بیندرێ وبه‌سه‌رنج دان به‌و راستی یه که له‌هه‌رجێگایه‌ک ماگما ده‌گه‌ڵ ئاهه‌ک وێک که‌ون به‌ردی مه‌ڕمه‌ڕ پێک دێ ، ناوچه‌ی ده‌شته‌بیلێش چون به‌ردی ئاهه‌کی زۆره له‌وانه‌یه به‌ردی مه‌ڕمه‌ڕیشی هه‌بێ .

درێژه‌ی هه‌یه

پەرویزجیهانی

ئاخ شلێروکێ (١)

ئاخ شلێروک چیایێ بلند هەر هەبی
ل ناڤا دل سلاڤێ مە بوتەبی
هەربمینی شلێروکێ پیر نەبی
چیایێ بلند ، جی،مەسکەنێ کال وباف
نیشتمانێ زور جوانێ گول خوناف

* * *

شلێروکێ جی یێ باف وباف پیرا
چیایێ بلند ئەهەی دیلێ جوت،نیرا
تویی هەما لناڤ مەزی و بیرا
ئەو بینبەرێن تەیە جوان وسەری
دینە بیرا من گەلەک بیرەوەری

* * *

ئەوبینبەرێن تەیەبەدەو ،رەنگ برەنگ
سوسن وبەیبوون وگولێن شوخ وشەنگ
دووری وانا دلێم گەلەک بوویە تەنگ
تا مرنێ ئەزێ بێژم شلێروک
دیاری یاشڤانی یە هەلەکوک

* * *

بینبەرێ تە ئەزێ حەمووکێ بێژم
کولا دلێ خوپێ وانا بریژم
هەرچەند کوئەزسەرکەندا لێ پرلێژ م
ئەزێ بێژم ل هەر دەم ول هەرگاڤ
پەسنا حەموو سورگولێن گرتی خوناڤ

* * *

ئاخ شلێروک ل سەرەتایا بوهار
بایێ " سوراڤا " دکرە زارە زار،
دەما چیا هەڤرا دبرن هەوار
دگون بوهار هات مەها ئاخ لێڤەیێ
زارا دلیست ل سەربەرف وکوشرەیێ

* * *

خال دکەتە پێسیرا چیایێ بلند
تەڤ رەش دبوون حەمووعەردێ دورا گوند
دورا چەما دچلڤلین چەقاس رند
رەش بەلەک وپنی پنی دبوون دەشت
تە دگوقەی پلنگ تێدا دکن گەشت

* * *

ئاخ شلێروک گاڤا عەرد دبووبەلەک
دهاتن کوم کوم پرکێد رەشولەک
ل سەربانا بەرەڤ دبوون وان گەلەک
رەشولەکا ددان مزگینی یا بوهار
ل خەوارا خاش دکرن وان هەوار

* * *

دبرسڤین دوورڤا ئاڤێد کەڤی یا
دخشکین بینا مارا ژهەرجی یا
بەلەک دبوون عەردێ پێسیرا چی یا
دئاڤییا بەرفا حەموو چیا وچول
بێهنا بوهارێ ددا هەردەشت ودول

* * *

خوش دحورمین شەڤێ بوهارێ چەماڤ
هەڤ دکەتن چەم را دبوون وەک سێلاڤ
شەڤەرەشێ بوهارێ بوون بلقەتاڤ
چاڤا چاڤ نەددیت دبووشەڤەرەش
پێرو مێزین ل عەسمانا دبوون گەش

لێمشت وسێلاڤا چ پێل قەددان
پێلێ ئاڤێ وەدپەلشین کەندالان
لەزۆبەزۆ ئاخ وخولی هەڤددان
کەف سەردکەت دحورمجی دین دبوو
دەڤێ ئاڤا هێدی زەروشین دبوو

*　　*　　*

بایێ رۆمێ گوژ سەرتەدا دڤزاند
عەورێ کەڤەر کراسێ خو دگڤشاند
بایێ ئەوان بوّجی یەکی دی دشاند
هەوا دبوو سایی وعەرد دبوو شێن
ژچیمەنا گول دەردبوون دهات بێن

*　　*　　*

ئاخ شلێرۆک دەماک باران دباری
تەیرو توویا هەڤ دکرن هەواری
خۆش دنالین قومری وکەو ب زاری
مەژی دگەل هەڤالا دکر یاری
کێف وحەنەک ، لاقردی وبنداری

*　　*　　*

شلێرۆکێ لێ ئەو رۆژا مە کانێ ؟
مەخۆش دلیست بەر خونا ڤابارانێ
گاڤا کوعەور هوور دکەتە گریانێ
کەسکە سۆرێ، یانێ بووکا بارانێ
نوور دڕەشاند ل پێسیرا زۆزانێ

*　　*　　*

نوور و تریشک ژێ دوەشین ل هەردەر
رەنگ ب رەنگ دچلڤلی سەروبەر
سۆرو قیچک ، کەسک وهێشین،کەڤ وزەر
ئەم دڕەڤین بەرب وێ کەسکە نسۆرێ
لێ کەسکە سۆر پێدەر دڕەڤی ژۆرێ

*　　*　　*

دگۆتن هەرکێ سەروێ ڕا بازبدە
یێ دەستێ خو ل دەستێ دلخازبدە
دلێ خوەدا هەرچی کومراز بدە
دێ بگیژە نێتا دل وئەڤیێ
هەرکەسێ کو دەستێ خۆ بگەهینێ

*　　*　　*

ئاخ شلێرۆک دەما برووسک دقووژی یا
تریشک لبەر عەورێ کەڤەر دڕژی یا
لێڤی ل دەر کەندالێ کەر دکشی یا
دەستەدەستە زاروو دگەل هەڤالا
بۆ تەماشە دهاتن سەرکەندالا

*　　*　　*

کێولا دل را عەور وعەسمان دگرییان
گول وچیچەک بەروێ گری یێ دکەنیان
چەم وکانی هەڤ دکەتن دخوشییان
وەکی مارا پێل ڤەددان دهەژییان
ل پێسیرا زانگ وزاخا دڕژییان

*　　*　　*

بارانێ سەرچاڤێ چییا دشووت باش
تەڕو تەمیز دبوون حەموو زانگ وکاش
هەوا چەقاس پاقش دبوو چەندێ خاش
هەوا پاشی بارانێ چەندێ خۆشە
دلحەبینە ، پرئەڤینە زۆر نۆشە

«دوكتۆر عەزیز ژیان»

لە ئیسپانیاوە:

ئەدەبی ئیسپانیا

ئەدەبیاتی ئیسپانیایی وەختێک هاتۆتە دنیا کە، تەنانەت زمانی ئیسپانیا ـ یش نەبووە، بۆ ماوەی نیزیک هەزار ساڵ پیاوە ئەدیبەکانی ئیسپانیاورۆمی بە زمانی لاتین دەیان نووسی .لەنێوئەواندا **"سینیکا ،"لۆکان" و مارشاڵ و"کینتیلیان** بەناوبانگن .

هەتا سەدەکانی دە و یازدەی میلادی زوربەی نووسراوە گرینگەکان کە بەشی زۆریان ئایینی و ئەدەبی بوون بەزمانی ئەو مەڵبەندانە دەنووسران کە دانیشتووەکانیان جوولەکە وموسوڵمان بوون و لە نێوەراست وژووری وڵاتدا دەژیان .

هەوەڵ نووسراوەیەک کە بە زمانی ئیسپانیایی دەرکەوت دیوانێکی شیعربوو واتە شیعرەکانی سەیدی من کە لەسەدەی سێزدە نووسرابوو. شیعرەکان باسی بەسەرهاتی قارەمانێکی خەڵکیان دەکرد خەباتکەر، کەشاری والینیای بەرامبەر بە عەرەبەکان پاراست . هەر لەو سەردەمەدا بوو کەغەزەلە رۆمانتیکەکان بە زمانی ئیسپانیایی دەرکەوتن کە ئەوی هەرە بەناوبانگیان بەناوی "هۆی عیشق"ناسراوە.

ئەگەرچی ئەو نووسراوانە هەموو ئیسپانیایی بوون بەلام زوربەیان بە لەهجە ناوچەیی یەکان نووسرابوون وکەمتر وەزمانی ئەورۆی ئیسپانیا دەچوون .

لە ماوەی دوو یا سێ سەدە پاش ئەو سەردەمە زوربەی کارەئەدەبی یەکانی رۆژهەڵات وەرگێردرانە سەر لەهجەی کاستیلیان .

سەدەی چاردە بوو بە سەردەمی دەرکەوتنی هەندێک نووسراوەی پەند و نەزیلە کە زوربەیان ئەخلاقی بوون نە چیرۆک . هەر لەو سەردەمەدا وەرگرتنی چیرۆکی حەماسی وئەفسانەیی لە ئەدەبی وڵاتەکانی دیکە بوو بە داب . چیرۆکە عەرەبی یەکان زۆرکەوتبوونە سەر زمانان.هەروەهاش بوو ئەفسانەکانی ئارتۆرشای ئینگلیس ، شارلەمانی فەرەنسە وپاڵەوانەکۆنە ـ کانی یۆنان و رۆم .

هەوەڵین چیرۆکی ئیسپانیایی واتە **"سیفاری سوارچاک"** بوو کە باسی بەسەرهاتەکانی **"سوارەی خەڵک"**ی دەکرد کەئافرەتێک دڵی رفاندبوو .

زوربەی ئەو چیرۆکانە هەر بەدەست دەنووسران وبۆ گوێدێران دەخوێندرانەوە هێندێکیشیان لەبەر دەکران و دەبوونە گۆرانی .

تا ساڵی١٤٧٤ لە ئیسپانیا مەکینەی چاپ نەبوو .ئەگەر چی لەوساڵەدا چاپ هاتە ئیسپانیاش بەڵام لەبەر دەست بەسەرداگرتنی کلیسا زۆر کەم کتێب وچیرۆک لە چاپ دران .

سەدەی زێرین

نیوەی دووهەمی سەدەی شازدە وبەشی زۆری سەدەی حەڤدە نەک هەربۆئەدەبیات بەڵکوو بۆمیعماری وهونەر ـ یش بە سەدەی زێرین دەناسرێن .

ئەو سەردەمە لەگەڵ بڵاو بوونەوەی شیعرەکانی دوو شاعیری هەرە بەناوبانگ واتە **"خوان بوسکان المغابیر" و"گارسیلا سۆدلابیغا"** دەس پێ دەکا . شایانی باسە کە بەناوبانگترین کتێبی ئەو سەردەمە چیرۆکی **"دۆن کیشۆتی"** خەڵکی مانچا

نووسراوەی "**میگل دسیروا ـ نتس**" بوو .ئەمکتێبە یەکێک لەشارەکانی ئەدەبیاتی جیهانە کە سەرنجی زۆر کەسانی بەرەو چیرۆکی رۆمانتیکی راکێشا و زۆر کەسیش لاسای نووسەرەکەیان کردەوە و دۆن کیشۆتی بەدەڵیان نووسی . هەر لەو سەردەمەشدا چیرۆک گەشەی پێدرا .یەکێک لە چیرۆک نووسەهەرە بەناوبانگەکان کەبەتێکۆشەرترین نووسەری مێژوو ناسراوە " **لوپی دویگاکارپیو**"یە کەنزیکەی دوو هەزار نمایشنامەی تراژدی و کۆمێدی وئایینی نووسیوە. ئەو پیاوە مەزنە کە بە بناغەدانەری تئاتر لە ئیسپانیا ناو دەبرێ دۆستی نێزیکی " میگل دسیروانتس" نووسەری دۆن کیشۆت بوو .

بەداخەوە دەس درێژی بێ سنووری کلیسا وشایەتی بۆ سەرکاری ئەدیبەکان و راکێشانی بیروهەستی وان بەرەوچوارچێوەی کۆنی کاتۆلیکی سەدەی زێرینی ئەدەبیاتی ئیسپانیای دوایی پێ هێنا و هەتا نزیکەی سەدسال نووسەری بەناوبانگ لەئیسپانیاهەڵ نەکەوت. پاش مردنی فێردیناندی حەوتەم لەساڵی ١٨٣٣ شەپۆلی رۆمانتیسزم ئیسپانیای داگرت. ئەوەش بەربەرەکانی یەک بوو لە لایەن هونەرمەندەکانەوە لە دژی وەزعی نالەباری سیاسی کە ئیسپانیای لەولاتەکانی دیکەی ئوروپا وەپاش خستبوو .لەو سەردەمەشدا نووسەری زۆر گەورە هەڵکەوتن وەکوو " **زویلا** "**ئیسپرونیدا** "،"**لارا**" پاش ئەوانە چیرۆک نووسەکانی ناتۆرالیست دەرکەوتن کە پیاوی گەورەی وەک "**پیریدا** "**پیریس گالدوس** و " **امیلیا پاردوبازان**" لەوانن .

ئەدەبیاتی سەدەی بیستی، ئیسپانیا ،سەبارەت بە لە دەس چوونی ئەو ولاتانەی کە ئیسپانیادەستی بە سەردا کێشابوون ولەبەر شەڕەکانی ئیسپانیا لە قارەی، ئەمریکا زۆر کەوتۆتە ژێر تەئسیری ژانی گەل .شێوەی **مۆدێرنیزمی** ئیسپانیا بەرهەمی ئەو سەردەمەیە شاعیرەکانی ئەو سەردەمە هەر چاویان لە رابردووی ئیسپانیا بوو وبەئاشکرابی شیعرەکانیان لە ژێر تەئسیری **لۆیزدگۆنگورا** شاعیری سەدەی زێڕین بوو.. لەشاعیرە بەناوبانگەکانی ئەو سەردەمە کەغەزەلیان دەگوت **رۆدێن داریۆ و خوان رامۆن خیمینیز** بوون .

لەماوەی ساڵەکانی ١٩٣٠ و١٩٤٠ زوربەی هونەرمەندو نووسەرەکانی ئیسپانیا لە

دەرەوەی ولات دەژیان چونکە نە دەیان توانی لەبەرامبەر سانسۆڕ ودیکتاتۆری فرانکۆ چاو بقووچێنن نە هەست و بیریان بگۆڕن.**پیکاسۆ** وێنە گەری بەناوبانگ یەکێک لەوانە بوو کە ئیسپانیای بەجێ هێشت و چوو بۆ فەڕەنسە .

لەو سەردەمە نالەبارەو ناخۆشەدا شیعری شاعیرە بەناوبانگەکان وەک:**گارسیا لۆرکا " مانویل مەچادو و "میگیل هیرناندیز"** قەدەغە کران .

گارسیالۆرکا شاعیر و هونەرمەندی هەرەبەناوبانگی ئەو سەردەمە تەنانەت خرایە بەندیخانەش و لە ساڵی ١٩٣٦ تیرەباران کرا کە گەلی ئیسپانیا هەتا ئەورۆ هەر شینی بۆ دەگێڕێ

م. حوسێن پوور

جۆماڵ

لەکوردستان دا وەرزێری ومەرداری لەکارەکانی بنەرەتی دەژمێردرێن،یەکێک، لەکارەکانی سەرەتایی وەرزێری جۆگەماڵ یا جۆماڵ کردنە .جۆگەماڵ لەکوردستاندا شوێنەکی تایبەتی هەیەخەڵکی کوردستان مانگی رەشەمەلە مزگەوتەکاندا خڕدەبنەوەو باس لەجۆگەماڵ وکاری وەرزێری دەکەن ودەڵێن: برالەوا بەهارهات وکاتی جۆماڵ کردنە دەبێ لەئێستەرا جۆگەکانی زەوی ومەزرامان خاوێن بکەینەوە بالەکاتی ئاو داشتندا کارمان بەهاسانی بڕواتەپێش :

– کەدەیابیست رۆژلەبەهار تێدەپەڕێ وەرزێرەکانی کوردستان خەریکی جۆماڵ کردن دەبن.

جۆماڵ کردن بەتێکڕایی جێ بەجێ دەبێ.یانی تەواوی وەرزێرەکان پێکەوەرۆژێ، جۆگەیەک خاوێن دەکەنەوە .

ئەوانی زەوی وزاریان هەیەوبۆخۆ ناتوانن بچنە جۆماڵ کردن، پیاوێک بەپووڵ یابەگەنم حەقدار دەکەن ئەڵبەت حەقی ئەو پاڵەیە پووڵی نەغدەیاگەنمی سەر خەرمانانە .

جا ئەگەر دەستیان بەجۆماڵ کرد، دوو رۆژپێش لەجۆگەماڵ کردن میراو دەچێ ئاولەجۆگە دەکا کەویشک بێتەوەبەیانی هەرکەس لەماڵەوەدەردەکەوێ

وتـــوورەکەیەک نان وچای و پێمەڕەیەک لەسەرشانی لە بەر دەرکی مزگەوت کۆدەبنەوە. کەهەمووهاتن وکەسێک لە خاوەن مەزراکان نەمان پێکەوە بەرەو جۆگە وەڕێ دەکەون. لەرێگادا بەگاڵتە و گەپ وحەیران وگۆرانی ڕایدە- بوێرن تا دەگەنەسەرکار. کە گەیشتنە سەرکار، توورەکەکانی نان وچای لەجێگایەکی تایبەت دادەنێن، ئەوسا میراو پاڵەکان دەکاتە دووبەش ئەگەر هەرلای دەنەفەربێ‌یەکی دەپێمەرەیان بۆ دەپێوێ و بەم‌جۆرەهەرکەس خەریکی

بەشی کارەکەی دەبێ. لەوجۆگە- یەدا دەبێتە هەراوهوریایەکی سەیر وهەرکەس تێدەکۆشێ زووتربەشی کاری خۆ تەواوبکا جۆگە شڕ جێگای خۆش وناخۆشی هەیە، جێگای بڵێندونەوی هەیە. دەستەی واهەیە کە دەکەوێتە جێگای نەوی وخاوێن وکارەکەیان زوو کۆتایی پێ دێ.

دەستەی‌وا شهەن کەدەکەونە جێگای بڵێندوو پڕقوڕ وحەیاتیان لێ دەبڕێ‌وکارەکە- یان زووخەلاس نابێ. لەکاتی کارکردندا هەمیشەدەستەیەک کاردەکەن ودەستەیەکیش دا دەنیشن. جاری وایە دەگەڵ کار، گۆرانی وحەیران‌ولاوک گوتنیش‌هەرهەیە.

کە کاتی نان وچا شهات چەند نەفەران دەنێرن بۆچا لێنان، کاتێک‌چاسازبووهەموو پێکەوە بەسەیر وسوحبەت‌و گاڵتە وگەپ‌چایەکەیان دەخۆنەوە. جاری‌وایە یەک شیرێژ ورۆنی پێیە، یەک ماستی پێیە، یەک پەنیر وهێلکەی پێیە، یەک نوێشک (کەرە)وسەرتوێ‌ی‌پێیە، تەواوی ئەوپێخۆرانە پێکەوە دەخۆن

پاشخواردن وخواردنەوەدیسان هەڵدەستن وخەریکی شۆڵ وکاری خۆیان دەبن. کاری‌جۆماڵ کردن کەتەواو بوو، بەندی ئاوێ تێک دەدەن وسەرلەنوێ، بەندێکی دیکەی پتەوتر و قایمتر سازدەکەن.

هەمیشە لەکاتی جۆماڵ کردندا پاڵەکان کایەی جۆراو جۆریش‌دەکەن وەک : زۆرەبانی کیسەڵ پەسەکێن، بارەخوێ، عرووسی، هەمزەلێن، .... زۆر جاروایە لەوکایانەدا، دەستو لاق وسەریان دەشکێ.

دابێکی دیکەش لەنێو کرێکاران بەتایبەت لەنێو پاڵەکانی جۆماڵ داهەیەئەگەر هەڵ کەوت ریش‌سپیەکی ئاوایی بۆلای جۆماڵەکان هات یەکێک‌لەجۆمالەکان پێمەڕە- یەکی بۆهەڵدێنێ. ئەویش پارەیەکی لە گیرفانی دەردێنێ وبەوانی دەدا، جۆماڵەکان بەو پارەیە خواردەمەنیەکی دەکڕن وپێکەوە دەیخۆن.

ئێواران کاتی گەڕانەوە کەهات‌پۆل پۆل بەرەوماڵ دگەڕێنەوە. جاری وایە ئەو دەستانە هەریەک هەوایەکی دەڵێن وبەشادی وپێکەنینەوە بەرە وماڵیان دەچن.

بەڵام ئێستا ئەوکارانە هەموو بەماشین دەکرێ وکاری جۆماڵ کردن وا بەرەبەرە، خەریکە لەبیربچێ ونەمێنێ.

ئێمە و خوێنەر

تکا لەخوێنەرانی بەڕێزی سروە دەکەین ئەم خاڵانەی خوارەوە لەبەرچاو بگرن :

١- نووسراوەکان بە خەتێکی خۆش بنووسن وابێ بۆ خوێندنەوەی تووشی گیروگرفت نەبین .

٢- لە دیوێکی کاغەز بنووسن .

٣- ناونیشانی خۆتان تەواو بنووسن تا وەڵامی نامەکانتان بە دەست بگاتەوە .

٤- ئەگەر بابەتی وەرگەراومان بۆ دەنێرن ئەسڵەکەشی بۆ بەراورد و هەڵسەنگاندن بۆ ئەم ناوەندە بنێرن

٥- ئەگەر دەگونجێ نووسراوەکان لە دوو یا سێ لاپەڕەی گۆوارەکە پتر نەبێ بۆئەوە جێگە بۆهەموو بابەتێک ئاواڵە بێ .

٦- دەستەی نووسەرانی سروە وەک گۆوارێکی فەرهەنگی- ئەدەبی دەتوانێ لەباری رێنووس ورێزمانەوە دەست لە نووسراوەکان وەربدا .

٧- ئەو بابەتانەی بۆ ئێمەی دەنێرن لەبابەتانی- دا هەڵدەگیرێ و ناڕێتەوە بەخاوەنی .تکایە نوسخەیەک لای خۆتان رابگرن .

دەستەی نووسەرای سروە

مەهاباد : عەلی رەمەن

پاش رێز وسڵاوی زۆر نامەکەت گەیشت لەوەی کە وەڵامی نامەکانی رابردوو ت نەدراوەتەوە داوای لێ بووردن دەکەین .

نووسینی وتارێک لەسەر رێنووسی کوردی لە سروەدا پێویست ناکا . رێنووسی کوردی ئەوەیە کە سروە پێی دەنووسرێ. لەکۆنگرەی فەرهەنگ وئەدەبی کوردیدا ئەو باسە کراوە و تەواو بووە.

لەکوردستانی ئێراندا سێ لەهجەی گەورەی کوردی هەیە کەبریتین لە : کوردی شیمال (بادینی) کوردی ناوەندی (سۆرانی) کوردی جەنووب (هەورامی - لوری)

لەکوردستانی عێراقدا بادینی وسۆرانی باوە ولە کوردستانی تورکیەدا تەنیا کوردی بادینی رەواجی هەیە.

لەهجەی رەسمی کوردی، لە ئێران کوردی ناوەندی یە کە سروە پێی دەنووسرێ. لە عێراقیشدا هەر وایە. لە تورکیەش بە کوردی شمال دەنووسن .

لەگەڵ چوونەسەری پلەی زانست وفەرهەنگ زبانی یەکگرتووش پەرە دەستێنێ و هەموو تێک دەگەن .

بۆکان: **ئەبووبەکر خالندی**

. چەندپرسیارت هێناوەتەگۆڕێ کەوەلامەکانیان لەژێرەوە دەبینی :

١- نووسیوتە بابەتی وەک "شەڕی کراس" و "بووکی یەکشەوە" بە چ مەنزوورێک لە گۆڤاری سروەدادەگونجین.

برای خۆشەویست لە گووارێکی وەک سروە کە فەرهەنگی - ئەدەبی یە دەبێ تەنز وکورتە چیرۆک و بابەتی جوراوجور بنووسرێ تاخوێنەر لەگەڵ نووسراوەکاندا بتوانێ خۆی سەرگەرم بکا وشتێکیش فێر بێ . گۆوار ناتوانێ پڕبێ لەبابەتی زەق وسەخت و نائاشنا ولەگەڵ کتێبی دەرسی جیاوازی هەیە.

٢- ئەوەی کە لە نووسراوەکاندا زۆر باسی تەبیعەت دەکرێ ئەوەیە کە

کوردستان وڵاتێکی جوان و خنجیلانە ولەبەر دڵانە. ئەو جوانی ورەزاسووکی یە کار دەکاتە سەر نووسەر و شاعیرەکان بەڵام تەنیا نابێ لەبارەی تەبیعەت بدوێین وشێت بنووسین. ئێوە دەتوانن لەبارەی ئابووری هونەری دینی و گەل مەتڵەب بنووسن و بۆمان بنێرن

٣- ئێمەش ئەو نیازەمان هەست پێ کردووە کە باسی قافیەورەدیف وڕێبازەکانی شیعر وپەخشان نووسین بکەین هیواداری لە داهاتوودا ئەو کارە ئەنجام بدرێ.

٤- بۆشیعردانان زانینی ئوسوول وفەن و دەستوور و دەسەڵاتی ئەدەبی پێویستە شیعرێک هەستی خوێنەر دەبزوێنێ کە دەردی گەل باس دەکا وقسەی دڵی جەماوەری خەڵک دەکا و عیرفان و حەقیقەتیان پێدەڵێ.بەکورتی ئەوان بۆ لای راستی ودروستی ڕێنوێنی دەکا.

٥- کوردی خوراسان لە زەمانی شا سمایل وشا عەباسی سەفەویدا گوێزرانەوە خوراسان. ئێستا ش بەکوردی بادینی (شکاک) قسە دەکەن و رێ و شوێن وزبلانی کوردی یان لەبیر نەچۆتەوە زۆربەیان شیعەمەزهەبن و زۆریان کوردستان خۆش دەوێ پێویستە (کتێبی حرکت تاریخی کرد بەخراسان - کلیم اللە توحدی) بخوێننەوە

مەهاباد: **رەسووڵ قادری نوور**

لەبابەت ژیانی حەسەن زیرەکەوە پرسیارت کردووە. بەداخەوە ئێمە بەسەرهاتی ژیانی ئەم هونەرمەندەگەورە- مان لەدەست دا نیە. لێرەدا داوا لە تۆ و تەواوی خوێنەرانی بەرێزی سروە دەکەین ئەگەر بەسەرهاتێکی تەو وی حەسەن زیرەکیان هەیە بۆمان بنێرن تا دوای رای دەستەی نووسەرانی سروە بۆ چاپ ئامادەی بکەین.

نەغەدە: **محەممەدئیستقیلی**

ئەم بابەتانەی ئاشیرەت پێ کردوون بۆمان بنێرە دەیدەین بە دەستەی نووسەرانی سروە رای لەسەر بدا وئەگەر پەسند کرا لە چاپی دەدەین.

بۆکان: **محیەدین ئەحمەدی**

براگیان: نامەجوانەکەت گەیشت لە هەستی هاوکاریت سپاس دەکەین.

پرسیارت کردووە کە کتێبی کوردی بە ناوی "ئەسرار مەرگ" هەیە؟ ئەگەر هەیە نووسەرەکەی کێیە وباسی چ دەکا؟

لە وەڵامدا دەبێ بڵێین: ئێمە وەها کتێبێکمان بە کوردی نەدیوە و نازانین باسی چ دەکا.

نامە و دیاری ئەم ئازیزانەشمان بەدەست گەیشتووە سپاسیان دەکەین.

نەغەدە: سمایل شەریفی

بۆکان: کۆکان ئیسماعیل زادە

بۆکان: مەحموود فەرەجی

مەهاباد: تاهیر سەلیمی

میاندواو: بەهائەددین

سەردەشت: رەحمان میهرەبان

سەقز: هەژار فاروقی

نەهاوەند: ئەبووبەکر شادان

کەماڵ ئیسماعیل زادە ،رەسوول شەمسەددین ، ئەسعەد جەوانمەردی

مەریوان: فەرهاد محەممەدی

شنۆ: مینا زەرزا

سەردەشت: عەولا ئازەری

سنە: موختارشێخ حەسەنی

سوما: گوڵاڵە عومەری

بانە: ک .د. ئازاد

مەهاباد: کەماڵ فەتاحی قازی

ورمێ: ماموستا سەدرەددین

مەهاباد: م. ئاسیابان

تاران: فارووق سەفی زادە

بۆکان: ئاسۆ

مەهاباد: کەماڵ تەنیا

بانە: عەلی حوسێنی

بۆکان: سمایل قاسمی

بۆکان: محەممەد رەشید ئەحمەدی

بۆکان: شەریف عەرەبی

بانە: کەریم دافیعی

پیرانشار: سمایل سەید شکری

پیرانشار: قادر پیرەمێرد

ورمێ: مەقسوود بەلەدی

ه.م.ج: مەرگەوەڕ

رەخنەی رەخنە

فازی - محمد

هیچ گومانی تێدا نیە ئەگەر کاری هونەری و ئەدەبی نەکەوێتە ژێر باس و خواس و رەخنەلێگرتن ئەو جۆرەی پێویستە هەڵنادا و بێ ناگا ورەنگە بەرەو هەڵدێر ولارێ بڕوا و تێدا بچێ. هەر لەبەر ئەوەش ئێمە (کاربەدەستانی گۆواری سروە) زۆر پێشوازی لە رەخنە وڕێنوێنی رووناکبیران و نووسەرانی خۆشەویست دەکەین ورەخنەکانیان بە بێ سێ و دوو لێکردن و دەست تێوەردان چاپ دەکەین و داوەری وهەڵسەنگاندنیش دەدەین بە خوێنەران.بەڵام بۆ ئەوەی رەخنەگریش تووشی لارێ و هەڵەنگووتن نەبێ و خوێنەریش وەک رەخنەگر دەڵێ "کڵاوی نەچێتە سەر" وپێی وانەبێ هەرچی رەخنەگر دەینووسی راستە و قسەی تێدا نیە.

بە پێویستم زانی جوابێک لەمەڕ رەخنەی رەخنەگری تەنزی "پەروەندە" بەکورتی بدەمەوە.

دووپاتی دەکەمەوە، رەخنەگرتن بەلای منەوە زۆر پێویستە ودەبێتە هۆی وشیاربوونەوەی نووسەر و سەرکەوتنی لە نووسیندا و هیوادارم ئەو جواب دانەوەیەم نەبێتە هۆی پرینگانەوەی دۆستان لە رەخنەگرتنی بەرێ وجێ و زانایانەیان.

رەخنەی هەرە گەورەی رەخنەگر لەتەنزی پەروەندە وەک خۆی دەنووسێ ئەوەیە کە: "نووسەر دەبێ قارەمانەکانی خۆی لەنێو کۆمەڵ هەڵبژێرێ ولەشوێن وکاتێکی دیاری کراودا دەکایەیان بێنێ ..."

ئەو فەرمایشە زۆر بەجێ یە. بەڵام بۆ من روون نیە کە قاچاغچی و دادیار وپاسەوان وهاتوچۆی زۆر لێکراوێکی وەک هەمەوەند و شوێنێکی وەک دادسەرا و دادگوستەری و قاوەخانە کامیان لەناو کۆمەڵ هەڵنەبژێردراون ؟! ئەو قارەمانانە کامیان لە مریخ یازوهرەوە هاتوون ؟! مەگەر رەخنەگر حەشیمەت و هات وچۆو تێکەوەهاویشتنی خەڵکی لە دادگوستەری و شارەوانی چاوپێ نەکەوتووەو نازانێ گرفتاری زوربەی ئەوانیش هەر ئەوەیە کە لە تەنزی "پەروەندە" دا باس کراوە ؟!

رەخنەگر ئەوەی پێ سەیرە کە نووسەر دەڵێ " پەروەندەیەک بە خەتی میخی، لە زەمانی هەخامەنیشی را لەبایەگانیدا مابۆوە!بۆروون کردنەوەی ئەم خۆشەویستە پێویستە بڵێم کە نووسەر حەقی موبالەغەی هەیە بۆ ئەوەی سەرنجی خوێنەر بە تەواوی بۆ مەسەلەیەک راکێشێ. (بەوە دەڵێن Exaggeration) بۆ نموونە ئاوڕێک لە ئەدەبیاتی جیهانیدەدەینەوە و دوو سێ نموونە دەخەینە ژێر باس ولێکۆڵینەوە:

کافکا نووسەری بەناوبانگی چێکی لەداستانی " مەسخ"دا دەنووسی کابرا- " مەسخ"دا دەنووسێ کابرایەک شەو لەوەتاغەکەی خۆیدا لەسەر پشت راکشابوو فکری دەکردەوە. وردە، وردە زگی هەڵمسا وهەتا وەک

جالّجالّووکەیەکی زەبەلاحی لێهات و...

جۆرج ئۆروێل نووسەری بەناوبانگی ئینگلیسی کە دەکرێ بە گەورەترین تەنز

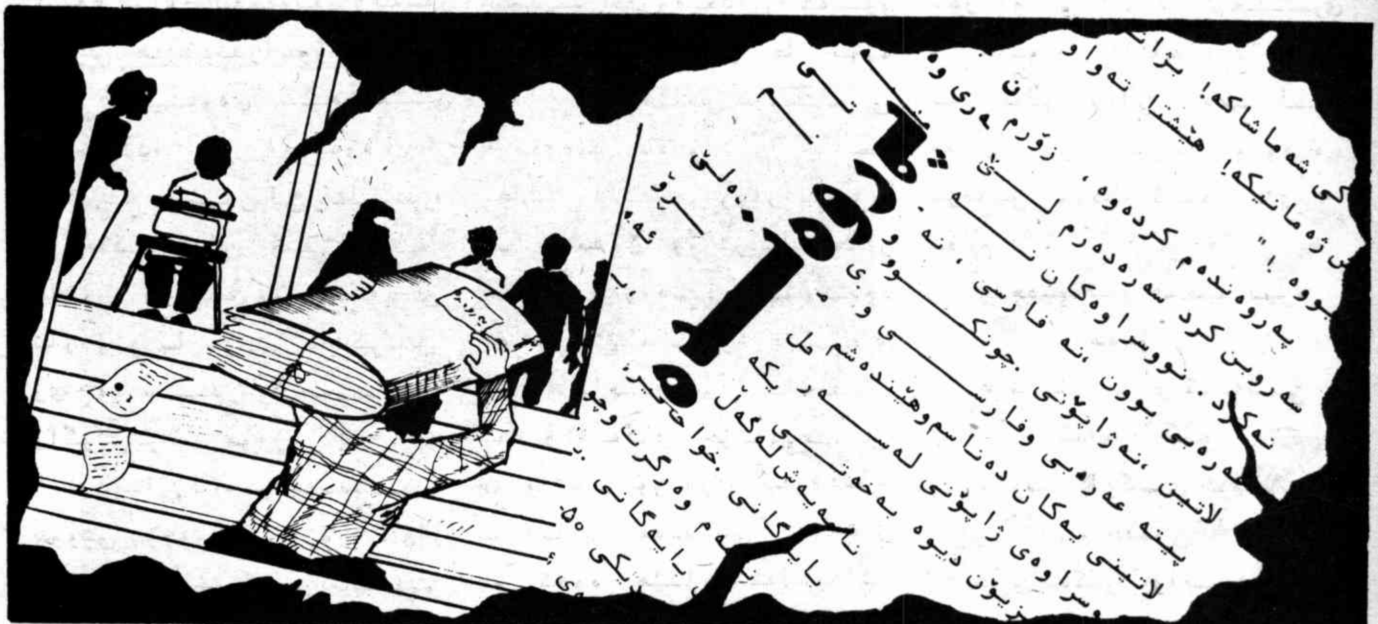

نووسی بریتانیای بناسین لە کتێبی "قەلاّی حەیوانات"دا قارەمانەکانی بریتین لە چەند بەراز و دوو ئەسپ و کوێ درێژێک و ژمارێک گا و مانگا و...

ئەم ئاژەڵانە لە دژی، خاوەنەکەیان شۆرش دەکەن و سەر دەکەون و تەویلە و مەزرا داگیر دەکەن. پاشان شەڕی قودرەت لە نێوانیان دا دەست پێدەکا و زۆری پێ ناچێ دوو بەراز بەسەر مەزرا وئاژەڵەکانی دیکەدا زاڵ دەبن ودەست دەکەن بە حکوومەت کردن. هەڵدەستنە سەر پاشوو رادەوەستن. وەک ئینسان بە ڕێگادا دەڕۆن و قاوە و شیر دەخۆنەوە و سیگار دەکێشن و بە قەمچی ئاژەڵەکانی دیکە تەمێ دەکەن وئیعلامیە دەنووسن و بە نەردیواندا وەسەر دەکەون ودروشمی "حەیوانی" لە دیواران دەنووسن و...

ئەوجار بڕو بڕوانە مارک تواین تەنزنووسی بەناوبانگ لە کتێبی " دوانە سەیروسەمەرەکان"دا موبالەغەی چۆن دەکا.

خودا روحمی بەوان کرد نووسراویان نەدا بە سووە نووسراوەیان نەدا بە سروە دەنا ڕەخنەگر ئەوەی بەسەر دەهێنان کە هەمەوەندبەسەر عەبە قاچاغچی هێنا !!

دەبێ ئەوە بزانین کە ڕەخنەگرتن لە چیرۆک و داستان وتەنزی کۆمەڵایەتی و بابەتی دیکە پێداویستی بە موتالای هەراو وقووڵی ئەدەبیاتی جیهانی بەتایبەتی ڕۆمان هەیە. کەمایەسی لەم بەستێنەدا ڕەخنەگر تووشی هەڵە وسەرلێشیواوی دەکا.

لە هێندی جێگا دەبێ بۆ ڕەخنەگر " لە بنی کولەکەی بدەی! " دەناحاڵی نابێ ! بوونی پەروەندەیەکی کۆن لە دادگوستەریدا دەکاتە بەهانە ودەنووسێ:

"...نووسەر بایەگانی دادگوستەری دەکاتەمووزە.."

ولە کوتایی دا دەڵێ :

" لە زەمانی هەخامەنیشی دا کە نووسین لەسەر بەرد وخشت وپێست باو بووە ئەدی کاغەزیان لە کوێ را هێنابوو کە پەروەندەی کامبوژیای لێ بنووسن ؟"

دەبێ بڵێم "جَلّ الخالق!" لەبەر ئەو ڕەخنەیە!! وادیارە هەرشتێکی لەسەر بەردوخشت و پێست نووسرابێ یا

هەڵقەندرابێ ناکرێ بخرێتە سەر کاغەز ! ئەمن دەڵێم دەبێ و بۆ روون کردنەوەی رەخنەگر لەبنی کولەکە دەدەم ! "شکایەتی کامبۆژیا ٢٥٠٠ ساڵ لەمەوبەر لەسەر بەرد هەڵقەندرابوو.مەسەلەن لە کۆڵینەوەی تەختی جەمشیددا دۆزراوەتەوە. پاشان عەکسیان لێ هەڵگرتووە و عەکسەکەیان خستۆتە سەر کاغەز و پەروەندەکەیان ناردۆتە بایەگانی دادگوستەری و بەردەکەشیان راگوێزتۆتە مووزە !

دیسان لەو رەخنەیەدا تووشی بۆچوونێکی زۆر لاواز دەبین. رەخنەگر دەڵێ عەبە قاچاغچی زگ زل ئەگەر وا کزە چۆن قاچاغچیگەری دەکا و پووڵی خەڵک دەخوا. دیارە رەخنەگر لەسەر ئەم باوەڕەیە کە قاچاغچی وەک رۆستەمی زەمانەیە و پلەی وەرەی بەرزە وزۆر ئازایە! بەپێچەوانەی ئەم بڕوایە پێویستە بگوترێ ئەو کەسەی بۆ بەڕێوەبردنی ژیانی روو لە کاری خراپ و دزی و درۆزنی و قاچاغچیەتی دەکا پلەی وەرەی زۆر نزمە.چونکە ناتوانێ شان وەبەر ئەرکی ژیانی شەرافەتمەندانە بدا و دژواریەکانی قەبووڵ بکا . تەحقیقات و لێکۆڵینەوەی کارناسان لە زیندان و گرتووخانەکاندا نیشان دەدا کە قاچاغچی و دز و درۆ زن کە بیرو باوەڕی بنەڕەتیان نیە و .ورەیان زۆر نزمە و بە دوو هەڕەشە و گوڕەشە و هێندێک جەزرەبەدان هەموو رازێک دەدرکێنن. جا بۆیە راسان وداپسانی راستینی هەمەوەند دەتوانێ عەبە بخاتە لالانەوە وپاڕانەوە..

نامەوێ زۆرتر لەسەر تەنزی "پەروەندە" بکەمەوە بەڵام شتێک بۆمن جێگەی سەرسوڕمانە!ئەویش ئەوەیە کە رەخنەگری خۆشەویستمان لای وایە نووسەری "پەروەندە" پاسەبان "مەمدەلی" تەنیا بۆ ئەوە هێناوە کەلەجیات "قانوون"بلێ "گانوون" و بزەیەک بخاتە سەر لێوی خوێنەرا! من خەریکم لێوم دەبنە پزوو، چاویشم ئاوی تێدەگەڕی کە بگریم. بۆ دەبی رەخنەگر وا فکر بکاتەوە؟ بۆشی لە بنی کولەکە نادەم تا بۆخۆی هۆیەکەی بدۆزێتەوە! .

بەلای رەخنەگرەوە سەیرە هەمەوەند بە قسەی پیری مەنگوڕ رادەپەڕێ و ئازا دەبێ ومافی خوراوی خۆی دەستێنێتەوە. تەنانەت بێزیشی لێی هەڵدەستێ ! پێویستە دیسان سەرنجی ئەو بەرەو ئەدەبیات رابکێشم لە هەزاران نەقڵ و داستان دا دەبینین کە قسەی دۆست یا دوژمنێک دەبێتە هۆی وەخۆهاتنەوە و راپەڕینی قارەمانی داماو کە ئەو راپەڕینە چارەنووسی دەگۆڕێ و دەبێتە هۆی سەرکەوتنی. لە شیعری ." هەڵوی" خانلەری دا قاڵاو بە هەڵو دەڵێ دەست لە چیای بەرز بەردە و وەرە، نزمایی ووەک ئێمە بژی... بەڵام :

راچەنی لەو قسەیە پیرە
هەڵۆ
هاتەپێش چاوی گەلێ
کەندو کڵۆ
کەوتە ناوگێژی خەیاڵات
و خەمان
مان ئەگەر وابێ چ
شیرینە نەمان!

هەروەها زۆر قارەمانی تاریخ وابووە بە بیستنی قسەی پیرەپیاوان راپەڕیون و تەنانەت دیتنی تێکوشانی بێ وچانی مێروولەش لە ناهومێدی رزگار کردوون و گەیاندوونیەتە ترۆپکی سەرکەوتن. مامۆستا هێمن بەبیستنی شیعرێکی مامۆستا هەژار(هێمن ئەو بولبولە سەر بێ تووکە.... راپەڕی وبەرەو مەیدانی خەبات رۆیشت و.... جا نازانم ئەو چوابەی منیش دەبێتە هۆی راچەنینی کاکی رەخنەگر یا خێر!...

هونەر و هونەرمەندانی کوردستان

حەسەن رەحیمزادە

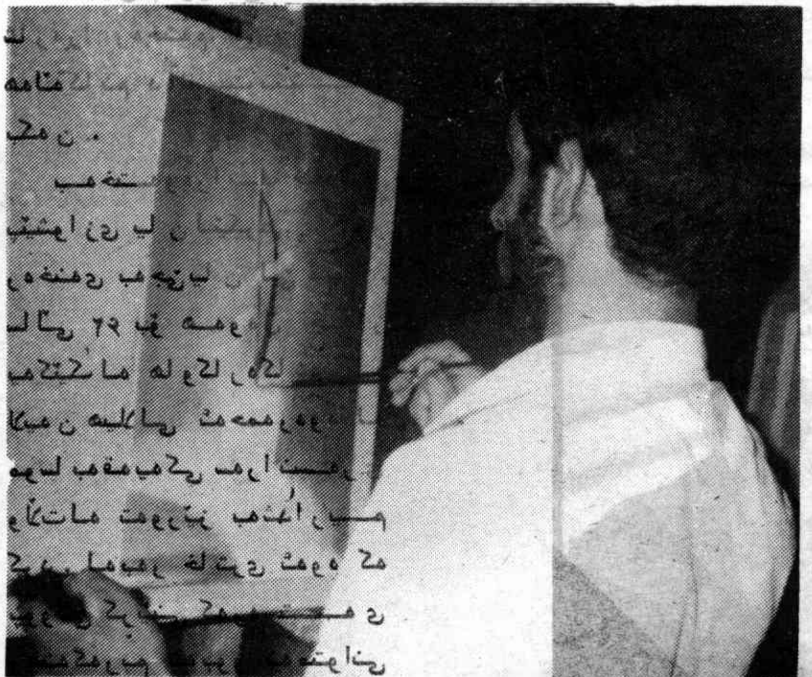

– تکایە بەر لە هەموو شت خۆت بناسێنە .

– من حەسەن رەحیمزادە خەڵکی شنۆ ساڵی ١٣٤٢ لە شاری شنۆ لەدایک بووم فەوقی دیپلۆمی هونەرم لە تەربیەت موعەلیمی تاران وەرگرتووە و ئێستا دەبیری هونەری ئاموزش وپەروەرشی شنۆم .

– چۆن بوو هۆگریت بە وێنەگەری پەیدا کرد ؟

– من کوری جووتێرێکی نەخوێندەوارم وەتی چاوم پشکووتووە وێرای خوێندن لەگەڵ زەوی وزارو دەشت و مەزرا سەروکارم بووە . وەبیرم دێ وەختی بێکاری مەدرەسە لە مەزرا کارم دەکرد . وەختێک چام لێدەنا کەتری بەدکە رەش دەبوو بەچیلکەوچاڵ چەند خەتم لەسەر دەکێشاوە . زۆر جار شتی سەیرو دەردەکەوت بەڵام لەبەر خاتری ئەوە کە شەرمێون بووم لە رووم ، هەڵنەدەهات بە کەسیان نیشان بدەم . دەنا هەر ئەودەم کەرەخنەیان لێ گرتبام و فێری وێنەگەریان کردبام ئێستا کارم لە جێگایەکی دیکە بوو .

بەڵێ لە فێرگەش کارو باری وێنەکێشانەوەم وەستۆ گرت و تەرح و نەقاشی دەکێشا [illegible] خوێندن دا دوو کەس زۆریان هان دام و بە کارەکانیان دڵخۆش دەکردم . یەکیان " کاک یا [illegible] " بوو ئەوی دیکەیان کاک " قادری [illegible] " دەبیری [illegible]

ساڵی ٥٦ بۆ یەکەمجار رەنگم ناسی و دەستم بە نەقاشی رەنگ و رۆغەن کرد بەڵام [illegible] جێگە [illegible] بۆ کار کردن [illegible] . لە ساڵی ٥٨ هەتا ٦٠دا چەند تابلۆی خۆم بە خەڵک نیشان دا . [illegible]

نمایشگایەک نەبوو بەڵام ڕۆژێکی تەحتیل کە دووکان و بازاڕی خەیابان داخرا-بوون چەند تابلۆم لە قەراغ خەیابان دانا وویستم خەڵک بێن چاوی لێ بکەن و شارەزا ڕەخنەم لێ بگرن و هەڵەکانم دەست نیشان بکەن .

بەختەوەرانە خەڵک پێشوازی یان لێکرد . زۆر ڕەخنەی بەجێیان لێ گیرا . ساڵی ٦٢ بۆ هەوەڵ جار یەکێک لە هاوکارەکانم لە لایەن هیلالی ئەحمەرەوە لە موسابەقەیەکی سەرانسەری وڵات لە تەورێز بەشداریم کرد . لەبەر خاتری ئەوە کە پووڵی کڕینی کەرەستەی وێنەگەریم نەبوو ،نەمتوانی یەکەم جەلەسە هاوبەشی بکەم بەڵام جەلەسەی دووەم ، بەشداریم کرد و مەقامی هەوەڵم هێناوە . و دیپلۆمی ئیفتیخاریان دامێ . ساڵی ٦٣ لە موسابەقەی وێنەگەری وڵات لە مەشهەد بەشداریم کرد و لەوێش پلەی دووەمم هێناوە ودیپلۆمێکی دیکەشم وەرگرت .

- بەگشتی دەتوانی بڵێی کۆسپی ڕێگای سەرکەوتنی زۆرترت لەهونەردا چ بووە؟

- جارێ شارەکە شارێکی چکۆلەیە .کەرەسەی کەم لێ وەدەست دەکەوت . منیش هیچم بە جەرگەوە نەبوو . جێگەیەک نەبوو کاری لێ بکەم . کەمتر لەگەڵ هونەر-مەندانی شارەزاییم بوو. لە هەموان گرینگتر، من زۆر شەرمێون بووم و پێم وابوو کارەکانم ڕووی مەجلیسیان نیە . ئەوانە هەموودەستیان دا دەست یەکدی و بوونە بەرهەڵستی پێشکەوتنم

- بە بڕوای تۆ وێنەگەری چیە ؟

- وێنەگەری زمانێکی تایبەتی هەیە وێنەگەر بە زبانی ڕەنگ و تەرح و خەت لەگەڵ جەماوەری خەڵک دەدوێ ! وێنەگەری سەرکەوتوو ئەوەیە کە بەو زبانە دژوارە پەیامی خۆی بە خەڵک ڕابگەیەنێ وێنەگەریش هەر وەک شیعر و ئەدەب دەبێ لە خزمەتی خەڵک دابێ و تا دەتوانێ دەردی بەرەی مرۆڤ بنەخشێنێ و پێشانی بینەرانی خۆی بدا .

زۆرتر بەچی کاردەکەی ؟

- کارکردن بە ڕەنگ و ڕەوغەنم زۆر بەدڵە چون

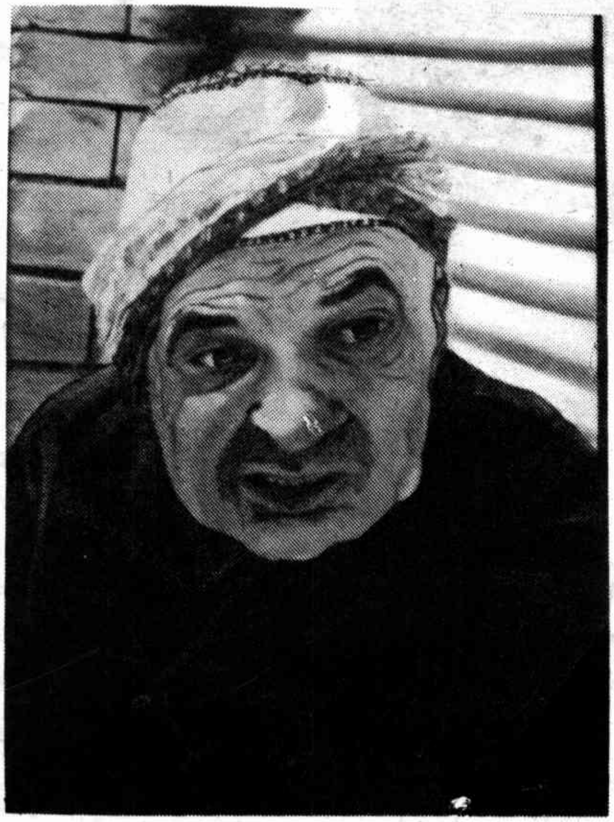

دەوامی زۆرترە و چاکتر کاری لەسەر دەکرێ .هەڵبەت بە ئاوڕەنگ وسیاقەلەمیش کارم کردووە بەڵام ئەوەی مەبەستی دڵم بێ هەر بە ڕەنگ و ڕەوغەن کێشاومەتەوە

سووژەی تابلۆکانت چن ؟

- سووژەی من خەڵکە .کار وباری کۆمەڵایەتی و ژیانی ئیمڕۆی شادەمیزادە . هەڵبەت هەڵبژاردنی سووژە بەستە بە چۆنیەتی ژیانی

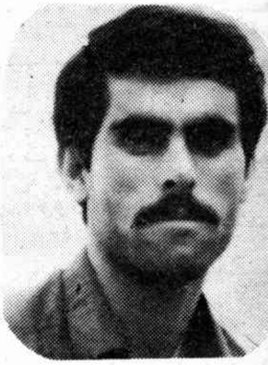

وێنەگەرە .منی کوڕە جووتێر ناتوانم سووژەیەک هەڵبژێرم کە زۆری لێ دوورم ...

بە هەر حاڵ وەختێک سووژەیەکم بە مێشکدا هات بەوردی فکری لێدەکەمەوە .

چاکێکی پیرۆز هەیە بە نێوی "سوڵتان مستەفا" کەوتۆتە قەراغ شاری شنۆ . تابلۆیەکم هەر بەم ناوە کەڵاڵە کردووە ،بۆکێشانەوەی ئەم چاکە دەبێ زاویەیەک هەڵبژێرم کە بتوانێ سامو هەیبەتی ئەو گۆڕستانە و ئەو چاکە نیشان بدا . مەبەستم ئەوەیە وێنەگەر دەبێ زۆر ورد بڕوانێ و لە هەڵبژاردنی سووژەدا زۆر وەستا بێ و زۆرشت وەبەر چاو بگرێ .

– تابلۆکانت ماون ؟

– زوربەیانم نەماون. دۆست و ئاشنا لێیان ستاندووم یا بۆخۆم پێشکەشم کردوون . بەڵام ئەوانەی بۆ دڵی خۆم کێشاونەوە هەر ماون

– بەناوی هونەرمەندێک چ ئارەزوویەکت هەیە ؟

ئارەزووم ئەوەیە تاقە وەتاغێکی تایبەتی وێنە گەریم ببێ و لە باری ماڵیشەوە ئەوەندەم دەستە – ڵات ببێ هونەرێکی باشتر پێشکەش بە خەڵک بکەم . هەڵبەت من وەک لە پێشدا گوتم دەستەنگی و نەداری زەبری لەکاری هونەریم داوە

بەڵام نەیتوانیوە بەتەواوی شلم بکاتەوە . قەت وورەم بەرنەداوە و دەستم لە کار هەڵنەگرتووە .ئەو کەسەشم خۆش دەوێ کە رەخنەی بەجێ لە کارەکەم دەگرێ و ڕێنوێنیم دەکا

– هیوادارین بەئاواتە کانت بگەی . ئێمە شداوای سەرکەوتنت بۆ دەکەین .

– منیش پڕ بەدڵ سپاسی ناوەندی بڵاو کردنەوەی فەرهەنگ وئەدەبی کورد دەکەم کە بۆ ناسینی هونەری خۆماڵی لە حەول دایە ....

کۆچ و کۆچبار

ر. رەشەحمەدی

بەهار جوانە،خۆشە،لەبەر دڵانە،خونـاوەی بـارانـی، رەهێڵە و تریشقە و گـرم و هۆڕی هەورەکانی ، بـۆن و بەرامەی چیاودۆڵ ولاپالانـی، قاسپەی کەو و چریکـەی بـولبـول و کێشـەوەی باڵندەکان بۆهێلانە سازکردن و هۆهۆی جووتیـار ، دیمەنی تەواونوێن وچیمەنی نەخشین و لێمشتی فرمێسکی رنووی رندۆڵانی،لووزەوەی بەفـراوی ئاوهەڵدێرانی، چادرو چیـغ و هەوار و کۆچ و کۆچبـاری، کام شاعیر و نووسەرێوخاوەن هەستهاتووە و رۆیشتووە و جارێکی بەدیمەنی دڵڕفێنـی بەهاردا هەڵنەگوتووە و گڕو بڵێسەی دەروونی دەرنەبڕیوە؟ بەهار جوانە،چون سەرەتایە پاکە ، بێگەردە. هەموو شت نوێ دەبێتەوە ، سیا سووتە و سفرەی نەخشینی بەهار بەرەو کرانەوە و راخرانە ، دەبـا، نە، بە زمانیکی ئـەدەبـی بەڵکوو بە راوێژێکی خۆماڵی بدوێین و سـەبـارەت بـە گۆشەیەک لەو هەموو جوانی ـ یانەی دێنە بەرچاو، بـەو مەرجە بیر بڕکاوچاو هەتـەر کا و دڵ خەتەرەی نەکەوێتێ هیچ شتێ لەو بارەدا لـە قەڵەم ناخەین و کوڵی دڵـی خۆمان بەیادی چەن وشـەی کۆن و رەسەن هەڵدەڕێژین و لەو کوێستـانـە سـەربـەرزو کـۆمـەڵـە شـاخـە سـەختو گەردەنکەشانە یادێک دەکەین ئەوەی ئاشکرا و روونـە لە رابردوودا تەنانەتکۆچ و کۆچباز و بەکورتی ژیانی کۆچەری لەشارەکانیشدا داب بووە.بۆنموونە خەڵکی شاری گەورەی سنە ، هاوینی خۆیـان لە دەوروپشتی کـانـی شفـا رابواردووە. ئـەورۆ لـە زوربەی هەرێمەکانی کۆچەری مەگین لەنێو مەڕدارەکان کە بە بیانووی بانەمەڕ دەنـا وردە ، وردە بە تایبەتی لە شارەکان فەرامۆش کراوە.،هەر بۆیە لێرەدا ئاماژە دەکەین بەهێندێک لەو شتانەی کـە پێویستی ژیانی عێلاتیـن و ئەوەی دەمانەوێ بیڵێیـن مقەستی دەکەین، چونکە قسە هەزارە و دووی بـەکارە.

مەبەست لە چوونەهەوار:

بێ گومان زۆر شـت هاندەری ئینسانـە بچێتە هەوار و ماوەیەک هەوایەکی ئازاد هەڵمژێ ، ئـاشکرایە ئاخری زستان بـە تـایبەتی مانگی رەشەمە کێچ وزیندە ـ

وارەکانی دی وە جم و جووڵ دەکەون.

لە رابردوودا ئەو دەرمان وشتە لە گورێدا نەبووە تا بەربەرەکانی یان لەگەڵ بکەن. لە لایەکی دیکەوە بە هۆی ژیانی ئاژەڵداری و وەبەرچاوگرتنی هەوای تایبەتی کوردستان کە زوو دادێ و مەودای گەرما کەمە خەڵکی ئەو ناوچەیە ناچارن بیانبەنە جێ یەکی بژوێن و لەوەڕ خۆش و بێچووەکان بە دمی خۆیان بلەوەڕێن و ببووژێنەوە و رسقی پێویستیان رەعەمەل بێنن و مەڕ و مالات لە هەوایەکی ساوو لەوەرگەیەکی سازگار هەڵبزوقێنەوە. بە نیزیک بوونەوەی وەرزی گەرما مێش و مەگەس ژیان لە ئاوەدانی تاڵ دەکەن بۆیە دەچنە جێ یەکی ئاواڵە و مێرگ و مێرغوزار وپێدەشت و قەراغ چۆم وئاو، پێم شک دێ لە دێی وەک دۆڵەتوو، ئی و هەیە هەر تەقە سەرێکیشی مالاتنیە بەڵام هەر کە بەهار داهات وێڕای گەلێ دەچێتە هەوار. **هەوارگە** (جێ هەوار) دەبێ گوڕ و (راوەند) بێ. ئەگەر وانەبێ ئەوجێیە لەبەر پەسێرێکی هەلکەوتبوو جێ تاوڵ و کەپر گوڕ دەکەن و ئاوی لێ دەپرژێنن و دەی شێلن، لەبەر پەسێران بە عام رووی تاوڵ دەلێزایی دەکەن. جێگای چیمەن بۆ هەوار پەسندە.

رەشماڵ = تاوڵ = دەوار= یا رەشمال = یا = دەوار.

بەپێی پێداویستی هەوارچی و دەست رۆینی ئەو گەورە و

چووکی هەیە. تاوڵی نێونجی کە پەسند وداوە، "سێ چەڵەکە" یا " سێ ئەستوندەک" یا "سێ کۆڵەکە"یەبۆ هەڵدانی بەلانی کەمەوە پێویستی بە دوازدە، سینگ و رستە و سێ چەڵەکە و چەند بەرچەڵە هەیە، چادری سێ ئەستوند شەش کوێنە،کە سێ سێ دەکەونە ئەو دیووئەو دیوی چادر.

سینگ : بۆ هەررەستەیەک. سینگێکی سەر بە**دمک** یا سەر بە **هێچک** پێویستە، سینگی بە دمک سەری بە قولاپە یا گەڕانکی هەیە تاوەختایەکی رستەکەتاوڵیان لێ هاڵاندڕستە هەڵنەمالێ. کوتکی دار بۆ داکوتانی سینگەکان پێویستە سینگی بە گەڕانک:مەبەستلە سینگێکە کە"لەلە" کرابێ لە برێک شوێن لەباتی سینگ گوڵمیخ دادەکوتن.

رستە :

بەو گوریسانە دەڵێن کە سەرێکیان لە چادروسەرەکەی دیکەیان لەسینگەکانی ئالاون هێندێک بۆ قۆزایەتی و خۆ رانان، گوریسی رستەکان لە بەنی نەخشین دەهۆننەوە.

ژمارەی رستەکان هەتا پتر بێ چادر باشتر رادەوەستێ و لە بەرامبەر با و باکوتدا خۆراگرتوو دەبێ.

قوڵفە رستە :

قوڵفەی موویین لەحاستی جێ رستەکان لە چادرەکە چندراون یا دروان، ئەستووری وان بەئەندازەی ئەستووری رستەکانە.

سەر رستە :

گوریسێکی ئەستووری سەر

بە هێچکە کەلەدوای هەڵدانی
چادر بەسەر ئەستوندی نێوە
راستی دادێنن و دوو سەری
لە عەرزی قایم دەکەن تا لە
کاتی باو باسریچکدا
ئەنگووچەڵەکان لە کڵاو
رەشەکان تلاسا نەبن و چادر
لە جێی خۆی هەڵنەقەندرێ .

کڵاو رەشە :

هەر ئەستوندەکێک سەری
بە "ئەنگووچەڵەیە" لەجاتی
ئەو ئەستوندەکانە ، کون لە
چادر کراوە و پەتکێکی بە
قولفە بەسەردا هاتووە.
کاتێک ئەستوندەکیان وەبەر
چادردا بەنووکی ئەنگووچە-
ڵەکانەوە دەگیرسێتەوە .جاری
وا هەیە بە قولفە قەناعەت
ناکەن و وەک کڵاو دەیچنن و

لەسەر ئەستوندەکان قیتی
دەکەنەوە ، کڵاو رەشەی
پێدەڵێن .جاری واشە لەدەرو
ژوور بە گوڵینگی رەنگا و
رەنگ دەی نەخشێنن و دەڵێین

ئەو تاوڵە سەربە ژەنگارە .

چەڵەکە :

چەڵەکە یا کۆڵەکە یا
ئەستوندەک دارێکی درێژە و
پێوەندی بەگەورەوچووکی تاوڵ
هەیە . ئاشکرایە هەتادرێژتر
بێ نێوتاوڵ چووکتردەبێتەوە
ئەوسەری کە رووی لەحەوایە
دوو پەلە تا بەکڵاورەشەوە
بگیرسێتەوە ، خوارێشی وەک
مەزرەق وایە بۆ وەی باشلە
عەرز جێ گیر بێ .

لیسک :

بۆ هەڵاوەسینی زۆر شتان
لە تاوڵ و کەپردا پێویست
بە سینگی تایبەتی هەیە.
لەبەر ئەوەی ئەگەر چەڵەکە
یا بەرچەڵەکان پەڵێکی رووبە
حەوایان پێوەبێ نایبرنەوەو
بۆ شت هەڵاوەسین کەلکی لێ
وەردەگرن .

بەرچەڵە :

بەرچەڵە یا بەرچەڵەکەلە
چەڵەکە باریکترە ، سەری هەر
وەک چەڵەکە دوو پەلە.بۆ
هەر چوار لاپانکان "بەرچەڵە"
پێویستە . لە دیوی دەرێرا
دەچن دەبەر رەستەکانەوە
چونکوو دەبێ پێشی تاوڵ لە
پاشی تاوڵ بلێندتر بێ.
رستەکانی پێشەوە بەجێی
دەرکەن بۆیە بەرچەڵەیان
وەبەر دەدەن تا لە کاتی
گەرمادا بەهەڵێنانی وان
چادر حەوا درێ وژوورفێنک
بێتەوە .

تاوڵ هەڵدان :

لەپێشدا چادر لە جێی
تاوڵی پان رادەخەن ئەوجار
لە دوولا پانک ونێوەراستی
- را سێ کەس چەڵەکەکانی
وەبەر دەدەن وبلێندی دەکەن
بەو ئەندازەی ئینسانی
دەبەرەوە بچێ . چەڵەکەکان
دەبەن هەتا ئەنگووچەڵەکان
دەبەر کڵاو رەشەی دەنێن
هینگی وێگرا قەوەتی دەدەنێ
چادر قیت دەبێتەوە. لەو
کاتەدا ژن و ژاڵ لە سەر
سینگ و رستەکان حازرن و
دایاندەکوتن .چوار سینگی
لاپانکەکان دەبێ لەپێش هەموو
سینگەکاندا بکوترێن،ئەگەر
دوای ئەوەی سینگەکانیان
داکوتا تاوڵ گنجی کەوتبێتێ
جێی سینگەکان دەگۆڕن ، لە
پاشان چیغی بە دەرەوەی
چەڵەکە پانکەکان رادەنگێون
بۆ وەی راوەستێ. هەر دوو
گەز،دوو گەز، بەرچیغان لە
کەمەرە چیغەکان (بەن

چیغ) رادەکەن ولەعەرزیان دادەکوتن .

بەرچیغ :

سەختەدارێکی جەنگەڵی (بەڕوو- مازوو) بەدرێژایی گەزونیوێکی وەک دەسکە پێمەڕە وایە بەڵام سەرێکی دادەتاشن تا لە عەرزی دابکوترێ .

لامێردان :

ماڵێکی میوانی زۆر بێ و دەستی نەڕوا دوو تاوڵان هەڵدا یا ئەوەی کوڕوبووکی لەگەڵ بێ چیغێکی وەک ، تیغەی بەنێو تاوڵێ دادێنێ. بەوجۆرە تاوڵەکە دەبێتە دوو بەش ، ژن و منداڵ لە لایەکی تاوڵێ دەبن ولایەکەی دی دەبێتە بەری میوان کە (لا مێردانی) پێدەڵێن .

قووڵ ئاور :

جێگایەکی بۆ ئاورگ لە نێوەراستی ژووری تاوڵ لە عەرزی دیاری دەکەن وهەڵی دەکۆڵن و لە پاشان جوانی قور دەدەن و دەی سوونەوە دەبێتە قووڵ ئاور ، سێ بەردی لەدەوری دادەنێن ئەوانیش ناویان (کوچک ئاور - گ"ە) بۆ نان کردن سێڵی لە سەر ئەو بەردانە دادەنێن بەڵام بۆ ئاوو شێووەسەرنان سێ کوچکە هەیە

هەرزاڵ :

شتێکە وەک چوارپایە بنی کللۆرە وەک خانووچکەی منداڵانە ، حاجەت وشڕوشاڵاتی زیادی لەوێ دەنێن و ماڵی پێ هەڵدەوێژێرن ، سەری تەختە ودەستەنوێن وپێخەفی لەسەر کەڵەکە دەکەن ، بۆ سازکردن بنی چوار داری دوو پەل بە قەدپاڵێکی بە چوار گۆشە توند لەعەرز قایم دەکەن لەپاشان لەدرێژاییرا دوو داری وەک چەڵەکەی پێرادێرن تا دوو کێلیژیەک لەپاش و یەک لە پێشەوە ساز دەبێ، ئەوجار ئەوبەرەو بەر قو لەداری داوێنێ .بەو جۆرە هەرزاڵ ئامادە دەبێ بۆجوانی بەرەیەکی خۆش نەخشی پەنجەکێشی بەسەردا دەدەن.

کولێن :

بۆ راگرتنی رسق و بە تایبەتی رۆن لە هەوار جێ یەکی فێنک لازمە ،هەربۆیە قووڵکەیەکی لە قولینچکی تاوڵ بەومەرجەی سێبەر بێ و تاو تێی نەکا هەڵدەقەنن بە ئەندازەیەکی ئینسان بتوانێ بە ئاسانی تێیدا هەڵسووڕێ. ئەگەر ئەوماڵە دەوڵەمەند بێ ورسقی زۆر بێ قووڵی کولێن گەورەتر هەڵدەقەنێ . ئەگەر خاکی جێ کولێن رووخەک بێ لەنێو قەدی دیوارەکانرا بۆ لای سەرسەنگ چنی دەکەن و قوڵە داری داوێنە سەر وبەرەو جەوالان دادەپۆشن ، لەو جێ یانەی نیزیکە شارن و رسقی بۆ ماوەیەکی زۆر راناگرن،رسقیان لەپشتت پانکێ،یانی لە دەری تاوڵ دادەنێن.

لە رابردوودا ماڵ نەبوو بەرەی خۆی بۆخۆی ساز نەکا .

پێرگ :

جاروبار لەحیاتی وەی هەرزاڵی بە قولەداران هەڵبەستن یا لە پانایی هەرزاڵ دوو قولە دیواران هەڵدەچنن و داری داوێنێ ئەوجۆرە هەرزاڵانە ناویان پێرگە و ئەو بەرەی پێی دادەپۆشن (بەرپێرگی) پێ دەڵێن .

تاوڵ دوو پشتپانکی هەیە بەیانان لایەکی وئێوا- ران لایەکەی دی فێنکە .بۆیە ناچارن رۆژێ بەلانی کەمەوە ، جارێک رسقەکەیان بگوێزنەوە

م. وفا

خۆشەویستم
گوڵی جوانم ،
ئەوینم
ئارامی گیانم
هەروەک مۆمێک
ڕۆشن دەکەی شەوی ڕەشی ژیانی من
گەرم دەکەی لەشی ساردی خەزانی من
مۆم .مۆم!!
نا ،نا هەڵەم کرد ،بمبوورە !
مۆم کوا دەتوانێ وەک تۆبێ؟
ئەتۆ مانگی شەوی زەوی ڕووناک دەکەی
ئەتۆ ڕۆحی بۆلەشی من
ئەتۆ ڕۆژی هەموو هەردێ گەرما دەدەی.
گوڵم تەنیا
ئەوینی تۆبۆ پەپوولەی ژیانی من
وەک مۆمێکە
دەمسووتێنێ
بەڵام گوتم
منیش وەکوو هەرپەپوولێک
ئەوکاتە خۆشحاڵ ورازیم
کەلەئاگری ئەوینتدا
هەڵپڕووزێم ،
هەموو ڕۆژێ
هەمووشەوێ
هەمووساڵێ
چ بت بینم
چ نەت بینم
لەبەرچاومای
لەناودڵمای
لەناوگیانمای.
تۆخوا گوڵم
ئەتۆش جارجار
یادێک بکە لەو پەپوولەی
شەمی ئەوین
باڵەکانی هەڵپڕووزاند.

تاڤامن پ.ج.هێڤی

ئەز هەیڤا سارم تو تاڤی بۆمن
ئەز عەردێ حشکم تو ئاڤی بۆمن
ئەزلەش وتەرمێ ڤک وڤالامە
توجان وجیگەرهەناڤی بۆمن
ئەز ل بەڕۆژا گولەک چلمسی
تودانێ سبێ خوناڤی بۆمن
ئەز تەک وتەنێ بێ یارو بێکەس
توخزم وکەس وهەوباڤی بۆمن
شووشا شکەستی لبن خولیێمە
تو بیێهن وعەترو گولاڤی بۆمن
ئەز بیێ تە گولێ بەزر ناڤەکم
توجانێ نیشان خۆناڤی بۆمن
ناڤتەم ومژێ باسکم شۆڕ بوویە
پێشەنگێ چیایێ مژاڤی بۆمن
ئەز پەرشکەستی، مامەبندەستی
تو پەروباسک وپێگاڤی بۆمن
ئەز سۆمەکارێ گۆلا بێ بنم
تو زێرەوانێ تۆڕ، داڤی بۆمن

لەگەڵ شیعری

ئەز گۆلا بێ ئاڤ ل بەستێ مامە
توئاڤ وپێلاڤ ، گەراڤی بۆمن
زەڤیا تاڤسۆتی یازۆرتینیمە
خاکاڤ وپاکاڤ داناڤی بۆمن
ئەزبێدل وگول ،بەندەک ل سەرمل
تودل و ویریان ،زراڤی بومن
دەما دووراتی وبێکەساتیێدا
توجانێ ویشت وسلاڤی بۆمن
ئەز وەک سێڤی یا چاڤ ب هێسرم
دایێ ئەز گۆری توچاڤی بۆمن
هەرچەند ل ژینێ بێ (هێڤی)مامە
توهێڤی یا ژینا هەرگاڤی بۆمن

شاعیرانی لاو

هەردێمەوە

ع. تیشکان گەرمیانی

ئەوینەکەم !
هەمووشەوێ، لەدوورولات
مۆمی لەشم
بەئاگری یادی تۆوە ئەتوێنمەوە ،
بەئارەزووی بینینەوەت
بێ کەس و دەر
وەک مارەنگاز ئەتلێمەوە .

*　*　*

هەرکەبینیت :
کۆگە بەفری نێوکووچەتان
وردەوردە ئەتوێتەوە ،
دارەپیرەی نێو حەوشەتان
ئارامئارام ئەشنێتەوە ،
دڵنیابە یادم کردووی
بەدەم ئاخ وهەناسەوە
بەدەم هەزاران تاسەوە........

*　*　*

هەرکەدیتت :
قازوقورینگ
قەتار قەتار لەگەرمێن راگەرانەوە
گوڵی سووری نێو باغچەتان
بەدەم شنەی نەرمی بەیانەوە لەرانەوە ،
دڵنیابە بەرێمەوە
چاوەڕێ بەهەردێمەوە
هەردێمەوە..........

*　*　*

بێ شک لەسەر گوێسوانەتان
گرمەی غەزەب کۆترەکانی تاراندووە ،
کوندەبووی شووم
بەئێسقانی منالەکان هێلانەکەی خۆش کردووە .
سەد هێندەی تر رێ تاریک بێ
هەڵدێر ورژد وباریک بێ
هەردێمەوە .
من دڵیمەوە ، تاپێت بڵێم :
هەرمنالێ ، کرچ وکاڵێ
بیرلەمردن نەکەیتەوە

*　*　*

بەهارەکەم !
دارەکانی ئەم هەرێمەش
چرۆ وگوڵیان دەرکردووە ،
دەشت وپێ دەشت ، دۆڵ وچیا
بەرگی سەوزیان لەبەر خۆ کردووە ،
ئەما ، نایە
دەنگێکی تەڕ ، لەهیچ لایە
جریوەیەک تریقەیەک ،شنەی بایە ،
سرتە رازێکە بێ بنە
روانین پڕئاخاوتنە .
کەسێ وەک من
کەپەروەردەی گاڵەی شەماڵ
سیڕاندن وقاسپاندنە ،
باش دەزانێ - بێ دەنگی جۆرێ مردنە -
بەپرشنگی چاوەڕوانیت
رێی تاریکم رووناک کەوە !
بابێمەوە ،
تاکوو بەهار بەخەملێوی
لەچاوتدا ببینمەوە .
بابێمەوە ،
تالەگەڵ تۆ
لەسەر بستووی هەوارگەی سوور
پڕ لەچنوور ،
لەبەستێنی چەمی خوڕێن
کانی بلوور ،
لەگەڵ رێژنەی ئاسۆگی دوور ،
بەئاهەنگی تاسەوئەوین
شیعری ئومێد ،
سروودی ژین بخوێنمەوە !......
چاوەڕێ بە ،
دڵنیا بە ، هەردێمەوە
هەردێمەوە
هەردێمەوە.....

ڕێنوێنی ئەدەبی

کاک بێ سووچ

شیعر تەنیا وەزن وقافیـــە نیە .بەڵکوو ئەوەی دەبێ زۆر سەرنجی بدرێتێ نێوەرۆکـە . وەختێک دەڵێی :

شەونم پرژێنە دەمـــی
بەیانە
شەونم پرژێنە دەمـــی
بەیانە

یانی چی ؟

دایک مەمکی دام وەک یەک
موسڵمان

کوێی شیعرە ؟ چ هەستێکی شاعیرانەی تێدایە ؟

بەکورتی شیعرەکەت لاوازە و پێویستیت بەموتالایەکی پتر هەیە . شیعری شاعیرەکان بخوێنەوە .حەول بدە بابەتی نوێ لە شیعردا رەچاو بکەی.

مەهاباد : **کەماڵ کۆکەیی**

شیعرەکانی خوالێخۆشبوو مەلا مارفی کۆکەیی مان پێگەیشت .شیعرەکان بەهەڵە نووسرابوونەوە وزۆر جێگامان بۆ ساخ نەبۆوە . تکایە ئەگەر بۆت دەکرێ سەرگور - یشتەی ئەم شاعیرە گەورەمان بەتەواوی بۆ بنووسە وچەند نموونە شیعری رەگەڵ بخە تا لەسروەدا بە ناوی خۆت بڵاوی بکەینەوە .

گەرمسار : **شاهۆ- ح**

شیعرەکانت زۆر لاوازن . لەباری وەزن و قافیەوە لەنگن

بۆکان :**غەریب**

سووژەی شیعرەکەت خراپ نیە .بەڵام باسەکانت زۆرلێک بڵاون وهیندێک جارمانا شیان نایە .چەند تەعبیری نابەجێ نێوئاخنی شیعرەکەت بووە . بۆ وێنە :

بێ وەفائیت لەگەڵ کردم
پێم ناخۆشەقەولی درۆ
نەتکردپەسن گیانی بێ تین
جوابت کردم وا بە دەهۆ

گیانی بێ تین یانی مردوو . پەسن = موناجات

جابرانە مانای شیعرەکەت. دەبێ بەچی .

وەزنی شیعرەکەشت لەچەند جێگا تێک چووە .

هەستێکی پاراوت هەیە . هیندێک وردبوونەوە وموتالای دەوێ . تۆزێک خۆماندوو بکەی دەتوانی شیعری باشتر بڵێی .

سنە : **ف- وەیسی یان**

شیعرەکانت زۆر کز وبێ هێزن .

خەم وبرا نابنە قافیە .مانای ئەم میسرەعە نایە .

دونیا سەردوخاموش ودەریام
لەیل بوو
دیسان شەو هاتۆ برا
هەمتر رووی داوە شەوێکی
پڕ خەم

لەباری کێشەوە یەکنین .

دەبێ بۆئەوەی ببی بە شاعیر وبتوانی شیعر بڵێی گەلێک موتالا بکەی .حەول بدە بابەتی نوێ وسووژەی تازە هەڵبژێری .

سەردەشت : **غەمبار بێورانی**

شیعرەکەت لەباری وەزن و قافیەوە لەنگە . بۆ وێنە :

نازانی چ باس و چ
خەبەرێکە ئیمڕۆ
قەرنی بیستەمە وبێ
هەولە ئیمڕۆ

لەباری وەزنەوە نارێکە و هەوڵ وخەبەریش نابنەقافیە

شیعری نارێکم تەواوکرد
ئیمڕۆ
دەسا برایان قەبووڵ
کەن لێمان

هەم لەباری وەزنەوە هەم لەباری قافیەوە لەنگە...

مەهاباد : **سولەیمان - خ**

براگیان هەستی شاعیرانەت

هەیە . دەتوانی بەموتالای زۆر وشارەزابوون بە فەننی شیعر شیعری باش بڵێی . بەڵام ئەوەشبزانە شیعری نوێ وەزنی هەیە هەرواش نیە کە چەند وشە لە پەنا یەک ریز بکرێن ورستەی کورت و درێژ ساز بکەن .بۆوەزنی شیعری نوێ دەبێ موتالا بکەی . بە هیوای خوا لە ژمارەکانی داهاتوودا لەسەر ئەو باسە لەسروەدا دەڕۆین و بۆ رێنوێنی شاعیرە لاوەکانمان باسی شیعری نوێ درێژە دەدەین

گەرمسار : **شاهۆ – ح**

شیعرەکەت بەر لەهەموو شت لەباری وەزنەوە لەنگە . شیعرەکان هەر یەکە وەزنێکیان هەیە وەک :

عەینی پەپووان بە
دەوری گرەوە
هەریەک بەجۆرێ لەبۆت
ئامان دەکا

یەکە و دوای ئەمەش شیعرەکانت ماناشیان نیە . وەک :

سانع ونازمی گشتی هەر
تۆی
بۆیە ناتۆرێ ولالەزامان
ئەکا ....

خانێ : **عومەرشێخ محەممەدی**

شیعرەکانت نێوەرۆکێکی جوانیان هەیە بەڵام لە باری فەننی شیعرەوە لەنگن وەک : هەست ودەست چەند جار بوونە قافیە . دەبێ بزانی کە وشەیەک لەشیعردا جارێک دەبێتە قافیە .(**کۆمەنیست و هەست**) نابنە قافیە

پێویستیت بە موتالای پتر هەیە حەول بدە دەبی بە شاعیر .

خانێ :**هەیبەتوڵڵا شامخی**

شیعرەکانت هەستێکی جوانیان تێدایە بەڵام لەباری کێش و قافیەوە کەموکووڕیان تێدا دەبیندرێ بۆ وێنە : (**تێکرایی وئەوینی**) ، (**غەمی ودڵی**) ، (**تەمی ودڵی**) ، (**سەری و دڵی**) نابنە قافیە .

لەهیندێک جێگەش لە مانای شیعرەکە نەگەیشتین وەک :

ئەوە دیسان شەوی تاریک
لە من هات
کەبوزگوڕێ لەمن دادرێ
تەمی من
من وتەموا غەریبین وکز
و مات
کەبەڵکوو تۆتەکەی بگرێ
دڵی من

هیوادارین بە موتالا و ورد بوونەوەیەکی تەواو هەستە جوانەکەت لەقالبی شیعردا بدرکێنی .

مەریوان : **فاتح وەیسی**

شیعرەکانت لەبەر ئەوە کە کەموکووڕی تێدایە بۆ چاپ نابێ .

(**میللەتانی و هاتوانی**) قافیە نین چون ئەگەر پاشگرەکەیان لاچێ (**میللەت و هاتوو**) دەمێنێتەوە کەنابنە قافیە . ئەوجار مەبەست لە شیعر هەر ریزکردنی وشە نیە دەبێ ماناشی تێدا بێ وەک :

ئەگەر بتزانی وشەی
زانیاری
هەرکەس ئەت زانێ
بۆئەوگوڵزاری

هیوادارین شیعری جوانترمان بۆ بنێری .

مەهاباد : **عەلی رەمەن**

جارێکی دیکەش وەڵامی ئەم پرسیارەمان داوەتەوە . بەڵام ئەمجاریش دووپاتی دەکەینەوە **ک و گ دوو پیتی ئەلف و بێی کوردین ئەگەر لەپێش "ی" و "ێ" "وی" و "وێ" دابێن راوێژەکەیان دەگۆڕێ. بەڵام لە نووسیندا هەر وەک خۆی دەنووسرێ وەک :**

کوێ – گوێ – کۆ – کێو – گێوز

بۆکان : **جەعفەر عەلیزادە**

شیعری منداڵان زۆرتایبەتی سەربەخۆی هەیە . دەبێ بە زمانی منداڵ بێ وشتێکی لێ فێربێ. وشەی قورس و نالەباری تێدا نەبێ .

ئەمشیعرەی تۆ ئەو تایبە – تی یانەی نیە وەک :

کاتێ پاروو ئەگلێنم
دمو لێوم ئەنووقێنم

لەباری وەزنەوە زۆر لەنگە تکایە ئەم کتێبانەیلەبارەی شیعرو چیرۆک بۆ منداڵان نووسراون بخوێنەوە .

چاوەروانی بەرهەمی جوانتری تۆین .

چارەنووس

چیرۆک بۆ منداڵان

کابرایەک ژنێکی دەبێ هەموو ساڵێ ئەو ژنە منداڵی دەبێ. منداڵەکەی ناگاتەسەری حەوتووی دەمرێ.ڕۆژێک سوڵتان مەحموود و هەیاس ڕێیان دە چادری وان دەکەوێ.ودەچنە ژوور. سڵاو دەکەن ودادەنیشن. ساحێب ماڵ بە خێرهاتنیان دەکا . پاش نانوچا خواردن ئەوبە سەرهاتیان بۆدە گێڕێتەوە. ئەزقەزا ئەو وەختی ژنەکە سەروبەندی منداڵ بوونی دەبێ. ساحێب ماڵ پێیان دەڵێ ئەمن ئەوەندە مەڕەودەدەمێ بەو مەرجەی حەوتوویەک کێشک لەم منداڵە بکێشن. ئەوانیش دەڵێن باشە .

ژنەکە منداڵی دەبێ هەرشەوێک هەیاس و شەوێک سوڵتان مەحمود کێشکن.

ئەزقەزا شەوێک کە هەیاس کێشکێ دەکێشێ. تەماشا دەکا شتێک دێ سەیری وانیە. دندووکی بستێکە ولاقی باریک ودرێژە و لە حاجی لەگلەگی گەورەترە. هەیاس زۆری لێ دەترسێ لەترسان خۆ لە کەلێنێکی چیغەکە حەشار دەدا . دوایە ئەو دەعبایە دێتەژوور ، دێ کە دندووک بە منداڵەکەدا هەیاس لەپشتەوەڕا هەرچۆنێکی بێ بە ترسە ترس و لەرزەلەرزە هەردووک لاقی دەگرێ ولێی دەپرسێ ئەتۆ چکارەی وبۆچی هاتووی . دەڵێ ئەمن چارەنووسم . لێمگەرێ.هەیاس دەپرسێ چارەیکێ دەنووسی . دەعباکەجواب دەداتەوە چارەی کچی سوڵتان مەحموودلەوکوڕەدەنووسم. هەیاس لێی دەگەڕێ وچارەی کچی سوڵتان لەو کوڕە دەنووسێ ودەعباکەدەڕوا .هەیاس شەوێبە ڕۆژ دەکاتەوەوهیچ دەنگێ ناکا حەوتوودوایی دێ و سوڵتان وهەیاس کێشک کێشان وەردەگرن ودەڕۆن. کەمدەڕۆن ،زۆردەڕۆن ،هەیاس خەندێکی دێتێ. سوڵتان دەڵێ‌ئەوخەندەیە چ. بووهەیاس.؟

هەیاس دەڵێ قوربان هیچ نەبوو.سوڵتان دەڵێ ناشتێک هەرهەیەپێم‌بڵێ.ئەویش دەڵێ ئەمن قەرەوڵ بووم چارەنووس هات چارەیکچی تۆی لەوکوڕەنووسی. دەڵێ بابگەڕێینەوە کوڕەکەی لێ بکرین وبیکوژین. هەیاس دەڵێ قوربان ناکرێ ونابێ ،چۆن منداڵێکی ساوا دەکووژی، سوڵتان دەڵێ،هەردەبێ‌بگەڕێمەوە. دەگەڕێنەوە دەچنەوە ماڵی کابرا . بە کابرای دەڵێن کوڕکەت نافرۆشی . دەڵێ وەڵڵاهی خۆ ئەو منداڵە هەربۆمن نابێ

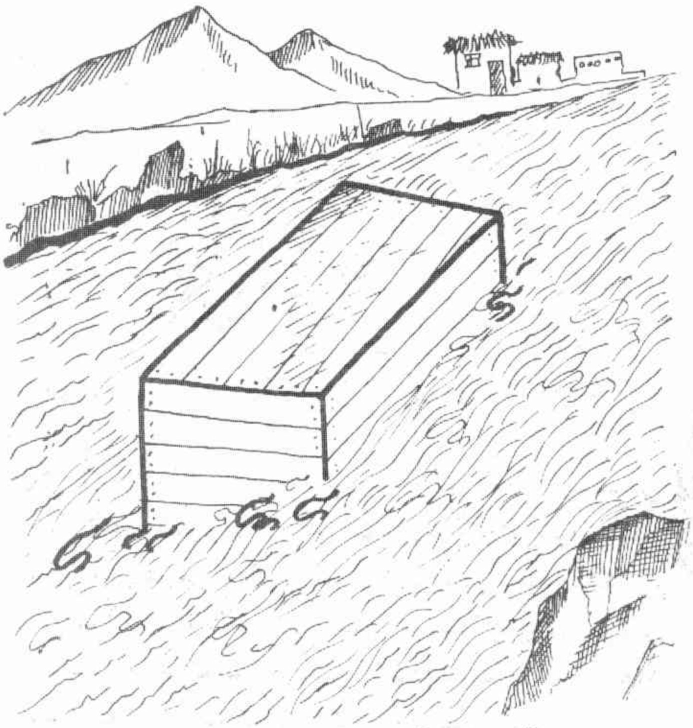

با پێیان بفرۆشم .وبە هێندێک زێر پێیان دەفرۆشێ .سولتان وهەیاس کوڕەکەی دەس دەدەنێ ودەرۆن .برێک دەرۆن سولتان دەڵێ: ئەو کوڕە دەکوژم . هەیاس دەڵێ قوربان کوشتنی وی بوئێمە هیچ قازانجی نیە با لێرەی فڕێ بدەین بۆخۆی دەمرێ. لەوێ لە زارکی ئەشکەوتەکە فڕێی دەدەنودەڕۆن.

ئەزقەزا هێلانەی سیمورغێکیش لەوئەوشکەوتە دەبێ .وەختێک سیمورغەکەدێتەوە ،تەماشا دەکا مندالێک لەوێ کەوتووە . دەستی دەداتێ و دەیباتەوەئەشکەوت ولەوێ بەخێوی دەکا تا گەورە دەبێ .

ڕۆژێک لەراوێ تەماشا دەکا کەلاکەئەسپێک ، لەوێ کەوتووە .دەستی دەداتێ وبۆئەومندالەی دێنێتەوە ، بۆ ئەوەی کەوەختێک سیمورغ لە ماڵ نەبوو خۆی پێ بخافڵێنێ وەڕەزنەبێ . ڕۆژێک سیمورغ دەچێتەڕاوی سولتان مەحمودو هەیاسیش ڕێیان دەوێ دەکەوێ منالەکەلەو وەختە سەرلە کەلاکە ئەسپەکە دێنێتەدەر .

وەختێک ئەوان دەبینێ سەردەوێ دەنێتەوە هەیاسیش دەی بینێ دەنگێ ناکا .

کەمدەرۆن وزۆر دەرۆن هەیاس خەندەیەکی دێتێ .سولتان دەڵێ هەیاس ئەوخەندەیەچبوو؟

دەڵێ هیچ: دەڵێ حەتمەن دەبێ پێم بڵێی. دەڵێ ئەوجێیەی کە کەلاکە ئەسپەکەمان لێ دیت ، هەر ئەوجێگا یەبووکەمنداڵەکەمان لێ فڕێ دابوو . منداڵەکەلەنێوکەلاکەکەدا بوو .

وەختێک ئێمەی دیت ،خۆی حاشاردا ورۆیشتەوەنێو کەلاکەئەسپەکە .سولتان دەڵێ:

با بگەڕێینەوە . دەبینن منالەکەلەنێوکەلاکەدایە .دەری دێنن ودەرۆن سولتان دەڵێ دەیکووژم . هەیاس نایەڵێ و دەڵێ:

نایەڵم .دەڵێ ئەدی چی لێ بکەین:

دەڵێ دەچینە کن وەستای سندووقێکی بۆ دروست دەکەین ودەچۆمی داوێین .دەڵێ زۆر باشە . دەچنەکن وەستای سندووقێکی بەدوولیران پێ دروست دەکەن ودوایە منداڵەکە دەنێو سندوقەکە داوێن وبەچۆمیدا دەدەن. ئەوجار دەرۆن ئاشێکیش لەبەرئەوئاوە دەگەڕێ وەختێک، ئاشەکەرا دەوەستێ تەماشا دەکەن سندووقێکی دەبەرپەرەکان دایەسندووقەکەی دەردێنن ئاشەوان دەڵێ:

بالێرەبێ هەرکەسێکی هات بالەسەریدا نیشێ ڕۆژێک ژنی ئاشەوان دەڵێ:

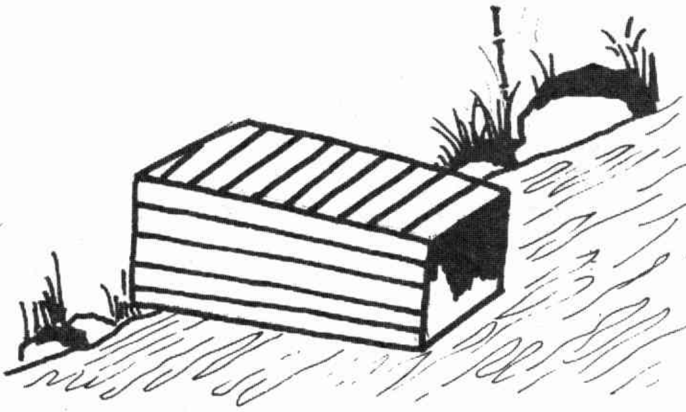

ئەرێ پیاوە باهەڵی گرین بزانین چی
تێدا یەبەڵکووخوا ڕزقی بۆنا ردبین وزێری تێدا
بێ.دێن هەڵی دەگرن تەماشا دەکەن منداڵێکی
سێ ساڵانەی تێدا یە . دەڵێن خوا یە زۆرشوکر
ئێمەوەجاخ کوێر بووین. منداڵیشت دا ینێ
دێن بەخێوی دەکەن تا گەورەدەبێ.

باغێکیان دەبێ دەیکەنەباغەوان.
رۆژێک هەیاس وسوڵتان بەوێدا ڕا دەبرن،
سوڵتان بە هەیاس دەڵێ !
با لادەینە ئەوباغەی هێندێک میوەی بخۆین..

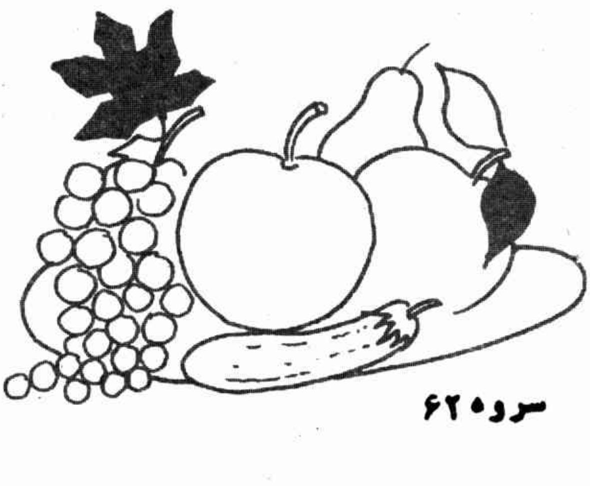

دەچنە نێوباغەکەبەکوڕەکەی دەڵێن برۆ
هێندێ میوەن بۆبێنە .کوڕەکەدەچێ میوەیان

بۆدێنێ.دێخۆن وهەڵدەستن دەڕۆنکەم دەڕۆنزۆر
دەڕۆن. هەیاس خەندەیەگی دێتێ سوڵتان دەڵێ
ئەو خەندەیە چ بوو.دەڵێ:
ئەوکوڕەی بەچۆمیمان دادا ئەوباغەوانە
بوو ، دەگەڕێنەوەکن کوڕەکەی.کوڕەکەبە

- خێرهاتنیان دەکا . سوڵتان نامەیەکی نووسی
و گوتی:
ئەیوەزیران وکاربەدەستان هەرچی زووئەوو
کوڕەهات لەسەری بدەن ، نامەکەی وەکوڕەی
دەدن . کوڕە دەبن کڵاوی دەنێ.چونکەئەمە و
وەختی عادەت وابوونامە بەر نامەیان دەبن

کڵاوی دەنا ئەوجار دەڕوا زۆر ماندو دەبێ لە قەراغ شاری باغێکی لێ دەبێ لا دەداتە باغەکە لەوێ لەسەر کانی ئاو دەخواتەوە خەوی لێ دەکەوێ ئەو باخەشەی کچی سوڵتان مەحمود بووە. وەختێک کچەکە دێتەنێو باغ تەماشا دەکا کوڕێکی زۆر جوان لەسەر کانی یە کەخەوی لێکەوتووە. ئاشقی دەبێ.

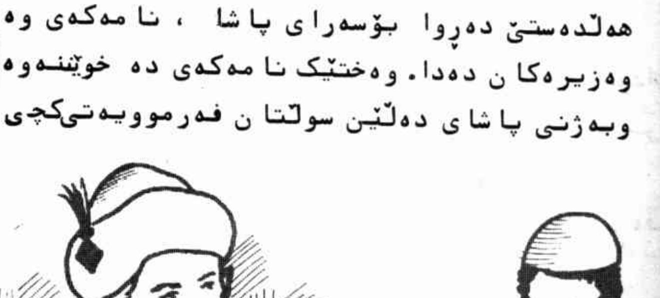

دەچێتە پێش تەماشا دەکا کڵاوەکەی لەسەر بەر بۆتەوە ونامەیەکەی دەخوێنێتەوە زوو، نامەکەی دەدڕێنێ.هەرئەووەختێ نامەیەکی دیکە دەنووسێ بە زمانی بابی دەڵێ:

ئەی وەزیران هەرکە ئەوکوڕە هات کچی منی لێ مارەبکەن.نامەکەی لەنێو کڵاوەکە داوێو دەڕوا. وەختێک هەڵدەستێ کڵاوەکەی لەسەر دەنێتەوە، کچەکە دەڵێ:

بۆ هاتوویە باغی من، دەڵێ ماندووبووم لێرە خەوملێکەوت دەبێ بم بەخشی، هەڵدەستێ دەڕوا بۆسەرای پاشا، نامەکەی وەزیرەکان دەدا. وەختێک نامەکەی دە خوێننەوە وبەژنی پاشای دەڵێن سوڵتان فەرمووبەتی کچی

من لەو کوڕە مارەبکەن .ژنی پاشا دەڵێ:

ئەمن قسەی پاشا ناشکێنم لێی مارەکەن.

تا سوڵتان دێتەوە منداڵێکیان دەبێ. دێن منداڵەکە لە کۆشی سوڵتان داوێن.سوڵتان ماچی دەکا ودەڵێن ئەوە نەوەی تۆیە .دەڵێ:

خۆئەمن چ کوڕم نیە کە ژنیان هێنا بێ وەچ کچیشم نیە کە مێردیان کردبێ ئەدی بۆ ضەوەی منە، دەڵێن ئەدی قوربان ئەتۆ ئەو

کوڕەت نەناردبوو کەکچی تۆی لێ مارە بکەن سوڵتان دەست بەرزدەکاتەوە دەڵێ ئەی خوایە سەرفی نەزەرم لێ بکەبمبوورە. هەرکەسێک کە ئەتۆ چارەی بنووسی بەکەس رەدناکرێتەوە. ئەمیش ئەوکوڕەم کردە کوڕی خۆم ولە جێگای خۆم دانا.

دیاری

مەتەڵ

زاری لە پشتێ
بۆخۆی لە بەردێ
هێزی لە عاردێ

زمانی لە پشتێ
کلکی لەتەنیشتێ
رزقی لەدەشتێ

ئەو تاقە دەکا
ئەو تاقە دەکا
چاو لەهەمووکەس دەکا

دەخورێ گۆشتی نیە
هەڵدێ لاقی نیە

دەنگی هەیە ورەنگی نیە
فرێ دەدا دەستی نیە

تێکردنی سوننەتە
لەقاندنی فەرزە

بە دەست شێرە
بەپێست پڵێنگە
بە چاو بازە

پەندی پێشینان

بار بەلابار ناگاتە هەوار .

قەدری زێڕ لەکن زێڕینگەرە .

بەسەد دەرزی یان گاسنێکیان تێ نابێ .

هەر زاڵمەی زەواڵێکی هەیە .

کابرایان لە دێی رێ نەدەدا لەماڵی کوێخای دەپرسی .

قەلیش بە قەلی دەڵێ رووت رەش بێ .

٣٠ـ لەترسی گێرە بووە بەوشتر

هەر دەردەی دەرمانێکی هەیە .

بەرخ هەر لەبن سەوەدا نابێ

نانی بدە بەسەگی مەیدە بە نامەردی .

نە بە پێکەنینی ئاغا تێکەوە

نە بە خۆشی زستان .

کەچەل بەزۆری ناچێتە مازوان

جارێک سنگ دەخوا جارێک سنگ دەکوتێ .

وا نەدراوە بدروێتەوە .

بە هەڵوا هەڵوا کوتن دەمشیرن نابێ .

بزن ئەگەر ئەجەلی هات نانی شوانی دەخوا .

ردێنم لەبەر تاوێ سپی نەکردووە .

تا دۆ پتربێ کەشک رەقترە .

چێشتی خۆش لەئەنگۆرێ رادیارە

سەری نایەشێ پرێسکەی لێ دەبەستێ .

– می یێ بلنگێ می یێ بزنێ ژی بلنگێ بزنێ داردا دکەن ،

– گۆلکەک دێل بریێخ نافێ گارانەکی خراب دکە .

– گامێش (گەل) نەغدێ گامێشان هلددە وهەسپ رەقەسێ هەسپان .

– بارێ هێسترا چفتەک گران چێترە .

– ئەجەلێ بزنێ هات چوو نانێ شڤانی خار .

– نێری حەموونێرینەنێری یێ شەڤەرەشا ئاپرینە .

– نێری رەت بوون گۆتن گیسکا تووش .

– مادیک نەبەسبە نابە؟

– مێر دمرن نافدمینن گادمرن چەرم دمینن

– گا بمرە کێرزەعف دبە

– گولکێ مالێ ژگایێ مالێ ناترسن .

– گۆلک دبن گا ،گا نابن گۆلک .

– برابرایە ،بازارجودایە

– ب با وبارانێ،عەمرێ بەفرێ کێم دبە

ـدبێژە کێرووشکی برەڤ دبێژە تاژیبگرە .

حەسەن نادری رەحمەتی میوانی دێ وگۆشتیان نابێ . تاوێک لەلای میوانان دادەنیشێ ودوایە بانگی خێزانی دەکا ودەڵێ:

ـ دابچۆمالەحاجی ... بڵێ حەسەن دەیگوت میوانمان هەیە ودەستم بەهیچ کوێ راناگا مریشکێکم بۆبنێرێ .پێشانی میوانانی دەدەم . ئەوانیش نایەڵن سەری ببڕم . بەغار بۆی دەنێرمەوە .

لەماڵێک میوان کرابووین جێگام زۆرخۆش بوو لەخودا م دەویست سێ چوار رۆژی دیکەش لەوجێگە بمێنمەوە . باوکیشم زۆر بەلەزبوو .

شەوکەهەموو خەوتن . هەر کەسە ددانی مەسنووعی دەرێنا ولەجامەئاوی هاویت ولەبن سەری دانا . ددانی سەرووی بابم وخانەخوێ ومیوانەکەی دیکەم گۆڕی . ئەورۆژە هەتا ئێوارەبۆیان لێک نەبووە و شەوێکی دیکەش ماینەوە .

کاک مەنافێکمان دراوسێ بووسەری زۆر چکۆلە بوو ، دەتگوت خڕکەبەردە !

رۆژێک لێم پرسی

ئەدی سەرت بۆوا چکۆلەیە؟

ـ بۆخۆم وامپێخۆش بوو

حاکم دەستووری بەخەڵکی شاردا بەرۆژبخەون وبەشەوکار بکەن .

رۆژیک تەماشای کرد ئەوە کابرایەکی پینەچی بەنوێژی نێوەڕۆ فتیلەیەکی گراندووە حاکم زۆر تووڕەبوو . دیتی نەک هەر یەک بێ قسەی ئەوی کردووەو بەرۆژ کار دەکا فتیلەشی هەڵکردووە . گوتی:

کوڕەکابرا ئەوفتیلەچیە هەڵت کردووە ؟

ـ قوربان ئێستا شەوکار دەکەم . چون بەرۆژ هیچ کەس دیارنیە و مەجبوورم ، شەوکاریشی بەبەرەوە بکەم دەنا لەبرسان دەمرم .

ـ"ئورمیا" یا "ورمێ"یانی چی ؟

ـ یانی"شاری ئاو" شارێک کە ئاوی زۆرە .

ـ ئەدی بۆ ئاوی ماڵی ئێمە هەر رۆژنا رۆژێک قەتع دەبێ .

ـ بڕۆ لەو دەریاچە زەلامەو لەهەموو چۆمورووبارە ئاو بێنە!

ـ شێت بووی! چ لەو ئاوە تاڵ وسوێرە بکەم . ئاوی شیرین مان دەوێ. چۆڕ-ێکمان ئاونیە! لە خۆڕا ناوی ئەم شارەیان ناوە"شاریئاو"!

ـ لە خۆڕا نیە مەگەرئەو دەریاچە زەلا مەت نەدیوە ؟

ـ کارم بە دریاو دەریاچەچیە ؟ من لیوانێکم ئاوی تەسفیەکراوی شیرین‌دەوێ بیخۆمەوە .

بابەگیان"ئورمیا" یا "ورمێ" مانای"شاری ئاوە" نەک"شاری خاوەن ئاوی‌تەسفیە کراوی لولەکێشی‌کراوی دەلیوان کراو! "**هەمەوەند**

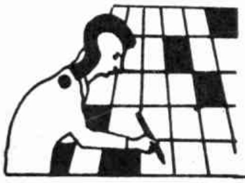

تێبینی : لە پڕ کردنەوەی ئەم جەدوەلەدا هەموو ئوسوولی ڕێنووسی کوردی بە پێی ڕێنووسی هەڵبژێردراوی ئەم گۆوارە ڕەچاو کـــراوە جگە لەوەی نیشانەی(v) دانەنراوە .واتا ئەگەر بۆ وێنە وشەی(شڕ ، گولْ،زۆر ،شێرو . .)ی تێدا بێ بە شکلی(شر ،گول،زور ،شیرو . .)دەنووسرێ.

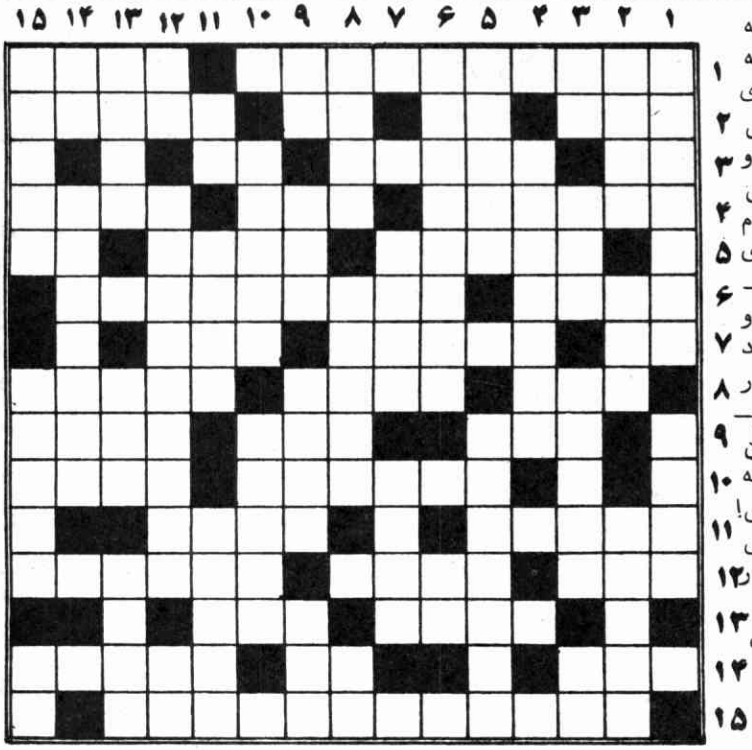

١ـ شاعیری بەناوبانگی کورد کە ماموّستا هەژار شەرحی لەدیوانە بەناوبانگەی کردووە ـ خزمەتکاری فەرهەنگ وئەدەبی کوردی ٢ـ ئاواڵی پووچ بــۆس ـ گوندی ناوچەی شنۆ و پیتێکی ئەلف وبێ ـ شاری ئازەربایجانی ڕۆژهەڵات ٣ـ بۆی هەولێر ـ خۆش وبەتام لێرو هەڵەمووت ٤ـ بەیانی زوو ـ دنیای شیماڵ ـ سنعەتکاری پۆپەشمیـــن ٥ ـ مەڵبەندێکی کوردستانی تورکیا ـ وشە و کەلیمە ـ هەگەر وعیللەت ٦ـ ئازاد ولاتیکی ئامریکای لاتین ٧ـ دوو جـــار پیتێک ـ تەشەر وتانە ـ ئوتێلی مەڕ ـ ٨ـ دۆستی زێرە بەلاّم قەت نایگاتـــێ قاش ونەقیم ـ کۆسەکەی راتێکی گەورەیە ٩ـ رۆژ وخۆر ـ بێگانە دەڵـێ چـــی! کەرەستەی شەڕی قەدیم ١٠ـ گـــۆشتی هەڵچزاوی لە کووپە کراو ـ ئەویش هەدرۆیە ١١ـ دوژمنی ساغی و سلامەتـــی نوور وبریقە ١٢ـ نیشانەی هەڵبژاردن داوینی چیا ـ پووزەوانە و دولاخ ١٣ ـ فرش کردن ـ قەڵای مێردان ١٤ـ گێژ و خەواڵوو ـ لق ـ بەیار ١٥ـ شاعیری رووناکدڵی کرماشان و خاوەنی کتێبی چەپکە گولْ .

١ـ گوندستێنێکی ناوچەی سەردەشت ـ چووەتە زیارەتی خانەی خودا ٢ـ هومێد ـ گوڕ و تین ـ کەیبانووی کەڵ ٣ـ برین دەیدا بەلاّم بەراوەژوو ـ باتلاق ـ کاولەلەحسای سـوارْ ۆ لەو ولاّتە هەڵکەوتووە ـ نەگبیر ٤ـ شارەزا و هەڵکەوتە ٥ـ لە تەوراتدا بەخوا دەڵێـــن ململانێ ٦ـ مانگێکی ساڵ ـ ژمارەیەکە ٧ـ رەوانناسی سویسی ـ حەسانەوە ٨ـ شاری کەویـــر خزمەتی مزگەوت دەکا ـ ئەستۆی سەراوبن ٩ـ دەبێ بە رێداری بسپێری ـ تازە ـ ناشارەزا و بێگانە ـ ورد بوو ١٠ـ گوندێکی ناوچەی خانێ ـ سووک وچرووک ١١ـ زۆر تێر ـ جۆر و تـەرز بای دلداران ١٢ـ ژمارەی مانگێ نووسەری بە ناوبانگی کتێبی سپید دندان ـ بـەرز ١٣ـ خۆراکێکە بەلاّم ئێمەمانان نایخۆین ـ لاستیک ـ هاوڵە و خوریک ١٤ـ شاراوە ـ بارانـــی توند ١٥ـ خۆر ـ بەدوان دەبێتە بارێک ـ هەگەر و بنـۆس .

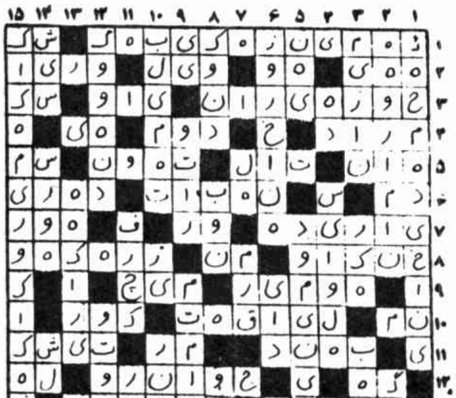

لەنێو ئەو کەسانەیدا کەپڕکراوەی ئەم ژمـــارەی سروەمان بۆبنێرن، یەک کەس بەپێی پشک بەبەرەنـــدە دەناسرێ. بەمەرجێک ئەمخالاّنەی خوارەوە لەبەرچاو بگرێ:

١ـ جەدوەلەکە بەخەتێکی خۆش بنووسرێ وا بێ پیتەکان بێنە خوێندنەوە .

٢ـ ئەسلی جەدوەلەکەمان بوبنیری لەکاغەزی دیکەدا بەشداری نـــادری.

٣ـ لانی زۆر پازدە رۆژ پاش دەرچوونی گۆوارپڕکراوەی جەدوەلەکەی ناردبـێ.

٤ـ پڕکراوەی جەدوەلەکە هەڵەی تێدا نەبێ

جایزەی پڕکردنەوەی جەدوەل سالێک ئابوونمـــانی گـۆواری سـروەیـە .

قادر باپیری ـ مەهاباد

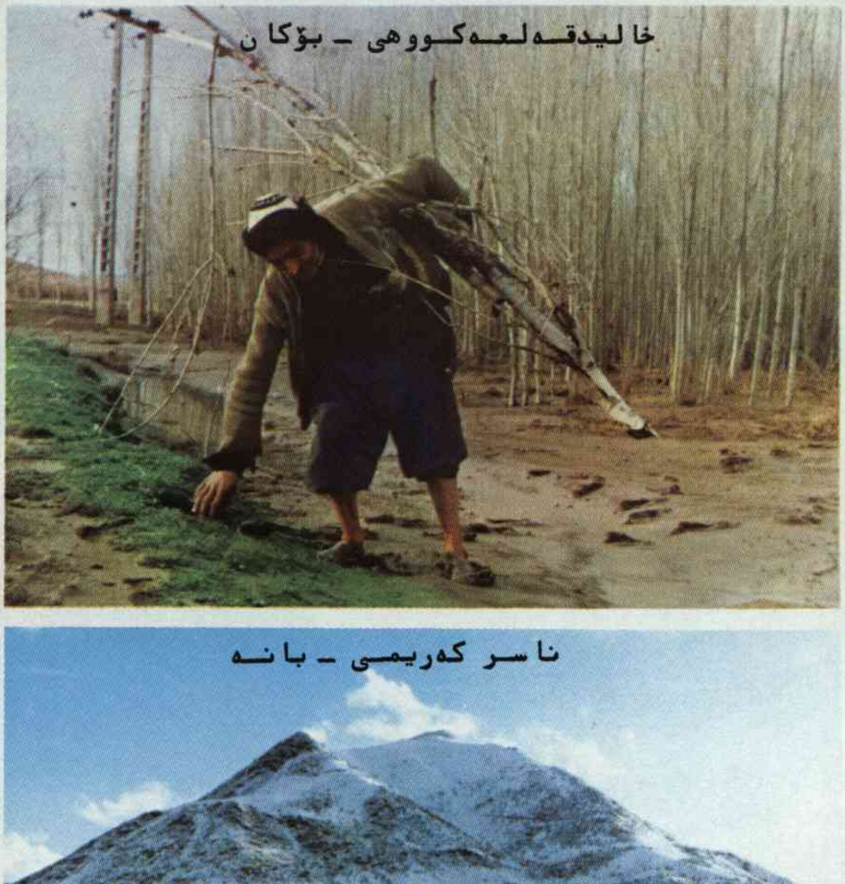

خالید قەلەکووهی ـ بۆکان

ناسر کەریمی ـ بانە

نامیق کۆهندەپووشی ـ مەریوان

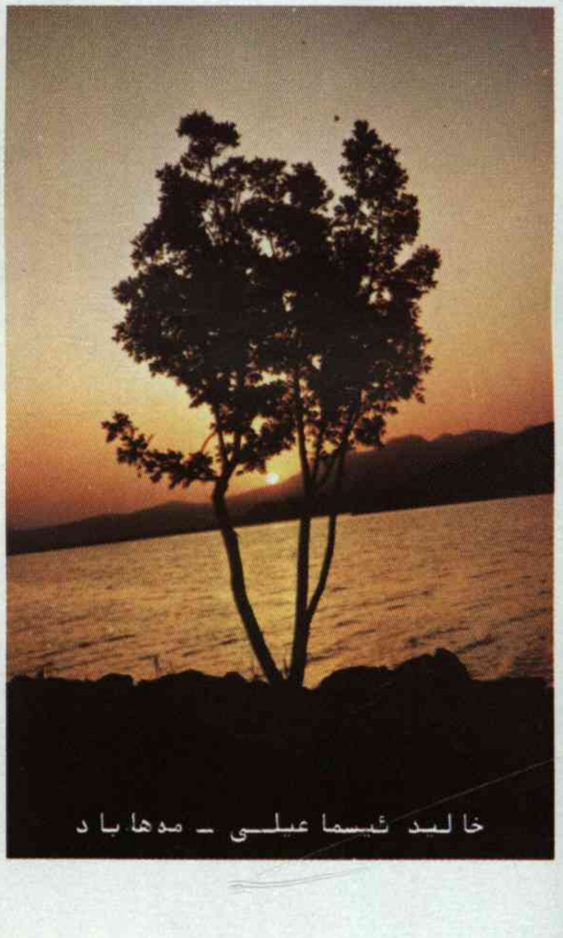

خالید ئیسماعیلی ـ مەهاباد